



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Ioannis De Lvgo Hispalensis, Societatis Iesv, S. R. E. Tit.
S. Balbinæ Presbyteri Cardinalis, Disputationes
Scholasticæ, Et Morales De Virtute Fidei Divinæ**

Lugo, Juan de

Lugduni, 1656

Disputatio XXII. De communicatione cum hæreticis prohibita; Vbi de
communicatione cum aliis infidelibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-81031](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-81031)

nem apposuit. Alios etiam plures auctores pro ea opinione affert Sanctarellus *tratt. de hæresi, cap. 13, dub. unico, n. 16*. Sed ij sunt antiquiores, & qui Bullam Iulij III. præcesserunt.

107

Omnes ergo communiter dicunt, hodie esse obligationem tradendi hos libros inquisitoribus propter speciale præceptum sub excommunicatione impositum, ut diximus: Ita Suarez in *præfenti dicta sect. 2. num. 23*. Sanchez *dicto c. 10. n. 56*. Hurtado *dicta disp. 76. §. 3*. Azor, Farinacius, & alij plurimi, quos congerunt, & sequuntur Castro Palao, & Diana locis citatis. Cum autem hoc totum fundetur in iure humano, & voluntate Summi Pontificis id præcipientis, non oportet alias rationes superaddere. Aduertunt tamen bene prædicti Auctores, si quis propria auctoritate eos libros combureret, non incurrere excommunicationem Bullæ Cæne, sed aliam, quia illa est contra retinentes, qui autem librum comburit, non retinet, nisi fortè iam antea culpabiliter, & scienter retinisset: tunc enim iam Bullæ excommunicationem incurrit, à qua per combustionem sequentem non liberatur, imò nec tradendo libros inquisitori, sed indiget absolutione, ut constat.

108

Secundum dubium esse potest, an legentes, vel retinentes libros alios prohibitos, qui non sunt hæreticorum hæresim continentes, vel de religione tractantes, incurrant excommunicationem. De quo in vniuersum consulenda sunt edita, & prohibitiones promulgatæ ab Inquisitoribus in suis prouincijs & territorijs. Et videri possunt Suarez *dicta sect. 2. numero 29*. Sanchez *num. 26*. & Castro Palao *dicto puncto 10. in principio, & §. 1. num. 2. & 7*. apud quos constat censuræ pœnam extensam esse, ad aliquos alios libros: & in vniuersum Pius IV. in sua Bulla relata ante indicem librorum prohibitorum expressè statuit, ut qui hæreticorum libros, vel falsis Auctoris scripta propter hæresim, vel falsi dogmatis suspicionem damnata, atque prohibita legerit, habuerit, ipsò iure in excommunicationis pœnam incidat, eamque ob causam in eum, tanquam de hæresi suspectum inquiri, & procedi liceat: præter alias penas super hoc ab Apostolica sede, sacrisque canonibus constitutas. Qui autem libros alia de causa prohibitos legerit, habuerit, præter peccati mortalis reatum Episcoporum arbitrio seuerè se nouerit puniendum. Factæ sunt etiam aliæ extensiones excommunicationis, & aliquando reſeruatæ ad libros Astrologiæ iudiciariæ, ad libros quoscuque hæresiarcharum, & ad aliquos libros Hebræorum, quæ videri possunt apud Suarez, & Castrum Palao locis citatis.

De denuntiatione, & obligatione denunciandi hæreticos reſoluitur.

Agendum hic esset de denuntiatione, & obligatione denunciandi hæreticos, quod est aliud medium, quo Ecclesia utitur ad hæreticos corrigendos, & coercendos. De hoc tamen dixi quantum satis est *disp. 38. de Iust. & Iure sect. 2.* quibus nihil nunc addendum videtur, & videri possunt, vltra Auctores ibi citatos, Suarez in *præfenti disputatione vigesima, sectione quarta*, & Castro Palao primo tomo *trattatu quarto, disputatione tertia, puncto quarto*.

Card. de Lugo de virtute Fidei diuinæ.

DISPUTATIO XXII.

De Communicatione cum hæreticis prohibita, vbi de communicatione cum alijs infidelibus.

SECTIO I. An ratione excommunicationis prohibita nobis sit communicatio cum hæreticis.

II. De communicatione prohibita cum hæreticis in matrimonio, vbi de separatione à coniuge in hæresim lapsò.

III. Quando, & quomodo possit, vel debeat coniux à coniuge hæretico diuertere.

IV. De communicatione civili cum Paganis, & præsertim cum Iudeis prohibita.

V. Disputatio cum infidelibus, an, & quomodo licita sit.

Hoc est aliud medium vtile, & necessarium contra hæreticos, communicationem cum illis interdicens. Quia verò non solum cum hæreticis, sed etiam cum alijs infidelibus, imò in pluribus aliquando casibus, & strictius, communicatio fidelibus prohibetur; comprehendemus hac disputatione, quæ ad communicationem etiam cum alijs infidelibus illicitam spectant, quam partem ad hunc locum remisimus, cum debuisset superius examinari, quando de infidelibus non baptizatis sermo fuit. Agemus autem prius de ijs, quæ propria sunt hæreticorum, postea de ijs, quæ pertinent ad alios infideles, postea denique de ijs, quæ vtriusque communia sunt.

SECTIO I.

An ratione excommunicationis prohibita nobis sit communicatio cum hæreticis.

Suppono, hanc communicationem posse aliquid esse illicitam propter scandalum, vel propter periculum peruerſionis, vel aliquid aliud: nunc verò solum querimus, an ex hoc præcisè capite, quod hæretici omnes excommunicati sunt, vi suppono ex disputatione sequenti, reddatur illicita communicatio cum illis. Est autem duplex excommunicatio, altera sacra, seu in rebus sacris, altera civilis, seu in rebus profanis, & civilibus, & de vtraque potest quæstio procedere.

Prima sententia docet, quoties constat aliquem esse hæreticum, cò ipso prohibitam esse

E E c 3 cum

Sententia cō-
munis.

cum illo communicationem: Ita Sotus in 4. dist. 25. quest. 1. art. 1. & 3. & dist. 20. quest. 1. art. 5. conclus. 2. Communis tamen sententia id negat, quando hereticus non est iuridicè declaratus, & denunciatus; quia Concilium Constantiense indultit generaliter omnibus fidelibus, vt possent licetè communicare cum omnibus excommunicatis, exceptis nominatim denunciatis, & notoriis Clericorum percussoribus; vbi nulla prorsus fit exceptio de hereticis; non est ergo cur indultum illud ad communicationem etiam cum illis non extendatur. Ita Tolerus, Vgolinus, Suarez, Azor, & alij, quos refert, & sequitur Thomas Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 9. num. 3. Hurtado in presenti disp. 76. §. 4. & alij communiter, quod ego etiam in alijs locis semper amplexus sum.

2
Obiectio 1.

Pro contraria tamen sententia obicitur primo ex cap. Sicut ait, de hereticis, vbi anathemate puniuntur, qui cum hereticis negotiationem exercere præsumunt. Respondet Hurtado §. 8. ante Concilium Constantiense cum omni excommunicatione notorio fuisse interdictam communicationem, quare interdicta etiam erat cum omni heretico, quod tamen in Concilio illo prædictam moderationem accepit. Hoc tamen non satisfacit, quia communicatio civilis in negotiatione humana cum excommunicato etiam ante Concilium Constantiense non prohibebatur excommunicatione maiori, sed minori, sicut nunc de facto communicantes civiliter cum denuntiato non incurrunt, nisi minorem excommunicationem. In illo autem textu exercentes negotiationem cum hereticis anathemate puniuntur, quod certè plus est, quàm excommunicatio minor: ergo prohibitio illa non erat communis omnibus communicantibus cum excommunicatis notorijs, sed peculiaris in ordine ad hereticos. Facilius ergo responderetur, etiam si prohibitio illius capituli diuersa sit à prohibitione generali communicandi cum excommunicatis, eam tamen comprehendi sub generali indulto Concilij Constantiensis, in quo omnis communicatio prohibita, siue ob censuram, siue ob quodlibet aliud Ecclesiasticum præceptum aufertur, exceptis illis duobus excommunicatorum generibus: verba enim Concilij in extrauaganti illa, *Ad evitandam: sunt hæc: Nemo post hæc teneatur abstinere, & separare se, nec evitare communicationem alicuius ratione alicuius sententia, aut censuræ Ecclesiasticæ, aut suspensionis, aut prohibitionis ab homine, aut à iure generaliter promulgata, &c.* Quæ verba generalia habentur in Concil. Basilien. sessio. 20. ad finem, & decreto Concil. Constantiensis relato ab Antonino part. 3. tit. 25. c. 3. siue ergo prohibitio communicationis cum hereticis procedat ex lege generali, ratione excommunicationis in genere, siue ex lege particulari strictius, & grauius prohibente communicationem cum hereticis, id totum sublatum videtur illis generalibus verbis Concilij Constantiensis, quando hereticus non est denunciatus.

3
Obiectio 2.

Secundò obicitur ex c. si quem forte 24. q. 1. vbi puniuntur, qui ab hereticis, & Schismaticis sacramenta accipiunt, seclusa extrema necessitate. Respondetur eodem modo prohibitionem illam, quatenus est ex iure humano, moderationem habere ex dicto decreto Concilij Constantiensis: manere tamen quatenus est ex iure diuino,

vel naturali in multis casibus: vt g. si timeatur periculum peruerfionis, si sit implicita communicatio in falsa doctrina, aut ritibus falsis, si sequatur scandalum, si detur sine necessitate occasio heretico ministrandi indignè sacramentum, & in alijs casibus similibus.

Tertiò obicitur potest, quòd excommunicatio hereticorum videatur esse de iure diuino, atque Concilij Constantiensis. Respondet Hurtado c. 1. supra §. 9. dato antecedenti, negando illationem: nam licet heretici de iure diuino essent excommunicati, atque adeo non possent licetè recipere, nec conferre sacramenta, non est tamen de essentia excommunicationis, quòd alij fideles non possint cum excommunicato communicare, sed id additum est ab Ecclesia, quæ potest hunc effectum aliquando tollere. Hæc tamen responsio non potest satisfacere: quia argumenta, quæ probant hereticos esse de iure diuino excommunicatos, si quæ sunt, probant potissimum de communicatione aliorum cum illis prohibita. Ad hoc enim afferuntur verba Iohannis epist. 2. ne quis illis dixeritis, & Pauli 1. ad Corinth. 5. cum eiusmodi nec cibum sumere, & alia huiusmodi, quæ immediatè de secunda communicatione agunt: & ex hac communicatione cum illis prohibita arguunt aliqui eos esse de iure diuino excommunicatos: non potuit ergo permitti ab Ecclesia communicatio cum illis, si non potuit eos non habere excommunicatos. Negandus ergo est antecedens, de quo ex professo dicendum est disp. sequenti, agendo de excommunicatione hereticorum.

Hoc ergo supposito, in quo omnes iam ferè conueniunt, restant dubia aliqua circa applicationem huius doctrinæ, ad casus particulares. Dubitatur ergo primò an licet communicare etiam cum heretico, qui nominatim per sententiam condemnatus est, & declaratus hereticus. Prima sententia satis communis id negat, quia cum excommunicatio sit indubitanter, & semper affixa heresi, idem est indigialiter declarare aliquem nominatim hereticum, & declarare illum excommunicatum. Ita uterque Sotus Medina, Henriquez, Gutierrez, & alij, quos affert Sanchez dicto c. 9. num. 4. dicens eam sententiam probabilissimam esse, quam ex professo probat Suarez de Censuris disp. 9. sect. 2. nu. 10. & in presenti disp. 21. sect. 3. num. 8. Alij tamen dicunt, id non sufficere, vt sit excommunicatus vitandus, nisi iudex declaret eum censuram incurrisse. Ita Nauarrus, & Grassius, quos affert, & sequitur Sanchez dicto num. 4. qui addit, non sufficere, quòd declaretur incurrisse pœnas, vel etiam censuras hereticis impositas, nisi declaretur excommunicationem incurrisse, quia aliqui adhuc ignorant, an hereticis imposita sit excommunicationis pœna. Quam sententiam Suarez in presenti dicta sect. 3. num. 8. probabilem putat, quando Iudex solum declarauit crimen heresis, non verò si declarauerit incurrisse censuras. Quando tamen declarauit incurrisse pœnas hereticorum, non nominando censuras, ipse Suarez non explicuit, an existimaret probabilem hanc Sanctij opinionem.

Vnde obiter aduerte, statum huius controuersie non bene explicatum ab Hurtado dicta disp. 76. §. 10. sed præter vtriusque partis mentem: ipse enim

enim dicit, quæstionem esse an si Iudex dicat, damnatum hereticum, & illum dico incurrisse excommunicationem: id sufficiat, ut sit vitandus. In qua quæstione affirmat P. Suarez: Sanchez verò negat, nisi Iudex addat, illum nunc excommunicat, aut in hoc vitari. Quod quidem longè abest à mente horum Auctorum: nam Sanchez expressè asserit esse vitandum si Iudex declarat eum incurrisse excommunicationem, negat tamen, quando id solum tacitè declarat, & per consequentias, nimirum declarando solum crimen, vel incurrisse pœnas, aut censuras, non exprimendo excommunicationem: Suarez verò dicit sufficere, quòd declaratur crimen, quæ est quæstio valde diversa. Vnde non melius idem Hurtado intulit hoc corollarium: *Ex opinione, inquit, Patris Suarez sequitur, nos non posse communicare eum heretico damnato à Quæstitoribus ex opinione Patria Thoma sequitur oppositum.* Quod approbavit etiam Diana parte 5. tract. 14. *Miscellanæ solut. 97.* Quæ certè illud est contra mentem utriusque. Nam Suarez num. 8. notat expressè, hanc quæstionem in praxi vix vnumquam posse habere locum: quia ut fatetur Simancas in *instr. tit. 9. num. 16* iudices non solent declarare aliquem hereticum, quin simul declarent pœnas ab eo incurritas, & incurritas: quare de facto in utraque sententia heretici condemnati vitandi sunt, quia semper declarantur excommunicari: quod ego intelligo quando non absoluntur. Communiter enim Inquisitores statim post prolatam sententiam faciunt reos abjurare, & eos absolunt. Nec Sanchez dixit de facto posse nos communicare cum heretico condemnato ab Inquisitoribus, sed solum sub conditione si non declarent incurrisse excommunicationem. Quæ quidem conditionalis de facto parum delevit, quia ut constat ex formulis processuum & sententiarum sancti Officii, quæ circumferuntur in libris agentibus de praxi illius tribunalis, in sententia reus declaratur hereticus, & incurrit in omnes pœnas, & censuras hereticis statutis: & postea expressè explicatur, quia reus pœnitentiæ signa ostendit, dari ei præmissa abjuratio abolutionem ab excommunicatione, quam ob hæresim prædictam incurrit. Falsum ergo est, quod iuxta Sancij sententiam possumus de facto communicare cum heretico ab Inquisitoribus condemnato.

7
Sufficienter declaratur hereticus vitandus, quòd publicatur sententia iudicis declarantis illum esse hereticum & incurrisse censuras. Sicut licet in testamento nuncupatio testator debeat voce articulata coram testibus exprimere heredem, vel scribere, sufficit tamen si dicat intuitu heredem fratrem meum, quando vnicum fratrem habet, quia id æquivalenter est illum nominare, ut cum communi dixi *disp. 24. de Inst. sect. 1. num. 4.* Similiter ergo sufficit dicere Petrum incurrisse censuras contra hereticos latas, cum constet hereticos esse in iure excommunicatos: quis enim neget sufficienter exprimi esse excommunicatum eum, qui publicatur incurrisse censuram Canonis contra Clericorum percussores, cum constet, hoc nomine, excom-

municationem Canonis si quis suadente, significari, & intelligi. Imò in eodem decreto Concilij Constantiensis, hæc non exprimitur sub nomine, excommunicationis, sed sub nomine, *sententia Canonis* his verbis: *salvo si quem, pro sacrilega manuum iniectione in Clericum, sententiam latam à canone adeo notoriè confiteretur incidisse.* Ratio autem est, quia definitio, & definitum idem sunt: cum ergo excommunicatio heretici sit censura peculiaris contra hereticos statuta, qui hanc iuridicè promulgat, eo ipso promulgat excommunicationem. Nec obstat, quod aliquis ignoret, censuram illam esse excommunicationem: nam posset etiam alius ignorare, illam esse excommunicationem maiorem, atque adeo non sufficeret declarare, quòd incurritur excommunicationem, sed deberet exprimi, quòd incurritur excommunicationem maiorem, quod tamen Sanchez non concedit. Atque in exemplo etiam supra adducto posset aliquis testis ignorare Petrum esse fratrem testatoris: sufficit tamen, quòd sciat fratrem esse heredem, ex qua notitia statim veniet facili in notitiam personæ determinate.

8
Existimo tamen secundò cum P. Sanchez ad obligationem vitandi hereticum ob excommunicationem non sufficere, quòd in sententia declaretur hereticus. Ratio autem est, quia in illa extraneitate, ad evitanda, ad obligationem vitandi excommunicatum, requiri videtur, quòd non solum crimen, sed censura ipsa fuerit à Iudice promulgata, & non aliter, nisi censura huiusmodi fuerit in, vel contra personam certam à Iudice publicata, vel denunciata specialiter, & expressè, & c. ut videtur potest apud Suarez *dist. 4. disp. 9. de Censuris sect. 2. num. 2.* ubi extravagantem integram refert. Iudex ergo debet non solum crimen, sed censuram promulgare, ut obligatio vitandi oriatur, quòd non fit, si Iudex solum declarat heresis crimen: tunc enim censura non publicatur à Iudice, sed à sola lege imponente excommunicationem hereticis: non ergo concurrunt requisita à Concilio ad excommunicatum vitandum.

9
Difficultas esse posset, quando à Iudice aliquis declaratur, & publicatur hereticus, & contraxisse omnes pœnas hereticis statutas, non exprimendo censuras. In quo casu Sanchez negat esse vitandum, Suarez verò affirmat, non tamen explicuit, ut dixi, an contrarium esset, vel non esset probabile, ut explicuerat in casu præcedenti esse probabile non debere vitari, quando solum declaratur crimen: in hoc ergo casu, qui tamen raro, aut nunquam contingere potest, utrumque posset probabiliter dici. Qui enim cum Sanctio negaret, posset id fundare in verbis dictæ extravagantis, in quibus exigitur, quòd sit à Iudice censura ipsa promulgata: quare ad minus videtur exigi, quòd sub nomine *censuræ* exprimaturnam nomen illud genericum *pœnarum*, videtur nimis latum, & minus sufficiens, ut censura ipsa dicatur à Iudice denunciata, & publicata specialiter, & expressè. Aliunde verò qui id affirmet cum Suario, probare id potest, quia sicut excommunicatio, sufficienter exprimitur, ut dicebamus, quando exprimitur incurrisse censuram contra hereticos latam, sic videtur sufficienter exprimi, quando exprimitur incurrisse pœnas hereticorum, cum constet hanc esse vnam ex iis pœnis. Verba autem illa specialiter, & expressè, referti possunt

Non sufficit quòd in sententia declaretur hereticus, sed requiritur quòd censura fuerit à Iudice promulgata.

Quando nam à Iudice aliquis publicatur hereticus, & incurrit pœnas hereticis statutas, non exprimitur censuras?

possunt non ad censuram, sed ad personam, vt necesse sit sententiam ferri ad personam specialem, & expressam, non in confuso, vt fit quando declarantur excommunicati omnes, qui tale crimen commiserunt. Hoc tamen, vt dixi, ad praxim parum refert, quia communiter Iudex in sententia declarat hæreticum incurrisse pœnas, & censuras, & excommunicationem, à qua si pœnitentiam ostendit, iubet, abiuratione præmissa, quod statim absoluat.

IO Secundo principaliter dubitatur, an non solum in civilibus, & humanis possimus cum hæretico non denunciato communicare, sed etiam in sacris, & spiritualibus. Certum autem est non posse nos cum hæreticis communicare in ritibus propriis sectæ hæreticæ; quia hoc esset contra præceptum confessionis fidei, & contineret, implicitam professionem erroris: sed quæstio est de rebus sacris nullum errorem continentibus, v.g. an liceat cum hæretico missam audire, vel eo præsentem celebrare, vel ipsi ritu Catholico celebranti adesse, &c. Negat Basilius Pontius in tomo de matrimonio in fine in Appendice de matrimonio Catholici cum hæretico cap. 9. §. 1. num. 8. dicens, *coram hæretico ex nulla causa celebrari posse, nec ex grauiissimo metu*: idque pro comperto supponit, nec vlla ratione probat. Miror, virum doctum, non aduertisse in contrarium esse auctoritatem omnium Doctorum, quos sequatur Sanchez dicto cap. 9. numer. 7. Suarez dicta sect. 3. num. 5. Azor, & alij, quos sequitur Hurtado dicta disp. 76. §. 12. & constat ex dictis, quia excommunicatus non denunciatus, nec notorius Clerici percussor non est vitandus etiam in sacris, vt constat ex dicta extrauaganti, ex eo autem quod hæreticus sit, non est specialis ratio, cur id non liceat, nisi aliunde sit scandalum, vel irreuerentia contra fidem, aut aliquid aliud, quæ omnia sunt extrinseca, & non semper inveniuntur. Vfus etiam est in contrarium, nam Principes aliqui hæretici, qui quandoque Romam, vel ad alia Catholicorum loca, permittentibus superioribus, veniunt, eunt ad Ecclesias, & sacris interfunt, sacerdotibus id scientibus, & absque scrupulo celebrantibus. Imò vidi ego aliquando eos coram sacro Cardinalium Collegio Missæ solemnij interesse, scientibus bene omnibus eos esse hæreticos, & simulantes, & meritò propter fructum experientia probatum concipiunt enim meliora de ritibus Catholicis, & fraudes suorum magistrorum aduertunt. Fateor, eos seclusa ignorantia non posse missæ interesse, cum excommunicati sint, & Concilium Constantiense illis non faueat: qui tamen coram illis celebrant, non peccant, cum ab eodem Concilio licentiam habeant cum illis communicandi in profanis, atque etiam in sacris.

II Tertiò tamen dubitari magis potest, an possint Catholici ab hæreticis non denunciatis sacramenta suscipere. Negat Azor 1. tom. lib. 8. c. 11. q. 7. & c. 13. q. 7. licet parum constans in fundamento: nam primo loco dicit, id prouenire non solum ob excommunicationem, sed etiam ob hæresim: in 2. autem loco dicit, non esse ob hæresim, sed ob excommunicationem, quatenus omnis excommunicatus etiam occultus caret iurisdictione, cui fauet Sorus in 4. dist. 20. q. 1. arr. 5. conclus. 2. ex alio fundamento, quia putat omnes hæreticos, & schismaticos censeri nominatim excommunicatos, & vitandos.

Contraria sententia communis, & vera est, nisi aliunde ratione scandalij, vel ob negationem fidei implicitam illicitum sit, vel quia charitas obligat ad impediendum peccatum ministri hæretici indignè ministrantis, si necessitas non vigeat: ita cum Nauarro Sanchez ubi supra num. 10. Suarez num. 5. Hurtado ubi supra §. 13. & loquens de sacramento pœnitentiæ idem dixi disp. 18. de Pœnitentia sect. 2. num. 18. & 19. & loquens de matrimonio ac aliis sacramentis, idem dixi disp. 3. de sacramentis in genere, sect. 14. & constat ex dicta extrauaganti, in qua conceditur fidelibus communicatio cum excommunicatis toleratis in suspensione, & administratione sacramentorum: cum ergo ij hæretici non sint excommunicati denunciati, nec notorii Clerici percussores, non est cur ratione excommunicationis prohibeamur ab iis sacramenta suscipere: quamuis id aliunde possit sæpe illicitum esse, nisi necessitas excuset, vt explicui in prædictis locis. An verò possit etiam Catholicus iis aliquando sacramenta ministrare, dixi prædicta disp. 3. de sacramentis in genere.

Agit rursus Hurtado in hoc loco dicta disp. 76. §. 15. & sequentibus de aliis communicationibus generibus in rebus sacris nempe de Catholico suspiciente ex sacro fonte filium hæretici, de comitante funus hæretici, de sepeliendo hæreticum in templo: de quibus tamen, & aliis ad hanc materiam spectantibus nos diximus ex professo supra disp. 14. sect. 5. §. 5. & ibi videri possunt. Restabat, dicere de communicatione cum iis hæreticis in matrimonio cum illis contrahendo: de hoc tamen dicemus sectione sequenti.

SECTIO II.

De communicatione prohibita cum hæreticis in matrimonio, ubi de separatione à coniuge in hæresim lapsò.

Non agimus hic de impedimento disparis cultus, seu de prohibitione contrahendi matrimonium cum infidelibus non baptizato: de hoc enim ferè nulla est difficultas, & de eo agitur ex professo in tract. de matrimonio, ubi de impedimento dirimentis disparis cultus. Nunc ergo solum loquimur de matrimonio cum hæretico baptizato: de quo argumento agit post alios Thomas Sanchez lib. 7. de matrimonio disp. 72. & latius P. Serarius in opusculo de matrimonio Catholici cum hæretico, & postea Basilius Pontius in alio opusculo, quod ponitur post librum 12. de matrimonio, & inscribitur Appendix de matrimonio Catholici cum hæretico, ubi eruditè & copiosè hæc materia tractatur: quare nos breuiter & in compendio dicemus, quæ necessaria sunt, reliqua ad eos Auctores remittendo qui alios plures afferunt.

In primis ergo statuendum est, ea matrimonia valida esse; cuius contrarium docuerunt Hostiensis, Ancharanus, Simancas Carterius, & Cælius Roias, quos affert Sanchez ibi num. 1. quibus fauet glossa in cap. fin. verbo contra substantiam, fauet conditioibus oppositis. Nostram tamen sententiam tenent inubiquitanter ceteri Iuris doctores, & Theologi omnes cum S. Thoma, quos affert, & sequitur Sanchez ibi num. 2. & Recentiores,

IO
An non solum in civilibus, & humanis possimus cum hæretico non denunciato communicare, sed etiam in sacris, & spiritualibus.

II
An possint Catholici ab hæreticis non denunciatis sacramenta suscipere.

res; quos refert, & sequitur Pontius in *dicta appendice cap. 1. n. 1.* & colligitur ex *cap. decretis* de hæreticis in sexto ubi catholica nubens hæretico punitur solum privatione dotis, non vero iuberetur separari; item ex aliis decretis prohibentis quidem eas nuptias, nunquam irritantibus, quæ postea afferuntur: Denique ex consuetudine, & usu communi, nunquam enim ij coniuges separari coguntur, nec permittuntur aliud matrimonium contrahere viuentis coniuge hæretico.

Obicitur communiter ex can. 72. Synodi 6. in Trullo, ubi nuptiæ Catholici cum hæretico dicuntur irritæ, & nefarium illud coniugium dissoluendum. Respondetur primò Canones illos Trullanos auctoritatem sufficientem non habere, quod cum aliis probat Sanchez *dicto lib. 7. disp. 28. num. 7.* Respondet secundò Pontius *ubi supra num. 7.* primis illis sæculis matrimonia hæc fuisse fortasse irrita in aliquibus Ecclesiæ orientalis provinciis, nunquam tamen in Ecclesia Latina in qua canon ille nec cognitus fuit, nec receptus. Respondet tertio idem Auctor *num. 8.* nomine hæretici, in eo canone intelligi infidelem non baptizatum, quod quia aliis videtur gratis dictum, ipse probat ex ipso contextu, & ex Balsamone, & aliis coniecturis. Hæ omnes solutiones probabiles sunt; nobis sufficit consuetudo antiquissima contraria, qua pœuit canon ille, etiam si auctoritatem habuerit, & fuerit receptus aliquando, revocari.

Secundò opponit idem Pontius lib. 7. de matrimonio cap. 47. num. 9. & 12. ex *cap. videtur nobis*, 35. quæst. 6. ubi Pontifex dicit *matrimonium, quod contra interdictum, & ordinem Ecclesiæ factum est, ratum non haberi.* Ad quod Auctor ille respondet, in eo textu sermonem esse de eo, qui viuentis prima vxore secundam duxit, & quidem consanguineam; quare non mirum, quòd secundum matrimonium irritum declaratur, utpote factum contra prohibitionem, & stante impedimento irritanti. Hæc tamen responsio licet quoad partem vera sit, non est tamen vera, quatenus supponit secundum matrimonium factum fuisse viuentis prima vxore: nam eo casu non præcesserat matrimonium, sed promissio matrimonij cum iuramento, seu sponsalia: quare secundum matrimonium non fuit ex eo capite inualidum, sed solum propter impedimentum consanguinitatis cum secunda vxore. Quod ex ipso contextu constat primò, quia si præcessisset aliud matrimonium, & vxor esset superstes, secundum non solum esset contra legem Ecclesiæ, sed etiam contra diuinam; ibi autem solum dicitur esse contra legem Ecclesiæ, & ideo non est ratum, quia *quod contra interdictum & ordinem Ecclesiæ factum est, tanquam inordinatum, ratum non habetur.* Secundò quia ibidem relicta secunda iubetur vir primam recipere, non quia eius vxor iam esset, sed quia ei fidem cum iuramento dederat, prole ex ea suscepta. *Cogendus est*, inquit, *eam recipere*, (non dixit ad eam redire, sed recipere in coniugem) *quam iurauit, & desponsauit, & ab ea prolem genuit, iuramenti religio non vilipendatur, & fides ad inuicem promissa seruetur, & proles in cultu Dei nutriatur, & educetur, & alij exinde occasione peierandi, & alias decipiendi asumere non valeant.* Tertiò denique id constat, quia si superstes esset prima vxor, non opus fuisset deuenire ad probandam consanguinitatem

cum secunda vxore, ad declarandum irritum secundum matrimonium. Constat autem intentum illius Decretalis fuisse declarare modum, quo probanda erat ad eum finem consanguinitas, & an parentes, & cognati admittendi essent ut testes ad eam probationem: & ad hunc finem inferitur illa epistola in libro Decretalium, sub titulo, *qui matrimonium accusare possunt.* Statuit ergo Pontifex eo casu secundum matrimonium non valere, quia contractum fuit contra legem Ecclesiæ de impedimento irritanti consanguinitatis, ad quam consanguinitatem probandam admittendi sunt parentes, & cognati, atque ideo cogendum esse viuum ad ducendam primam, cui sub iuramento fidem matrimonij dederat, & ex qua prolem habuerat, ut fides, & iuramenti religio seruetur, & auferatur occasio peierandi, & decipiendi.

Hoc supposito, statuendum est secundò lege saltem Ecclesiæ prohibitum esse matrimonium Catholici cum hæretico, ita ut licet contrahi non possit; Ita omnes, quos assert, & sequitur Sanchez *dicta disp. 7. 2. num. 4.* & Pontius in *dicta Appendice c. 2. & lib. 7. de matrim. cap. 46.* & colligitur ex Concil. Chalcedonensi can. 14. Illiberitano can. 16. Laodiceno sub Syluestro 1. can. 10. & 31. Carthaginensi 3. can. 12. & alios, quos Auctores citati afferunt.

His positis, dubium primum est, an non solum iure Ecclesiastico, sed etiam iure naturali, seu diuino hoc matrimonium sit illicitum. Affirmat Pontius, idque latè probat *dicto cap. 2.* sed in re non dissentit ab aliis: nam postea cap. sequenti fatetur, non esse semper illicitum de iure naturæ sed posse in aliquibus circumstantiis esse licitum. Est ergo frequenter illicitum, aliquando verò variatis circumstantiis potest esse iure naturæ licitum. Oritur autem eius turpitudine potissimum ex periculo peruerfionis à consortio intimi coniugis hæretici; ex periculo malè educandæ prolis, ex periculo dissensionum contra animorum conjunctionem in matrimonio intentam: ubi enim non est eadem fides, non potest esse stabilis, & firmus amor, & alij eiusmodi, quæ ponderat, & probat latè Pontius *dicto cap. 2.* Quia tamen in aliquo casu particulari possunt omnino, vel maiori ex parte hæc pericula cessare, vel ceterè tota alia sperari bona, aut tot mala impediri ex matrimonio, ut compensentur pericula illa, hinc est, ut possit aliquando iure naturæ non esse illicitum: in quo etiam Scriptores omnes conveniunt, quos referunt, & sequuntur prædicti Auctores. Dissentiunt tamen materialiter, quoad casus particulares, in quibus magis pertinet ad prudentiam, quàm ad doctrinam iudicare, an cessent, vel non cessent pericula, & rationes ob, quas matrimonium iure naturæ censetur illicitum. Certum est in iis casibus sufficere dispensationem summi Pontificis, quæ auferat obligationem legis Ecclesiasticæ, quæ sola tunc posset ob stare, imò nec dispensatio hæc requiritur in iis locis, in quibus consuetudine legitima derogatum est legi Ecclesiasticæ: quod tamen Hurtado *dicta disp. 76. §. 23.* limitat, ut non procedat in Regibus, ij enim etiam in iis Proutinciis debent petere dispensationem, quia eorum matrimonia maioris sunt momenti, & ita eam petiuit Rex Galliæ, ut suam sororem daret Carolo nunc Angliæ Regi, cui addere possumus exemplum Serenissimi Regis Poloniæ, pro quo dispen

16
Matrimonij
Catholici, cum
hæretico lege
saltem Eccle-
siæ prohibitum
est.

An solum
iure Ecclesi-
astico, sed etiam
iure naturali
hoc matrimo-
nium sit il-
licitum.

An in iis ca-
sibus sufficiat
dispensatio
summi Pon-
tificis.

dispensationem aliqui petierunt, ut posset ducere filiam Comitis Palatini, hæreticam, à SS.D.N. Urbano VIII. quam tamen dispensationem, ut putogustas ob causas non obrinet, & feliciori, ac meliori consilio Cæsaris forem duxit. Non tamen video, sufficiens fundamentum huius exceptionis nisi fortè consuetudo sit dispensationem petendi: tunc enim sicut consuetudo abrogavit prohibitionem quoad alios, sic contraria consuetudo exciperet Reges, ne à lege per vulgi consuetudinem eximerentur. Certè nostro tempore Princeps aliquis Serenissimus Germanus, qui Rex non erat, dispensationem petiit à Pontificè, non tam quia femina erat hæretica, quàm quia erat eius consanguinea. Sicut etiam Henricus IV. Rex Gallie, petiit dispensationem à Clemente VIII. ut eius soror Catharina hæretica nuberet Duci Barenfi Catholico suo consanguineo, quæ dispensatio mortua interim Catharina non fuit executioni mandata, ut notavi *disp. 8. de Sacramentis in genere n. 227.*

17 *An hæretico promittente conversionem possit sine dispensatione matrimonium fieri.* Negat Sanchez *dist. 4. disp. 72. num. 4. in fine*, & Pontius in *dist. Appendice cap. 8. numero 6.* Affirmat tamen Hurtado *dist. 4. disp. 76. §. 229.* quando est certa spes de conversione, quod antea significauerat Emanuel Sa, verbo *matrimonium, num. 8.* agens de impedimentibus dirimentibus: quod probat Hurtado, quia exceptio illa inuenitur in ipsis decretis prohibentibus hoc matrimonium. Sic enim habetur in Concil. Chalcedonen. can. 14. his verbis: *nisi fortè sponderit se venire ad orthodoxam fidem, non coniungitur persona orthodoxa*: & ex cap. *non oportet 28. quæst. 1.* ubi dicitur, filias hæreticorum posse accipi, si sponderint se professuras orthodoxam fidem. Cum ergo eadem lex, quæ hæc matrimonia prohibuit, hunc casum exceperit, probabile mihi est stando in iure, non esse tunc necessariam dispensationem. Dixi, *stando in iure*, quia si consuetudo sit petendi etiam tunc dispensationem, ex consuetudine censetur ampliata prohibitio ad hunc etiam casum. Non tamen probo quòd idem Hurtado ibidem hoc intelligit, quòties est spes certa de conversione coniugis: nam lex solum exceperit casum, quo promittit conversionem: si ergo spes non sit ex promissione, sed vel ex bona indole hæretici, vel ex eius animo non obstinato, vel aliis capitibus, necessaria erit dispensatio. Multo quæ magis necessaria erit, quando coniux hæreticus promittit solum Catholico liberam fidei suæ professionem, nullamque ei molestiam, vel aliis Catholicis inferre: quo casu necessitatem dispensationis facit idem Hurtado §. 132.

18 *Dices, cessante contrariè fine, & ratione legis cessat eius obligatio: talis autem est casus, quo est spes certa conversionis hæretici; nam finis prohibitionis est ne minuatur numerus Catholicorum, si Catholicus ab hæretico coniuge pervertatur: & in hoc casu minuitur potius numerus hæreticorum, reducto per Catholicum coniuge hæretico ad fidem, ergo in hoc casu cessat obligatio legis: ita arguit Hurtado §. 230.* Respondéo non cessare contrariè finem legis, primò quia lex non prohibet nuptias absolute, sed quòd fiant sine scientia, & consensu Pontificis: nullum autem damnum religioni sequitur ex eo quòd peratur consensus, & dispensatio Pontificis

saltem quando peti potest secundò quia licet hic, & nunc fortasse maius sit bonum religionis et hoc matrimonio, quàm ex eius omissione, non est tamen maius bonum, sed potius damnum religionis, quòd possit id licitè absque dispensatione fieri: quia ex eo, quòd non sit necessaria dispensatio, sequitur, quòd unusquisque possit fieri sibi iudex in hoc negotio, & contrahere cum hæretico, quando spem habet, quòd convertetur, quam ipse facillè sibi concipiat, & tingent pro suo desiderio. Unde sæpe cum spe solum apparenti, & fallaci contrahant, & cum vero periculo perversionis. Maius ergo bonum fidei & religionis est, ut etiam quando est vera spes conversionis id fieri non possit sine consensu summi Pontificis, quàm quòd possit, ex qua licentia sequi possunt in aliis casibus maiora mala: sicut disp. præcedenti dicebamus de prohibitione librorum hæreticorum, ad quos legendos licentia non sufficit, quòd aliquis se custodiat librum à periculo ex lectione libri hæretici: nam si id esset licitum, sequerentur in genere multa alia maiora mala, & ideo neque in illo casu, neque in nostro dicendum est, cessare rationem legis: in utroque enim casu remanet ratio legis saltem in genere loquendo, ob quam lex iuste prohibet, ne in hoc etiam casu licitè fiat absque licentia Sedis Apostolicæ.

Sicut autem ibidem dicebamus, quando necessitas urget, ut legatur liber hæreticus, cuius lectio necessaria est ad bonum fidei, & non est recursus ad fidem Apostolicam, posse ex episcopica legi, quia ille casus non est lege comprehensus: idem dicendum est de matrimonio cum hæretico, positis eisdem circumstantiis, & eadem necessitate, ut faceret etiam Pontius in *dist. Appendice cap. 8. num. 6.* qui prudenter monet, negante Pontifice dispensationem, pro eo præsumendum esse: sicut etiam è contra, concedente dispensationem, in dubio pro eius iustificatione præsumendum est, quòties verè, & fideliter causas, & circumstantias ei propolite sunt, ut notat *ibid. num. sequenti.*

Dubitat tertiò an hæretico non promittente conversionem, nec stante spe conversionis liceat cum eo contrahere nuptias, vel absque dispensatione, ubi ea peti non solet, vel cum illa ubi est obligatio petendi. Negant aliqui de hoc consulti apud Pontium ubi supra cap. 5. n. 2. scriptores tamen omnes id posse aliquando fieri merito concedunt Sanchez *dist. 4. disp. 72. num. 5.* Nauarr. Reginaldus, Coninch, Azor, Filiucius, & alij, quos refert & sequitur Pontius *dist. 4. n. 2.* & affert exemplum Iudith, & Esther, quarum altera Holophernis nuptias licitas sibi fore existimauit, altera cum Assuero infideli contraxit, utraque absque spe conversionis viri, utraque absque periculo propriæ perversionis, & propter commune populi bonum. Ratio denique ex dictis est clara, quia etiam non stante spe conversionis, possunt cessare pericula, quæ reddunt iure naturæ illicitum matrimonium, imò possunt aliunde concurrere alia bona, quæ compensent aliquod periculum, & reddant illud matrimonium expedire ad bonum publicum religionis, v. gr. nea occasione detur libertas profitendi fidem Catholicam, ubi antea negabatur: si filij sperentur catholicæ educandi, & alia eiusmodi. Non ergo remanebit, nisi prohibitio ex lege Ecclesiastica, quæ per dispensationem tolli potest, ubi lex illa obligat.

gat, & aliquando tot, & talia bona ex coniugio sperare possunt, ut non solum possit, sed debeat dispensatio dari, ut cum P. Salas *disp. 20. de legib. scilicet 7. num. 74.* notauit Pontius *vbi supra c. 8. num. 6.*

21 Quanta securitas desideretur implenda promissionis, quando matrimonium fit sub promissione conuersionis, vel promissa libertate coniugi, & eius familiae viuendi ritu Catholico, & an sufficiat pactum cum iuramento, vel desideretur pignora, obfides, vel alia penae, quae ad executionem conduci possint, tractat idem Pontius *cap. 5. n. 4. & sequentibus*, qui videri poterit; est enim res tota hac moralis, spectans ad prudentiam, cuius iudicium ex variis circumstantiis particularibus omnino pendet.

22 Dubitatur quarto. An possit aliquando matrimonium hoc licite fieri cum periculo peruerfionis coniugis Catholici, habita saltem dispensatione Pontificis, vbi dispensatio peti consuevit, vel sine illa, vbi lex Ecclesiastica non obligat. De hoc agit idem Pontius *vbi supra c. 6. per totum*, & partem affirmantem probat bene; quia potest aliquis licite exponere se periculo peccandi, propter aliquod magnum bonum, cum proposito tamen resistendi tentationi, & vitandi peccatum, ut docent communiter Theologi, quos affert, & sequitur Sanchez *lib. 9. de matrimonio disp. 45. n. 8. & lib. 1. in Decalogum cap. 8. num. 3.* & alij multi, quos Pontius ibi congerit, vbi non immerito affert in exemplum Iudith, quae ut populum suum saluaret, seipsam, suamque castitatem periculo exposuit, ut graues interpretes fatentur, & significauit Ambrosius *lib. 3. de officiis, c. 12.* de illa dicens: non expauit mortis periculum, sed nec pudoris, quod est grauius bonis feminis, & rursus infra: honestatis fuit se male pro omnibus periclitari, ut omnes eximeret periculo. Et consonat doctrina in vniuersum Basilij, in *lib. de constit. monast. c. 4.* Qui virgini, inquit, aliqua causa, & necessitate se periculo obicit, vel permittit se esse in illo, cum alias noller, non tam dicitur amare periculum, quam innuit illud subire, & ideo magis providebit Deus, ut in illo pereat. Vnde matrimonium hoc casu licite contrahi ex eodem Pontio asseruit Diana *parte 3. tract. 4. de sacramentis resolut. 269.* Quibus ego addo, sicut periculum peruerfionis non consistit in indiuisibili, sed in aliquibus maius, in aliquibus minus est; ita causas sufficientes ad matrimonium cum eo periculo non consistere in indiuisibili, sed in aliquo in quo periculum grauius est, grauiore causas requiri, in alijs vero minores sufficere, in quibus periculum minus est: in omnibus tamen quantum fieri poterit, praecauendum esse, & curandum, ut media adhibeantur, ut coniugi postea periclitari incipienti opportunè subueniatur.

23 Hac occasione dubitari potest quintò, an maior causa exigatur, ut vxor Catholica detur viro haeretico, an verò maior, ut vxor haeretica accipiat à viro Catholico. Pontius *vbi supra cap. 4. n. 16.* dicit considerandum esse, an Principi Catholico habenti subditos etiam catholicos detur vxor haeretica, an verò Principi haeretico & habenti subditos etiam haereticos detur vxor Catholica: hoc enim secundum matrimonium facilius dicit posse permitti, quam illud primum: nam in primo periculum est commune, si vir ab vxore inficiatur, & consequenter populus antea Catholicus periclitetur: in secundo autem periculum

est particulare solius vxoris catholicae, & aliunde non semel vxor Catholica reduxit virum Principem ad veram fidem, & subditi consequenter fidem receperunt. Alia regula colligi potest ex Concilio Laodicensi *can. 31.* & ex Agathensi *can. 67.* relato in *c. non oportet 28. q. 1.* his verbis, non oportet cum hominibus haeticis miscere connubia, vel filios, vel filias dare, sed potius accipere, si tamen se profiteantur Christianos esse futuros, & Catholicos. Vbi non constituitur differentia inter filios, & filias, sed inter dare, & accipere, quae differentia difficile intelligitur, cum semper vxor videatur accipi, & vir videatur accipere, quare si non expedit filium dare vxori haereticae, non expedit eam pro filio accipere. Possunt tamen haec verba in alio sensu intelligi, nempe non expedit, quòd Catholici filios, vel filias matrimonij causa dent haeticis, ut apud ipsos maneant, propter periculum filij, vel filiae Catholicae, qui ad haereticos mittuntur, meliusque esse si haeretici filios, vel filias suas Catholicis dent, ut matrimonij causa apud Catholicos maneant: tunc enim fides Catholica illos facilius lucrabitur. Hoc autem videtur partim esse contra regulam à Pontio adductam, qui difficilius dicit accipiendam esse filiam haeretici, & haeticam à viro Catholico in prouincia Catholica, quàm dandam vxorem Catholicam viro haeretico in prouincia haeretica.

Ego existimo, ceteris paribus, facilius posse dispensari, ut Catholicus accipiat vxorem haeticam, quàm ut haeticus accipiat vxorem Catholicam: quia regulariter maior spes esse potest, quod vir trahat vxorem ad suam religionem, quàm è contra, propter maiorem nimirum auctoritatem, qua vir pollet, & propter maiorem subiectionem, quam vxor habet, quae semper esse videtur sub potestate viri, & facilius priuari poterit à viro libertate necessaria ad exercitium propriae religionis. Et in hoc sensu intelligo canones illos Concilij Laodicensi, & Agathensis, in quibus differentia constituitur inter dare, & accipere, quia filiae communiter dantur, & accipiuntur, non filij: ille enim dat, qui filiam è domo sua ad domum viri mittit; qui autem filiam haeretici, in suam domum accersit, ut vxorem filij sui, non dicitur filium suum dare haeticis, sed potius filiam haeretici accipere, pro suo filio. Vnde quia regulariter vxor sequitur virum, & vadit ad domum, & ad patriam viri, non è contra, ideo regulariter facilius erit permittendum matrimonium haeticae cum Catholico, quàm Catholicae cum haeretico.

Dixi tamen, ceteris paribus, quia aliquando ex circumstantiis poterit esse plus periculi in matrimonio Catholici cum haeretica, ut in exemplo à Pontio adducto. Si Rex Catholicus accersat sibi vxorem haeticam, à qua eius subditi Catholici infici poterunt, & ideo difficilis visa fuit petitio dispensationis, ut Serenissimus Rex Poloniae duceret Palatini filiam haeticam, ut supra dixi: cum tamen à Clemente VIII. concessa fuisset dispensatio, ut Dux Barenfis Catholicus duceret Catharinam Henrici IV. Regis fororem haeticam, quia ab hac non imminere periculum infectionis. E contra verò si Catholica detur Principi haeretico, & mittatur è regno Catholico ad prouinciam haeticam, poterit aliquando facilius id permitti, quia licet sit aliquod periculum peruerfionis vxoris, est periculum particulare, cui praeponderare potest spes

trimonium licitè fieri posset. Quam regulam generalem probare possumus primò à posteriori applicando argumentum illud, quo Pontius ³⁰ ob-
bavit sufficere rationem connectus humani, quod
argumentum si quid probat, debet etiam nostrà
regulam generalem probare. Quia circa quodlibet
matrimonium Catholici cum hæretico, in
quo de iure naturæ non appareat turpitudine, po-
test induci consuetudo, quæ aliquando vires ob-
tineat ad derogandum legi Ecclesiasticæ; cum
eadem sit ratio de hac, vel illa causâ reddente li-
citur de iure naturæ: sicut ergo consuetudo il-
la tunc esset rationabilis, sic dispensatio idem
permittens non erit irrationabilis, sed rationa-
bilis, & cum ratione, & causâ sufficienti. Nam
licet stante adhuc lege, requiratur adhuc causâ
aliqua ad soluendum vnum subditum ab ea lege,
quando tamen pericula huius matrimonij ces-
sant, semper inuenitur causâ aliqua positiva,
nempe spes conuersionis hæretici, vel certè, quod
non contrahat cum hæretico coniuge, & tollat-
ur omnino spes fidei in eius filiis.

³⁰ Secundò, & à priori probari potest, quia lex
Ecclesiastica prohibens hæc matrimonia dupli-
cem potest habere rationem, alteram puniendi
hæreticos, prohibito cum illis commercio in nu-
ptiis, alteram vitandi periculi, quod Catholici
posset incurrere. Vtraque autè hæc ratio cessat,
quando matrimonium illud de se non esset iure
naturæ illicitum. Nam quod attinet ad punitio-
nem hæreticorum, iam id videretur decreto Con-
cilij Constantiensis iustas ab causâ derogatum
in fauorem Catholicorum in ordine ad hæreti-
cos non denunciandos, nolente Ecclesia cum tanto
Catholicorum dispendio punire hæreticos, pro-
hibendo Catholicos ab eorum connectu. Quan-
do ergo aliunde cessat etiam periculum Catho-
licorum in casu particulari, vel sunt alia bona
præponderantia huic periculo, ob quæ, seclusa
illa Ecclesiæ prohibitione, æstimaretur licitum
illud matrimonium, nihil restat, ob quod Eccle-
sia debeat adhuc in hoc casu legis rigorem non
relaxare, nec ex hac relaxatione præiudicium
aliquod religionis timeri potest.

³¹ Per hoc tamen non intendo, quod in iis ca-
sibus possit matrimonium fieri sine dispensatio-
ne summi Pontificis, sed quòd dispensatio pos-
sit licitè concedi. Voluit enim meritò Ecclesia
reseruare sibi hoc iudicium, an cesser, vel non
cesset periculum in hoc casu particulari, vel an
bona matrimonij præponderent periculo. Quia
nimirum, vt supra dixi, contrahentes non pos-
sent esse boni, & æqui iudices, noluit Ecclesia
eos sibi fidere, sed prohibuit, ne contraherent,
nisi Ecclesiæ iudicio, atque consensu præceden-
te: sicut libri etiam hæretici prohibentur omni-
bus, ob periculum, quod ex lectione timeretur:
cessante autem hoc periculo, vel etiam ob spem
maioris boni, manente adhuc aliquo periculo,
dispensat sæpe Pontifex, & facultatem legendi
concedit. Non tamen vult, quòd etiam in iis ca-
sibus, in quibus rationabiliter licentia concedi
potest, aliquis possit propria auctoritate, & sine
alia facultate legere, quia multi non essent, vt
supra dixi, boni iudices, vnde idem ferè pericu-
lum in genere sequeretur. Sic in casu nostro ces-
sante periculo, vel compensato aliis bonis, quæ,
ex natura rei matrimonium licitum reddant, po-
test semper licitè dispensatio concedi: non ta-
men potest licitè sine dispensatione fieri, quia ex
Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

hac potestate maneret semper periculum, saltem
in genere loquendo, quod potuit Ecclesia lege
vniuersali præcauere.

His videntur obistere responsa aliqua Pontifi-
cum indicata à Pontio ³² vbi supra num. 5. in fine,
qui rogati, vt dispensarent, dixerunt, se nec de-
bere, nec posse dispensare, nisi adsit causâ ali-
qua publici boni Ecclesiæ, & religionis restau-
ratio, & augmentum: non ergo sufficit causâ
boni priuati, nisi adsit bonum publicum, tan-
quam motuum directum, & immediatum. Nec
satisfacit responsio eiusdem Pontij ibi dicentis
verba illa accipienda esse de debito honestatis,
multa enim licent, sed non omnia expediunt. Sed
certè dum Pontifex dicit, se nec debere, nec pos-
se, plus aliquid negat, quàm expedire. Vidi enim
ego Principi enixè postulanti dispensationem ad
quoddam matrimonium; Responsum prudenter
Romæ fuisse, *dubium esse an Pontifex posset dis-
pensare, certum non expedire*, vbi aperte con-
distincta fuerunt illa duo, non posse, & non ex-
pedire.

Facilius ergo respondere possumus, occurrere
non semel casus, in quibus stante solum causâ
vtilitatis priuatæ dispensari licitè non possit, ac-
cedente bono publico possit, v. g. quia constare
non cessare periculum peruersionis coniugis Ca-
tholici, quo casu etiam seclusa lege Ecclesiasti-
ca, non possit licitè contrahi, nisi accederet bo-
num publicum sufficiens ad compensandum illud
periculum. Rursus cum periculum hoc non con-
sistat in indiuisibili, potest quidem magna ex
parte cessare, sed adhuc remanere aliquid suffi-
ciens, ad reddendum illud matrimonium de iure
naturæ illicitum quidem, non tamen mortalia
mortalis, sed veniali. In his ergo, & aliis simili-
bus casibus potest Pontifex meritò dicere, se nec
debere, nec posse dispensare, nisi accedat causâ
boni publici, & religionis, quod compenset pe-
riculum illud, & reddat matrimonium de iure
naturæ licitum, & liberum ab omni culpa graui,
& leui. Quando verò bonum priuatum ad id suf-
ficeret, vel quando periculum reuera cessaret, tunc
dicimus posse etiam Pontificem communiter li-
citè tollere impedimentum prohibitionis, & le-
gis humanæ.

³⁴ Dubitatur octauò an matrimonium inter Ca-
tholicum, & hæreticum (& idem est de matri-
monio inter duos hæreticos) sit verum sacra-
mentum. Respondeo affirmatiue, quia vterque
est capax, cum vterque sit baptizatus; videatur
Hurtado *dicta disp.* 76. §. 187. Vtrum verò esset
sacramentum, vel saltem matrimonium, quan-
do hæreticus vellet non facere, nec recipere sa-
cramentum, sed solum contractum, est quæstio
pertinens ad tractatum de matrimonio, de qua
videri potest Sanchez *lib. 2. de matrim. disp.* 10.
num. 6. à quo dissentit Pontius in *dicta Appendi-
ce cap. 9. num. 10.*

Possit hic quæri, an Catholicus peccet sal-
tem, quatenus confert vt minister sacramentum
indigno, nempe hæretico, & ab eodem recipit
sacramentum. De hoc tamen dixi latius *disp.* 8.
de sacramentis in genere sect. 14. vbi explicui, qua
ratione excusari possit à peccato coniux Catho-
licus, & quomodo quoad hoc eadem ferè sit dif-
ficultas, quando Catholicus contrahit matrimo-
nium cum Catholico existente notoriè in pecca-
to mortali.

Dubitatur tamen nonò de Parocho assistente
F f huius

³² An supradicta obistere re-
sponsa aliqua Pontificum

³³

³⁴ An matri-
monium im-
ter Catholi-
cum, & hæ-
reticum sit
verum sacra-
mentum

³⁵ An saltem
Catholicus
peccet, qua-
tenus confert
sacramentum
indigno, nem-
pe hæretico, &
ab eo eodem re-
cipit sacra-
mentum.

³⁶

An Parochus
absque pecca-
to possit assi-
stere eiu-
modi matrimo-
nio.

huiusmodi matrimonio, vbi Parochi præsentia necessaria est ad matrimonij valorem, an absque peccato possit assistere. Distinguendum est; nam in locis, vbi prohibitio Ecclesiastica non est in usu, & matrimonium hoc fieri solet sine dispensatione Pontificis, matrimonium illud licet fieri aliquando poterit, quando de iure naturæ diximus non esse illicitum; & tunc Parochus licet assistit, cum cooperetur, & assistat actui, qui licet fieri potest. Nec obstat, quod vnus ex contrahentibus indignè accipiat sacramentum, quia Parochus illud non confert, nec est minister, sed assistit, sicut testis lege requisitus, vel sicut notarius, quo casu posse, & debere assistere, licet constet notoriè de peccato contrahentis, dixi, & explicui latius dicta disp. 8. de sacram. sect. 13. In locis verò, vbi hæresis est impedimentum matrimonij ex lege Ecclesiastica ibi adhuc non derogata, maior est difficultas. Et quidem P. Serarius in dicto opusculo cap. 3. num. 21. & sequentibus, generaliter docet peccare Parochum, nisi hæreticus promittat conuersionem, quia cooperatur peccato contrahentium, reddendo eos habiles sua præsentia ad validè contrahendum, quando non possunt licet contrahere, & quia sinit hæreticum missæ assistere, & benedictiones nuptiales recipere, & sacram communionem.

37 Hanc Serarj sententiam latè impugnat Pontius in dicto Appendice cap. 9. §. 1. num. 4. & sequentibus: quia hoc argumentum æquè probaret de testibus, qui sua præsentia reddunt habiles contrahentes ad validè contrahendum: & quia Parochus assistit solum vt testis qualificatus actui de se indifferenti, quem hæreticus possit licet facere promittendo conuersionem. Fatetur tamen, Episcopum ex officio teneri, ad impedendum ne ea matrimonia illi celebrantur; quod si impedire non possit, non peccare ea tolerando. Quod verò attinet ad benedictiones nuptiales, dicit posse sine illis matrimonium celebrari; atque ideo non opus erit, quod Parochus coram hæretico celebret missam, vel cum eo in sacris ritibus communicet.

38 Ego aliter sentio in hoc casu, iuxta ea, quæ latius dixi, dicta disp. 8. de sacram. sect. 13. num. 206. & sequentibus, vbi explicui differentiam esse inter contrahentes matrimonium in statu peccati, vel cum excommunicatione (quibus licet potest Parochus assistere, quia non est iudex qui debeat inquirere de ipsorum statu, nec ministrat illis sacramentum, sed assistit vt testis) & inter eos qui contrahunt cum impedimento siue dirimente, siue impediènte, quæ impedimenta Parochus ex officio debet inquirere, & iis stantibus non debet assistere; vt si constaret de sponsalibus contractis cum aliis, de voto, vel aliis similibus. Ad hoc enim debet præmittere denuntiationes, vt impedimenta, si quæ sunt, manifestentur, & quando de iis constat matrimonium impediatur, tanquam publicus Ecclesiæ minister, qui ius habet, & obligationem, vt curet, contractus hos non nisi iuxta Ecclesiæ leges fieri. Cum ergo hæresis sit impedimentum ex lege Ecclesiastica, quando de ea constat, etiam si hæreticus conuersionem promittat, requiritur dispensatio, vbi lex illa non est usu derogata; atque ideo sine dispensatione Parochus non potest procedere ad præstandam auctoritatem, & assistendum matrimonio, sicut nec posset, quado denuntiationes sine Ordinarij cōsensu omisse sunt.

Rationem autem differentie inter excommunicationem, & statum peccati, & inter hæc alia impedimenta propria matrimonij, vt contractus est, reddidi, & explicui latè loco citato, vbi videri potest. Quod verò attinet ad benedictiones nuptiales iam diximus supra disp. 14. sect. 5. §. 5. dubitatione 4. non peccare Parochum celebrantem coram hæretico non denuntiato, & eum solemniter benedicientem, Eucharistiam tamen ei negare debet, atque etiam in publico; si hæresis sit publica, sicut cuilibet publico peccati neganda est etiam in publico petenti de quo dixi latè dicta disp. 8. de sacram. sect. 10. & 11.

Dubitat vltimò Pontius dicto cap. 9. §. 2. de intentione requisita ad hoc matrimonium valide celebrandum, videtur enim ea sæpè deficere ex parte coniugis hæretici, cum hæretici putent matrimonium non esse sacramentum, atque adeo faciendi sacramentum. Aliquando etiam putant matrimonium posse ex causa adulterij, vel ob alias causas dissolui, etiam quoad vinculum, quare non videntur habere intentionem contrahendi matrimonium omnino indissolubile, sed dissolubile, quod non erit verum matrimonium. De hoc tamen defectu intentionis, & quando ex eo capite matrimonium celeri possit inualide factum, dixi etiam latius dicta disp. 8. de sacram. in genere, sect. 8. nec oportet nunc ea repetere.

SECTIO III.

Quando, & quomodo possit, vel debeat coniux à coniuge hæretico diuertere.

Diximus de obligatione non contrahendi matrimonium cum hæreticis: nunc dicendum est postquam iam contractum est, an sit obligatio, vel saltem facultas separandi se per diuortium à coniuge hæretico. Supponendum est matrimonium illud inter baptizatos contractum, non dissolui postea quoad vinculum, etiam si alter eorum hæreticus fiat. Cuius contrarium sensisse Cælestinum III. in decretali quadam, quæ iam nunc non exstat, fatetur Bellarminus tom. 1. lib. 4. de Romano Pontifice cap. 14. quem Cælestinum tacito nomine refert Innocentius III. in cap. Quanto, de diuortijs, vbi dicit, matrimonij vinculum per hæresim subsequenter non dissolui licet contrarium quidam eius prædecessor senserit. Ceterum vt notauit idem Bellarminus ibi, neuter aliquid definiuit, sed solum propriam sententiam significauit. Nunc tamen res hæc iam est omnino certa ex Tridentino sess. 24. c. 5. de matrimonio his verbis: si quis dixerit propter hæresim, aut molestiam cohabitationem, aut affectum absentiam à coniuge dissolui posse matrimonij vinculum, anathema sit: nam sicut adulterium carnale non dat causam sufficientem ad vinculi dissolutionem, sed ad separationem, & diuortium, sic nec hæresis, vel quolibet alia culpa nodum illum indissolubilem soluere potest.

Non desuerunt qui dicerent, potuisse saltem Ecclesiā in pœnam hæresis statuere, vt vinculum ipsum dissoluatur per lapsum coniugis in hæresim, nempe Hostiensis, Ioan. Andræ, & Brunellus, quos æstert Thomas Sanchez lib. 10. de

de matrim. disp. 15. num. 7. quia putarunt ex potestate eiusdem Ecclesie provenire, ut per conversionem coniugis ad fidem, altero in infidelitate manente, matrimonium etiam consummatum dirimi possit. Hæc tamen sententia loquendo de matrimonio consummato inter baptizatos inito est omnino falsa, & ab omnibus reiicitur, & videri possunt Sanchez loco citato, Bellarmin. lib. 1. de matrim. cap. 15. & Hurtado in præsentis disp. 76 §. 188. & sequenti.

42 An possit ob causam, huiusmodi alteri coniugi ab altero diuertere, & separari manente integro matrimonio vinculo. Hæretici aliqui nostri temporis reprehendunt, quod Ecclesia ob alias causas præter fornicationem permittat separari coniuges quoad thorum, & habitationem contra id quod Christus dixit Matth. 5. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moecham. & qui dimissam duxerit, adulterat. Quod idem iterum dixit Matth. 19. Veritas tamen Catholica est, posse alias esse causas legitimas præter fornicationem ad diuortium, quod definitum est in Tridentino sess. 24. can. 8. his verbis: si quis dixerit Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum, incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit. Idem constat ex cap. Quanto, de diuortio, & ex cap. litteras, in fine, & cap. transmissæ, de restitut. spoliar. & cap. 1. de lite non contest. & aliis, in quibus ob alias causas separatio quoad habitationem decernitur.

43 Ad illa verò verba Christi Domini plures responsiones afferuntur, quæ videri possunt apud Bellarmin. dicto lib. 1. de matrim. cap. 14. & Sanchez dicta disp. 15. num. 2. Quibus omisissis: breuiter dico, Christum loquutum de separatione, seu diuortio perpetuo, & quod fiat auctoritate propria dimittentis, sine consensu coniugis dimissæ: si enim uterque consentiat, & non sit incontinentiæ periculum, non est dubium, quod separari ad inuicem possint, ut caste viuunt. Porro loqui de diuortio perpetuo constat ex textu: nam illo cap. 5. præmiserat vsum repudij illis verbis: dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. Quam permissionem abrogare volens subiicit: Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, &c. Repudium autem non erat, nisi ad separationem perpetuam, ut constat: hanc ergo dicit non posse fieri; nisi ex causa adulterij. Idem constat clarius ex dicto cap. 19. ubi Pharisæi interrogauerunt, si licet homini dimittere uxorem suam, quacunque ex causa? nempe dimissione perpetua, ut ipsimet statim explicauerunt virgenter: quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? nam libellus repudij non erat nisi ad perpetuam separationem, & de hac dimissione respondit: quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permixit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit moechatur, & qui dimissam duxerit moechatur. Vbi constat de eadem dimissione perpetua sermonem esse, quia scilicet vxor apparere posset iam libera, ut alteri nuberet. Ex quibus etiam constat, loquutum Christum de dimittent propria auctoritate: nam repudij libellus dabatur à Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

viro auctoritate propria, & ideo ipse dicebatur uxorem dimittere, quod non dicitur propriè, quando à superiore separantur.

44 Non ergo opponitur definitio Tridentini huic Christi doctrinæ: fatemur enim non posse coniugem propria auctoritate dimittere coniugem in perpetuum, nisi ex causa fornicationis: nam ex quacunque alia causa dimittat, siue ob hæresim, siue ob scitiam coniugis, siue ob aliam causam, non potest in perpetuum dimittere, sed ad tempus, quandiu causa durat, qua cessante, debet ad coniugem redire. Quamuis autem interueniente Ecclesie iudicio, & sententia, possit à coniuge hæretico diuortio legitimo in perpetuum diuertere, ut videbimus, tunc tamen non dimittit ipse auctoritate propria, sed Ecclesia inter alias penas priuat hæreticum iure, quod habebat, ad cohabitationem, & thorum cum coniuge, & consequenter absoluit coniugem ab obligatione, & debito. Sicut etiam punit coniugem ob copulam cum consanguineis coniugis, & priuat eum iure ad petendum debitum coniugale, absoluitque alterum coniugem ab obligatione reddendi, prout posset bonis aliis, & vita ipsa in penam priuare. In quo casu non dicitur coniux ipse dimittere coniugem hæreticum, nec fit contra verba Christi: non enim aufert se ipsum à potestate coniugis, sed aufertur ab Ecclesia. Sicut licet sit verum in vniuersum loquendo, quod subditus tenetur obedire domino, verum tamen est, quod excusatur, quando dominus ob delictum priuatur à iudice iure præcipiendi. Seruus etiam non potest dimittere dominum, & tamen si dominus per sententiam priuetur potestate in seruos, poterit seruus eum dimittere, & sic in aliis: nam per has propositiones vniuersales solū significatur, quod ipsi propria auctoritate non possint repudiare, aut dimittere, cum quo stat, quod per potestatem superiorem possint consequenter liberari: nemo enim negabit, quod saltem Deus possit liberare coniugem ab ea obligatione cohabitandi, quo casu iam poterit coniugem relinquere sine causa fornicationis, non tamen propria auctoritate, sed superioris, qua non tam dimittit, quam educitur superioris auctoritate, in cuius voluntate continetur voluntas subditi, atque ideo iam non operatur invito coniuge, sed consentiente voluntate sua contenta in voluntate Superioris.

45 Hoc supposito, queritur secundò, an propria auctoritate possit coniux Catholicus ab hæretico non resipiscendi discedere. Respondeo affirmatiuè ex communi omnium sententia, quos refert & sequitur Sanchez dicta disp. 15. num. 6. ab hæretico & colligitur clarè ex cap. de illa, de diuortio, ubi non resipiscendi Urbanus III. sic ait, de illa, qua viro suo labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio Ecclesie declinauit, videtur nobis, quod mulier (maximè si ea intentione discessit, ut lapsus in hæresim radio pariter, & confusione affectus se ab errore suo conuerteret) ei cum reuersus fuerit, est reddenda. Vbi discessus approbatur, & sustinetur, quandiu vir non resipiscit. Ratio autem est, quia quantumvis verbis explicitis coniux hæreticus non pertrahat coniugem ad hæresim, ipsa tamen familiaritate, & consuetudine multum ei nocere potest & semper est periculum pertrahendi. Quamuis enim propter alia peccata mortalia, vel propter censuras etiam non sit dimittendus coniux, ut cum aliis fatetur Sanchez ubi supra num. 12. hoc tamen peculiare est in hæreticis, quorum

quorum consortium vitandum esse ab omnibus indifferenter monet Paulus ad Titum 3. dicens, *hereticum hominem, post unam, & secundam correctionem deuota*. Vnde coniux scienter contrahens matrimonium cum heretico, vel cohabitans habet contra se iam aliquam hæresis præsumptionem, vt docet Farinacius de hæresi quæst. 190. num. 50. & vxor recepsans virum hæreticum, vt præsumptionem euadat, & ne tanquam faulx hæreticorum puniatur, probare debet se non causâ hæresis, sed affectu maritali eum recepisse, vt docet idem Farinacius ibi quæst. 182. num. 150. & sequenti. Imò volunt aliqui, non solum posse sed debere coniugē diuertere à coniuge hæretico, quos refert, & sequitur Sanch. *vbi supra num. 5.* Hoc tamen si vniuersaliter intelligatur, nimis durum est, quia sæpe tot damna ex separatione sequi possunt, vt teneatur coniux Catholicus non discedere, sed ad ea damna vitanda subire periculū aliquod proprium ex coniuctu cum heretico, quod cum diuina gratia superare potest, v.g. si filij paruuli relinquendi sint sub cura, & educatione parentis heretici, quorum spirituali salutari parens Catholicus consulere debet, vt notauit Hurtado dicta disp. 76. n. 225. Aliquando etiam, licet non teneatur manere, potest tamen ex separatione tale damnum pati, vt excusetur à separatione. Quod commune est in aliis materiis, in quibus agitur de vitando periculo etiam proximo alicuius peccati: potest enim contingere, & sæpe contingit, vt propter graue damnum possit aliquis manere in periculo, & occasione peccandi, licet aliquando melius, & laudabiliter faceret eam deferendo. Quod ergo in aliis materiis contingit, potest facili in hac etiam contingere. Nam potest coniux catholicus pendere ab heretico, quod necessaria ad sustentationem iuxta sui status conditionem; potest etiam grauius ferre, quod cogendus sit castè viuere, & ab omni coniugij copula abstinere, & alia eiusmodi, quæ quidem, licet possent laudabiliter contemnere, & tolerare, vt tutius degeret, & longius ab omni hæresis periculo, non videretur tamen semper ad hoc sub peccato graui cogendus, vt significat idem Hurtado *vbi supra §. 224.*

45 Quartur tertio an postquam coniux hæreticus emendatus est, debeat Catholicus ad eum redire, & eum recipere. Concedunt omnes, quando res est adhuc integra, hoc est, quando catholicus nondum statum mutauit per transitum ad religionem: quando verò res non est integra, negant aliqui, quos affert Sanchez dicta disp. 15. n. 14. quia adulter emendatus non debet recipi ab innocente, qui ab eo recessit, etiam si sit emendatus. Hoc tamen exemplum probaret etiam si Catholicus statum non mutasset; nam adulter non debet recipi post emendationem ab innocente, qui adhuc statum non mutauit. Quare communis, & vera sententia Doctorum, quos affert, & sequitur Sanchez ibi num. 13. vniuersaliter asserit debere recipi hæreticum emendatum à coniuge Catholico, qui propria auctoritate discesserat, vt constat ex cap. finali, de conuersione coniugatorum, cuius hæc sunt verba: *mulier, quæ in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesie separata, ad religionem liberè conuolare*. Vbi requiritur sententia diuortij ab Ecclesia antea prolata, vt post viri pœnitentiam vxor possit ad religionem transire, & clarius idem colligitur ex cap. de illa de diuortijs: cuius hæc sunt verba: *De illa, quæ à viro suo labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio Ecclesie declinauit, videtur nobis, quod mulier ei, cum reuersus fuerit, esse reddenda: quæ etiam si reuerti noluerit compellatur: si verò iudicio Ecclesie ab eo recessit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendam*. Vbi vniuersaliter dicitur reddenda vxor, nulla facta differentia inter eam, quæ iam transierat, vel non transierat ad religionem. Vnde inferre idem Sanchez ibi, profectionem antea factam non præiudicare viro, sed præiudicare vxori, vt non possit debitum coniugale petere, sed solum reddere, nec possit mortuo viro aliud matrimonium contrahere, vt in simili tempore suscepisset. Differentia verò inter adulterum, & hæreticum constabit ex dicendis.

Quando verò coniux Catholicus præcedente Ecclesie iudicio discessit, an post hæretici emendationem debeat eum recipere, non est eadem Doctorum sententia. Aliqui enim primò dicunt semper hæreticum emendatum esse recipiendum à coniuge Catholico, quos affert Sanchez *vbi supra num. 16.* fundamentum sumit ex verbis Innocentij III. in cap. quanto, de diuortijs, vbi postquam respondit coniugem Catholicum non posse viuente hæretico aliud matrimonium inire, quia matrimonium inter baptizatos initum est omnino indissolubile, atque hoc pacto impeditur fraus multorum, qui hæresim simularent, vt matrimonia sibi ingrata dissoluerent, & facto secundo matrimonio ab hæresi resisteret postea addidit hæc verba: *Per hanc ipsam responsionem illa soluitur quæstio: utrum ad eum, qui ab hæresi, vel infidelitate reuertitur, is qui permansit in fide redire cogatur*. Videtur enim sensus ex antecedentibus esse, quod cogendus sit reuerti, ne deat anfra hæresim simulandi ad celebrandum diuortium.

Ab hac sententia parum distant alij, qui tunc solum dicunt non esse cogendum Catholicum vt redeat, quando hæreticus non vnus, sed plurius hæresim damnatus fuerat, & iterati criminis: quo casu potest biennio expectare, ad veram emendationem probandam, qua comprobata debet ad eum redire: non verò bene comprobata poterit ad religionem, vel sacros ordines transire ita Henriquez lib. 2. de matrimonio cap. 17. num. 6. vbi alios affert, non tamen satis ad eorum mentem, vt notauit Sanchez *vbi supra num. 17.* qui bene aduertit huius secundæ sententiæ nullam apparere fundamentum.

Tertia sententia docet, debere coniugem Catholicum ad coniugem emendatum redire, etiam si iudicium Ecclesie præcesserit, nisi velit ad religionem transire. Hanc tenent plurimi, quos affert idem Sanchez ibi num. 18. qui eam valde probabilem iudicat, sicut etiam probabilem putat Hurtado, dicta disputatione 76. §. 194. Hoc enim pacto conciliari videntur dicta illorum trium Pontificum, non quia vt aliqui volunt posteriores correxerint statuta priorum, sed absque vlla correctione: Nam Gregorius IX. in dicto cap. mulier, de conuersione coniugatorum dixit, quod vxor Catholica separata iudicio Ecclesie possit ad religionem transire, etiam si coniux ad fidem redierit. Urbanus III. in dicto cap. de illa, dixit solum separatam iudicio Ecclesie non esse

An postquam coniux hæreticus emendatus est, debeat Catholicus ad eum redire, & eum recipere?

47
si coniux
Catholicus
præcedente
Ecclesie iudicio
discessit,
an post hæretici
emendationem
debeat eum
recipere?

Secunda
sententia.

48
Tertia
sententia.

compellendam ad virum conuersum redire, quia nimirum non poterat prohiberi ab ingressu religionis, ad quam habebat ius. Denique Innocentius III. in dicto cap. *quanto* qui medius fuit inter Urbanum III. qui præcellerat, & Gregorium IX. qui postea subsequutus fuit, neutri contradixit, sed solum significauit in genere esse compellendam, vt rediret ad virum, non tamen vetuit religionis ingressum. Melius meo iudicio probari posset hæc sententia, quia in dubio ius, quæ spectant ad ius positium, standum est decretis posterioribus: cum ergo Gregorius IX. fuerit vltimus, & ipse in dicto cap. *mulier* expressè dixerit posse vxorem transire ad religionem, quando iudicio Ecclesiæ ab hæretico discessit, huic standum erit, etiam si Innocentius III. contrarium antea significasset. Rursus licet Urbanus III. in dicto cap. *de illa* vniuersaliter significasset, non esse vxorem illam cogendam redire ad virum, quando iudicio Ecclesiæ ob hæresim ab eo discessit: cum tamen postea Innocentius III. in dicto cap. *quanto* vniuersaliter etiam contrarium significauerit, huic standum erit, nisi in casu postea à Gregorio IX. excepto de ingressu religionis.

49 *Quarta sententia satis communis.*
Est tamen quarta sententia satis communis, quam perspicuam, & verissimam esse dicit Basilus Pontius lib. 9. *de matrim. cap. 3. num. 3.* quæ docet, quamuis coniux propria auctoritate discedens, debeat ad coniugem conuersum redire; secus tamen si iudicio Ecclesiæ interveniente, & hoc suæ velit religionem ingredi, siue in sæculo separatus remanere. Hanc tenent plures antiquiores, & recentiores Theologi, & Canonistæ, quos refert, & sequitur Sanchez *dicta diss. 15. num. 19.* Hurtado *vbi supra §. 201.* & alij, quæ etiam mihi magis placeat.

Probatum primò quia legum correctio, quantum fieri potest, vitanda est, nec facillè credendum Pontifices illos toties breui tempore in hoc puncto diuersa statuissè. Difficile autem est reterta tertia sententia, eos ita conciliare, vt idem omnes fenerint. Si enim contendas Innocentium, & Gregorium extra vnum casum religionis, voluisse vxorem redire debere ad virum, ab hæresi conuersum, non apparet, quomodo non reuocauerint facultatem vniuersalem ab Urbano III. commemoratam, vt mulier, quæ præcedente iudicio Ecclesiæ ab hæretico discesserat, nunquam compelleretur ad ipsum etiam ad fidem conuersum reuerti, nec ipsum ad se venientem recipere, vbi ex contextu apertè constat non loqui de ea, quæ veller religionem ingredi, sed quæ noller in domum suam virum ab hæresi conuersum, & reuertentem recipere.

50 Quod verò posteriores Pontifices non intenderint moderari, aut ex parte reuocare facultatem ab Urbano III. commemoratam, & assertam diuortij perpetui: probari potest secundò, quia si hoc intendisset Innocentius III. in dicto cap. *quanto*, sicut ibi meminit decretalis Cælestini Antiquæ, cuius sententiæ dicit se dissentire quoad dissolutionem vinculi: sic etiam meminisset Decretalis Urbani III. declarantis facultatem generalem ad diuortium perpetuum, quam facultatem maiori ex parte reuocare valebat. Quod tamen Innocentius non fecit, nec verbum de illa doctrina apposuit, sed verbis generalibus dixit, ex principiis positis colligi posse, quid dicendum de recipiendo hæretico conuerso à con-

Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

iuge fidei, quæ verba non sufficerent ad reuocanda decreta prædecessorum expressa, vt constat ex praxi, quæ eiusmodi decreta non per consequentias, sed formaliter, & expresse reuocari solent. Notandum obiter grauis lapsus Redelli *de obligat. inst. 2. part. lib. 2. quest. 18. sect. 4. in principio*, vbi dicit Auctorem illius capitis *quanto*, fuisse Alexandrum III. qui prior fuit Urbano III. & ideo decretum Alexandri declaratum fuisse postea ab Urbano III. in dicto c. *de illa*: errauit ergo putans Auctorem fuisse Alexandrum III. cum fuerit Innocentius III. posterior Urbano III. & ex illo errore conclusiones falsas intulit in explicanda horum Pontificum mente.

51 Tertiò probat. potest ratione, quia reuocatio illa in eo sensu non esset rationi satis consona: nam relicta esset coniugi Catholico facultas ad id quod plus, & difficilius esset, & ablata esset ad id, quod minus, & facilius erat: nimirum esset ablata facultas ad viuendum seorsim à coniuge in domo separata, & relicta esset ad mutandum statum per professionem religiosam, quod multò plus est; Nam coniux habens copulam cum consanguineis sui coniugis priuatur iure petendi debitum, atque adeo coniux potest ei non redere, sed thorum separare: non tamen potest ingredi religionem sine consensu coniugis, aut nisi coniux etiam statum mutet. Et certè in casu nostro multò plus præiudicat coniugi hæretico conuerso, quod eo inuito possit coniux Catholicus religionem profiteri, quàm quod possit quoad thorum, & habitationem separari. Nam professione religiosa semel emissâ, præcisâ est omnis spes alteri coniugi, qui debet manere incapax alterius matrimonij, dum coniux religiosus viuât, & sine spe reconciliationis. Quando verò singuli in sæculo seorsim manent, semper potest esse spes reconciliationis, ad quam promerendam, & obtinendam potest coniux conuersus continuò aspirare. Facilius ergo posset relinqui coniugi Catholico facultas ad manendum seorsim in sæculo, quàm ad præcidendam radicem spem totam suo coniugi per professionem religiosam.

52 Dicit aliquis, coniux etiam potest post matrimonium ratum, & non consummatum fieri religiosus, & tamen non potest manens in sæculo separari à suo coniuge; non ergo mirum, quod hoc ipsum concederetur coniugi Catholico post iudicium Ecclesiæ. Respondeo esse magnum discrimen: nam in primo casu per professionem religiosam, dissoluitur matrimonium quoad vinculum; quare facultas illa multò minus grauis est alteri coniugi, cum maneat liber ad contrahendum aliud matrimonium, quàm si manente vinculo, posset fieri separatio quoad thorum eo inuito: non ergo datur facultas ad aliquid plus, & ad difficilius, sed ad aliquid minus, & quod minus præiudicat alteri coniugi: at in casu nostro vinculum remaneret integrum, & ablata esset omnis spes coniugi conuerso obtinendæ reconciliationis quoad thorum, quod quidem multò magis durum esset ipsi, quàm si coniux Catholicus remaperet in sæculo separatus. Cum ergo tota hæc facultas coniugis Catholici, sit in pœnam hæretici, non esset rationi consonum, quod mitigaretur hæc pœna, quoad id, quod minus torquet, & relinqueretur quoad id, quod magis torquet: imò non solum relinqueretur, sed etiam augetur pœna: si enim

FFf 3 coniux

coniux Catholicus non posset separari sine professione religiosa, eligeret sæpius hanc professionem, ne ad coniugem cogere redire, quam tamen professionem non eligeret, si posset libere in sæculo separatus manere: quod totum redundaret in grauiorem conuersi coniugis pœnam, cui melius esset, quod Catholicus posset manere in sæculo separatus, quam quod non posset, cum ex illa necessitate ad professionem religionis priuaretur sæpius coniux conuersus spe reconciliationis ad thorum, qua spe, & quidem facis probabilis posset interim suam solitudinem facilius tolerare.

53 Quartò probant aliqui, quia hæc facultas vniuersalis in coniuge Catholicæ videtur fundata aliquo modo in iure, quatenus in iure fideles absoluuntur ab omni debito infidelitatis, & obsequij hæreticis damnatis debiti, vt constat ex cap. finali, de hæreticis (non lib. 6. vt citat Sanchez *ubi supra*, num. 19.) vbi omnes ab eiusmodi debitis ipso facto absoluuntur, sub qua generalitate videtur etiam hoc debitum comprehendere. Hæc tamen fortasse non est ratio satis efficax.

Denique probari potest solutione fundamenti contrarij, quod totum defumebatur ex decretis Innocentij III. & Gregorij IX. *suprà* relatis. Et in primis Innocentius III. in dicto cap. *Quanto*, non videtur contrarium asseruisse. Omnis autem aliis solutionibus dicimus, Innocentium in illis verbis generalibus nihil determinasse, sed solum dixisse, posse ex doctrina à se ibi tradita decerni an coniux Catholicus redire cogatur ad coniugem ab infidelitate conuersum. Præmiserat enim contra Cælestini opinionem per hæresim non dissolui quoad vinculum matrimonium inter baptizatos celebratum, nec eos posse postea alia matrimonia inire: ex qua responsione dicit colligi, quid dicendum sit in ea questione, an coniugi conuerso reddenda sit vxor Catholica: quod verissimum est. Nam ex illo principio, quod scilicet matrimonium indissolubile sit quoad vinculum, pender magna ex parte decisio huius alterius questionis. Consequenter enim dicendum est, coniugem Catholicum non potuisse aliud matrimonium celebrare, sed vel rediturum ad priorem coniugem, vel calibrem mansurum. Rursus ex eodem principio sequitur, quod coniux Catholicus non potuit propria auctoritate in perpetuum discedere; cum enim maneat vinculum coniugij, tenetur cessante causa hæresis, ob quam potuit iuste discedere, redire ad coniugem conuersum. Cum hoc tamen fiat, quod si non propria auctoritate, sed Ecclesiæ iudicio discessit, possit non redire, quia Ecclesiæ in pœnam potuit iuste priuare hæreticum iure repetendi, & cogendi coniugem, sicut potest cum aliis grauioribus pœnis punire; & sicut ob copulam cum consanguineis coniugis habitam, priuat perpetuum eum, stante etiam vinculo matrimonij, iure petendi debitum coniugale.

54 Vnde infertur primò ratio discriminis, cur discedens auctoritate propria teneatur postea redire ad coniugem conuersum, non verò qui iudicio Ecclesiæ discessit. Quia nimirum discedens auctoritate propria vsus est iure naturæ ad vitandum periculum imminens ex consortio hæretici; quo periculo cessante, cessat ius ad separationem. Quando verò intercedit iudicium Ecclesiæ, separatio est pœna imposita ab Ecclesiæ,

quæ priuat hæreticum iure repetendi coniugem, pœna autem non cessat etiam cessante peccato, sed adhuc post conuersionem puniunt iuste peccato ob hæresim præteritam.

Infertur Secundò, differentia inter adulterum, & hæreticum: nam coniux innocens discedens etiam propria auctoritate ab adultero, non cogitur ad eum etiam emendatum redire: Catholicus verò propria auctoritate discedens ab hæretico, tenetur redire ad ipsum conuersum, & emendatum. Ratio autem differentia, omitti alius, hæc est, quod hæresis solum dat ius separationis ratione periculi, quare cessante periculo cessat ius adulterium verò non dat ius ratione periculi sed quia frangenti fidem fides seruari non debet, cum autem fieri non possit, quod adulter fidem coniugi non violauerit, necesse est, quod maneat innocenti ius perpetuum ad non seruandam fidem in cohabitatione, & thoro promissa.

Hæc tamen occasione quæritur quartò, an sicut Ecclesiæ potest hæretico conuerso, & emendato remittere postea pœnas alias, quas per sententiam incurrit, sic etiam possit remittere hanc pœnam atque adeo cogere Catholicum coniugem, vt ad ipsum redeat etiam iudicium Ecclesiæ præcellerit de separatione perpetua: de qua questione nihil apud Auctores inuenio. Videtur autem ex proximè dictis sequi, quod possit hæc pœna remitti, & consequenter coniux Catholicus possit postea cogi ad coniugem conuersum redire, quia cum ex se non haberet ius diuerendi in perpetuum, sed solum hæreticus priuatus esset iure repetendi coniugem in pœnam sui delicti, consequens est, vt condonata hæc pœna, recuperet ius illud repetendi coniugem, atque adeo coniux Catholicus, non habeat exceptionem, qua excusetur a reditu. Confirmaturque potest, quia similiter propter copulam cum consanguineis coniugis priuat coniux incestuosus iure petendi debitum, & consequenter alter coniux potest ei petenti negare, & separare se quoad thorum: si tamen incestuosus dispenderit, vt possit petere, & condonetur ei pœna illa, eo ipso alter coniux perdit ius negandi, & tenetur petenti reddere debitum, vt faceret Sanchez *lib. 9. de matrim. Diss. 6. num. 10.* Idem ergo erit in casu nostro condonata hæretico conuerso pœna, quæ sola dabat ius coniugi Catholico negandi reditum ad coniugem post iudicium Ecclesiæ.

Aliunde tamen videtur non posse post iudicium Ecclesiæ condonari hanc pœnam coniugi hæretico in præiudicium coniugis Catholici, qui iam videtur ius acquisiuisse ad diuortium perpetuum, nec videtur posse hoc ius semel acquisitum ab eo auferri. Ad quod est optimum exemplum in seruis hæreticis, qui in pœnam domini, liberi fiunt statim post declarationem hæretici à iudice factam: si verò postea beneficio Principis hæreticus conuersus in integrum restituitur, & condonetur ei omnis pœna, non ideo serui illi liberi iam facti redeunt ad pristinam seruitutem; quia libertas semel acquisita auferri non debet, vt cum Molina tom. 1. *de iust. disp. 40.* Penna, & Simancas docet Thomas Sanchez *lib. 2. in Decal. cap. 24. numero 12.* similiter ergo coniux Catholicus, qui liber sit ab obligatione cohabitationis, & thori post declarationem iudicis, non debet hac libertate iam semel acquisita priuari, etiam si coniux in pristinum statum Principis beneficio restituitur, & pœna

pœnæ omnes ei condonantur. Ad quod potest etiam deferre exemplum filij, qui per hæresim patris iuridicè declaratum exit ab eius potestate sitque sui iuris: si autem pater postea Principis beneficio restituitur, & liberetur à pœnis, non ideo filius debet recidere in patriam potestatem à qua semel liberatus fuerat.

58 Ego huic secundæ parti magis assentior, cuius exempla aptiora, & similia videntur. Ad exemplum verò in contrarium adductum illius, qui dispensatione obventa potest debitum coniugale petere, & coniux debet ei reddere non obstante copula cum consanguineis suis præcedente, responderi potest differentiam esse, quòd in eo casu impedimentum petendi debitum totum se tenet ex parte coniugis incestuosi, qui ob affinitatem contractam impeditur à petenda copula, licet consequenter possit coniux innocens illam negare, cui quidem Ecclesia nullum ius concedit ad negandum, sed ipso facto, & ex natura rei, eo quod alter non habeat ius petendi, potest ei negari, quod sine iure petit. Impedimentum autem affinitatis etiam ante matrimonium contracta auferri bene potest ab Ecclesia per dispensationem inuito etiam vno ex contrahentibus, quare non minus poterit auferri impedimentum affinitatis contractæ post ipsum matrimonium, & consequenter auferuntur eius effectus, quorum vnus erat, quòd coniux innocens negare posset copulam, quæ sine vilo iure propter impedimentum non ablatur ab ipso peteretur. At verò in casu nostro ius ad separationem, & diuortium perpetuum nõ consequenter, sed immediatè tribuitur coniugi Catholico ab Ecclesia in pœnam hæresis: sicut seruis conceditur immediatè libertas ob hæresim domini: neque enim illa libertas est effectus procedens ex aliquo impedimento tenente se ex parte domini, sed est beneficium propriè seruis concessum in odium domini, quod beneficium semel seruo concessum non potest ab eo inuito auferri, similiter in casu nostro coniugi Catholico immediatè, & non consequenter conceditur facultas diuertendi in perpetuum, quæ facultas, & quasi libertas à debito cohabitationis, & thori semel ei concessa non potest ab eo inuito auferri, quia id quod nostrum semel est, sine facto nostro auferri à nobis non potest, iuxta vulgarem iuris regulam.

59 Confirmatur, & explicatur primò hæc differentia exemplo excommunicationis, quæ priuat excommunicatum iure agendi in iudicio, atque ideo aduersarius potest eum exceptione repellere, vt constat ex cap. 1. de exceptionibus in 6. & tamen quia hæc facultas repellendi non cõceditur aduersario immediatè, sed est effectus natura sua consequens ex impedimento tenente se ex parte actoris, qui ob excommunicationem non habet ius agendi in iudicio; hinc fit vt inuito aduersario possit totum illud impedimentum per absolutionem auferri, & consequenter aduersarius non habet ampliùs facultatem illum repellendi. Sic ergo se habet impedimentum ex copula illa incestuosa, quod totum se tenet ex parte coniugis incestuosi, & ideo potest inuito altero coniuge innocente auferri.

Confirmatur secundò quia impedimentum coniugis incestuosi ex copula cum cõsanguineis coniugis post matrimonium ortum non potest per conditionem coniugis innocentis condonari, itaut postea possit coniux incestuosus liberè

debitum petere; sed debet per solam dispensationem auferri: cum tamen ius ad diuortium, quod coniux Catholicus post iudicium Ecclesiæ habet, vt diuertat ab hæretico etiam conuerso in perpetuum, possit per ipsius coniugis Catholici condonationem auferri. Quæ differentia oritur solùm ex eo quod impedimentum primum ita sit pœna, vt non imponatur in fauorem coniugis innocentis, sed in meram pœnam incestuosi, licet consequenter innocens habeat facultatem negandi copulam; at verò ius ad diuortium ab hæretico ita est pœna, vt sit etiam fauor Catholico concessus, vt notauit Sanchez dicto lib. 10. disp. 15. num. 26. vbi obiter hanc nostram sententiam significauit dicens de hoc iure ad diuortium: *Vnde de ipso Catholico inuito nequit id impedimentum tolli*: quia nimirum fauor ei immediatè concessus non potest ipso inuito ab eo per dispensationem auferri.

Quæritur quintò, qualis Ecclesiæ sententia desideretur ad hoc ius diuortij perpetui, an scilicet sententia diuortij expressa, an verò sufficiat sententia declarans coniugem hæreticum, & an sufficiat sententia declarans fuisse hæreticum, an verò requiratur sententia declarans esse adhuc hæreticum impœnitentem, & non reconciliatum.

Prima sententia est Duffandi in 4. disp. 39. diff. vnica, propositione 13. dicentis, sufficere si hæreticus in absentia damnetur, & eius statua commutatur; secus si per inquisitores reconciliatus sit. Ab hac sententia parum distat Rebellus 2. part. de oblig. iustit. lib. 2. quæst. 18. num. 5. & seqq. qui docet, si vxore directè agente ad separationem ob causam hæresis, lata sit ab Ecclesia sententia diuortij, non teneri postea vxorem ad recipiendum virum reconciliatum, & emendam, si vxor velit ingredi religionem, iuxta id quod deciditur in dicto cap. de illa. Si verò non præcessit sententia directæ diuortij, sed condemnatio hæretici, vt pertinacis, licet non sit improbabile, quòd possit etiam tunc vxor religionem ingredi; verius tamen esse, viro postea reconciliato reddendam esse vxorem, saltem si non fecerit professionem in religione: si verò eam fecerit, possit in foro conscientie vxorem non redire, in foro tamen externo reddendum esse viro resipiscenti, quoties sententia de diuortio non præcessit. Si verò vxor constet coniugem non esse emendatum, poterit, si damnum spirituale sibi ab eam consortio timet, ad eum non redire, quantumuis ab Ecclesia redire cogatur. Vnde tandem sessio 3. concludit, quando vit per sententiam declaratur fuisse hæreticus, sed iam nunc emendatus, & ideo publicè reconciliatur, cogendam esse vxorem in vtroque foro ad illum recipiendum, nec posse ingredi religionem & in vniuersum quoties diuortij sententia expressa, non præcessit, debere reddi vxorem viro resipiscenti: præcedente tamen diuortij sententia ob hæresim posse vxorem religionem ingredi: quod si velit in sæculo manere reddendum esse coniugi, quoties resipuerit. Hæc Rebellus loco citato.

Alij plures communiter docent, sufficere iudicium Ecclesiæ, quo declaratur coniux hæresim contraxisse, etiam si specialiter non declaret, facultatem diuortij alteri coniugi competere, quo iudicio posito, etiam si hæreticus resipiscens reconciliatur Ecclesiæ, coniux Catholicus potest ad eum nunquam redire. Ita plures, quos asserit,

FFF 4 80

60
Qualis Ecclesiæ sententia desideretur ad hoc ius diuortij perpetui.

Prima sententia.

61
Sententia tunc.

& sequitur Sanchez *dicta disp. 15. num. 20.* Bafilus Pontius *dicto lib. 9. cap. 22. num. 3.* Hurtado *dicta disp. 76. §. 206.* & alij, quos afferunt.

Probant verò sufficere, quod coniux declaratur ab Ecclesia hæreticus, licet non declaratur impœnitens, sed ob pœnitentiam ad reconcilia-tionem admittatur. Quia sicut aliæ pœnæ hære-ticis impositæ non requirunt impœnitentiam, nec per pœnitentiam subsequenter auferuntur, sed incuruntur eo ipso, quod aliquis hæresis damnatur; ita dicendum videtur de hac pœnâ, ad quam decreta suprà allegata nihil aliud pe-tunt, nisi vt coniux propter coniugis hæresim iudicio Ecclesiæ separetur, & eo ipso dicunt, non esse coniugi reddendum, postquam ad fidem re-uerfus fuerit.

62

Obiectio 1.

Obicit primò Rebellen *vbi suprà num. 10.* § prima ratio, quia iudices, & inquisitores, quan- do hæreticum pœnitentem puniunt, non inten- dunt imponere hanc pœnam perpetui diuortij, imò contendunt, vt à suo coniuge beneuolè re- ciptur, propterea dicit in Lusitania fieri. Respon- deri posset, imò hinc posse argui coniugem Catho- licum habere ius ad diuortium, siquidem contendunt iudices in gratiam pœnitentis ab eo impetrare, ne iure suo vtatur, sed coniugem re- conciliatum beneuolè recipiat.

Obiectio 2.

Obicit secundò *ibidem*, quia si Ecclesia hoc intenderet, separaret coniuges fideles, postquam infideles esse desierunt, atque adeo cessante iam omnino causa separationis, quod iniquum esse constat. Responderi posset ex decretis suprà al- legatis constare, quod Ecclesia in odium hæresis concedere velit coniugi Catholico ius, vt si iudi- cio Ecclesiæ discessit, non redeat ad coniugem, etiamsi conuertatur ad fidem. Nec hoc iniquum est, quia sicut confiscationem bonorum, & alias pœnas perpetuò sustinet hæreticus, etiamsi con- uertatur, & reconcilietur; potest etiam hanc pœnam diuortij sustinere, præsertim cum hæc possit à coniuge postea condonari, aliæ verò pœ- næ non ita facile possint auferri. Est etiam con- gruentia ex parte coniugis Catholici, cui du- rum esset, si cogeret postea ad coniugem in- famem, & damnatum redire, vt apud eum ma- nens fieret etiam participes infamiae: quare me- ritò hoc totum beneuolentiæ coniugis relin- quitur.

63

Obiectio 3.

Obicit tertio §. sequenti, quia hæc facultas perpetua cederet in præiudicium fidei: nam si vterque coniux esset hæreticus contingeret, quod coniux nondum deprehensus minitaretur alteri iam comprehenso diuortium, si cum apud iudices manifestaret, unde occultarentur hoc metu multi hæretici. Responderi posset, quid- quid sit, an ius diuortij competat hæretico ad- uersus hæreticum, de quo postea, casum esse non morale, sed metaphysicum, cum nunquam hæ- minæ fuerint intentatæ, nec quidem moraliter intentari posse, cum non pateat aditus ad con- iugem carceratum, vt coniux liber hoc ei dicat, nec deessent alia mala, quibus posset eum de- terrere ab ipso detegendo, etiamsi non possit ini- nari diuortium.

An ius diuor-
tij competat
hæretico ad-
uersus hære-
ticum remis-
sit?

64

Sensitio An-
doris circa
prædicta,

Vt tamen verum fatear, mihi adhuc satis pro- babile est, sicut coniux non potest propria aucto- ritate recedere à coniuge, postquam iam est con- uersus; sic nec posse petere diuortium iudicio Ecclesiæ, nisi id petat, quando adhuc coniux est hæreticus. Fateor cum Sanchez, & aliis, diuortio

hoc semel concessio, non esse cogendum coniugi vt redeat postea ad coniugem, quando conuer- titur: puto tamen non posse peti nec dari hoc di- uortium, nisi quando coniux in hæresi, vel infir- delitate adhuc manet. Nam decreta omnia supra adducta, ex quibus ius ad hoc diuortium, & eius perpetuitatem habemus, loquuntur planè de vxore, quæ à viro iudicio Ecclesiæ recessit ob hæ- resim, in qua adhuc maritus permanebat. Sic lo- quitur Urbanus III. in dicto cap. *de illa*, suppo- nit enim vxorem separatam iudicio Ecclesiæ ab hæretico, & ideo non esse illi reddendam, quando postea conuertatur. Si ergo postea conuertatur, antea hæreticus adhuc erat tempore separatio- nis; eodem modo loquitur Gregorius IX. in di- cto cap. *mulier*, de conuersione coniugatorum, dum dicit, posse inuito viro, qui ab infidelitate reuertitur, fieri religiosam vxorem, quæ antea ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ ob infidelitatem sepa- rata: fuerat ergo separata ob infidelitatem adhuc perseverantem tempore separationis; siquidem postea sequuta fuit mariti conuersione. Nec habemus textum, in quo separatio concedenda dica- tur ob hæresim præteritam, quare non video, quo fundamento hanc pœnam adstruere possi- mus, quam nullo iure videmus induci, nisi doli- te adhuc coniugis infidelitate. Aliunde etiam concedenda viderentur absurda aliqua, & contra totius Ecclesiæ praxim: si enim in Germania nunc duo coniuges hæretici Ecclesiæ reconciliantur, quis credat si vir triduo ante vxorem reconcilia- tus fuit posse postquam vxor etiam reconciliata est, petere diuortium ab ea, eo quod in hæresi permanferit triduo post viri conuersionem. Hoc certe inaudibile est, & merito petitio illa irride- bitur. Non ergo sufficit hæresis præterita ad hoc diuortium intendendum, nec id vspiam in iure inuenitur concessum. Vnde merito hanc senten- tiam expresse tradiderunt Ioan. Andreas in dicto cap. *finali de conuers. coniugat.* num. 2. & Ancha- ranus *ibid.* num. 4.

Maiores difficultates esse possunt, an ad hoc diuor- tium perpetuum sufficiat sententia super crimi- ne, quin explicite feratur super diuortio. Et qui- dem licet opinio suprà adducta, quod sufficit sententia lata super crimine probabilis sit; mihi ta- men magis placet, quod requiritur sententia prolata super ipso diuortio. Ratio autem est, quia quamuis pœnæ aliqua sint, quæ vt incur- rantur, & executioni mandentur, non sit neces- se quod Iudex eas pœnas imponat, quia impositæ sunt à lege, ita vt non sit in potestate iudicis eas impedire, sed eo ipso quod Iudex condemnat reum talis criminis pœnæ censetur impositæ à lege iure ipso sine altera sententia: aliæ tamen sunt pœnæ designatæ quidem à lege, sed ita vt re- quiratur sententia iudicis eas pœnas imponen- tis, vt cum aliis probat, & explicat Thomas San- chez lib. 2. in *Decal. cap. 22. num. 27.* vbi notat, prioris generis esse pœnam confiscationis bono- rum, quando ipso facto, vel ipso iure per legem imponitur, iuxta id quod dicitur in cap. *cum se- cundum leges* de hæreticis in lexto, vbi ita statu- tur: *confiscationis executio non fiat, donec sen- tentia fuerit promulgata super crimine.* Requiritur ergo, & sufficit sententia super crimine hæ- reticis, vt confiscationis pœna executioni man- detur, quamuis sententia nihil explicite de con- fiscatione dixisset. Quo supposito, vetius videtur pœnam diuortij perpetui non esse prioris gene- ris.

ris, sed posterioris, & requiri iudicis sententiam de ipso diuortio, vt possit contra hæreticum executioni mandari. Nam decreta, ex quibus hæc pœna colligitur, sunt dictum caput, *de illa*, & dictum cap. *mulier*, in quibus si eorum verba considerentur, videtur exigi non solum iudicium Ecclesiæ circa hæresim, sed etiam circa separationem, seu diuortium. Nam in dicto cap. *de illa*, Urbanus III. dixit reddendam esse viro conuerso uxorem, quæ sine iudicio Ecclesiæ ab eo recessit: & statim addit: *Si verò iudicio Ecclesiæ ab eo recessit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendum.* Quæ verba intelligenda videntur in sensu formali de iudicio Ecclesiæ iudicantis posse recedere à viro: nam facere aliquid ex consilio, vel iudicio Petri, est Petrum consuluisse, vel iudicasse vt fieret: recedere ergo iudicio Ecclesiæ, est quod Ecclesiæ iudicauerit posse recedere. Quem sensum magis explicuit Gregorius IX. in dicto cap. *mulier*, vbi sic ait: *mulier, quæ in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ separata, ad religionem liberè conuolare.* Vbi exigitur quod Ecclesiæ ipsa separationem fecerit, quod propriè non fit, quando sola hæresis declaratur, nec sine violentia, & improprietate possunt ea verba alium sensum admittere: Cum ergo non habeamus aliunde hanc pœnam diuortij perpetui, nisi ex his decretis, in quibus tamen non exigitur sola sententia de crimine, vt factum fuerat circa pœnam confiscationis, sed iudicium de diuortio, & separatione, & nullquam hæc pœna ipso facto, aut ipso iure lege aliqua imponatur, non est cur dicamus, sufficere sententiam de crimine, nec opus esse, quod à iudice Ecclesiastico sententia etiam diuortij proferatur.

66
An coniux possit diuortium perpetuum apud iudicem petere quando coniux non in publico, sed secreto penitentiam ab inquisitoribus accepit, & ab hæresi reconciliatus fuit. Affirmant Sanchez *dicto lib. 10. de matrim. disp. 1. §. num. 20. in fine*, & Hortado *dicta disp. 76. §. 206.* quia licet in publico, siue in occulto, iam præcedit iudicium Ecclesiæ, quod sufficit ad perpetuum diuortium. Negant tamen id sufficere. Rebells *vbi supra sect. 3.* & Barbosa apud Sanchez *loco proxime citato*, vbi fatetur huic etiam sententiæ fauere Sotum ibidem adductum.

Hæc questio videtur ex parte à præcedenti questione pendere. Qui enim dicunt, sufficere ad diuortium perpetuum, quod præcedat iudicium Ecclesiæ de hæresi crimine, consequenter dicent, sufficere, etiam si non in publico, sed secreto sententia proferatur; quia iam præcedit verè iudicium Ecclesiæ. Supposita tamen sententia, quam magis probauimus, quod requiratur etiam Ecclesiæ iudicium circa diuortium, & separationem, posset magis dubitari, an reconciliatio coniuge post sententiam secretam possit alter coniux vt iure suo, & petere diuortium, & an debeat iudicio Ecclesiæ id concedi. Videtur enim, id fore contra intentionem iudicis, qui ideo noluerunt in publico reum reconciliare, quia voluerunt eius famæ, & exiliminationi consulere, dum sententia in occulto profertur, & penitentia secreta imponitur. Id autem totum frustra fieret, si posset coniux obtinere diuortium legitimum intuitu illius sententiæ, & reconciliationis secretæ: nam eo ipso publicaretur sen-

tentia, & condemnatio præcedens; quod confirmari potest, quia confiscatio etiam bonorum est pœna magis annexa hæresi, & ad quam executionem sufficit declaratio criminis, vt ex cap. *secundum leges*, de hæreticis in 6. supra vidimus; & tamen hæc ipsa pœna non mandatur aliquando executioni contra hæreticum, cui penitentia per secretam sententiam imponitur, vt videntur sentire plures, quos affert Castro Palao *tom. 1. tract. 4. disp. 5. punct. 24. m. 2.* multò ergo minus debet executioni mandari pœna diuortij, ad quam noua sententia circa separationem, & diuortium requiritur.

Ego tamen in primis puto, sequendo sententiam dicentem posse intentari hoc diuortium, etiam post reconciliationem, & ob hæresim præteritam dicendum esse, si verè sententia condemnatoria circa hæresim præcessit, posse alterum coniugem diuortium petere, nec id posse à iudice Ecclesiastico negari, excepto semper Summo Pontifice, qui pœnam remittere potest. Nam decreta Pontificum, vt vidimus, eam pœnam statuunt, & quidem in fauorem coniugis Catholici, qui eo ipso habet ius petendi, vt iudicio Ecclesiæ declaratur id, quod ei de iure competit, nec potest iudex inferior pœnam lege statutam in fauorem tertij ei non applicare requisitus ab eo cuius interest: cum ergo iam constet de crimine per sententiam non potest iudex negare id, quod coniux iure suo petit, iuxta facultatem, & ius lege sibi concessum. Nec obstat, eo pacto posse diuulgarì sententiam in occulto prolatam: quia in primis id per accidens erit, & quamuis iudices voluerint benignè, quantum erat ex parte sua consulere famæ delinquentis, non tamen se obligarunt ad id non detegendum, quando iure cogentur. Ponemus enim, quod ageretur postea de illo eligendo ad Episcopatum, vel aliquid aliud, ad quod hæresis præterita esset impedimentum legitimum, & propter suspicionem de sententia, & reconciliatione illa cogere tur dicere, an haberet tale impedimentum. Adde, quoties sententia iudicis pronuntiatur, non manere vnquam rem ita occultam, vt non generetur infamia aliqua in reo damnato, ratione cuius durum sit coniugi, si cogatur ad illum recipiendum: quare potuisset ex lege ius habere, vt ab hac obligatione liberetur.

Nec etiam obstat, quod pœna confiscationis, non semper in eo casu mandetur executioni: quia præterquam quod in Hispania nulli hæretico remittitur confiscationis pœna, nisi sponte comparanti, vt testatur Simancas & Peña, quos affert & sequitur Castro Palao *vbi supra num. 3.* Aduertendum est, pœnam illam non ita absolute latam esse lege Ecclesiastica, sed cum facultate, vt iudices fidei possint eam in aliquibus casibus remittere, vt colligitur ex cap. *Vergentis*, de hæreticis, vbi de hæreticis dicitur: *neque ad eos bona vltèrius reuertantur, nisi eis ad cor reuerentibus, & abnegantibus hæreticorum consortium misereri aliquis voluerit.* Atque ita remitti posse in aliquibus casibus fatentur Glossa ibi, Abbas, Felinus, Farinacius, Simancas, & alij, quos affert & sequitur Castro Palao *dicto puncto 24. num. 1.* quæ tamen facultas non inuenitur concessa illis iudicibus quoad remissionem diuortij.

Difficilius tamen potest septimò quæri, an coniuge hæretico sponte comparente, & reconciliato absque sententia, atque ad penitentiam admisso

67

68

69

An coniuge hæretico reconciliato absque sententia, atque ad penitentiam admisso

que l'ato abs-
que sententia
Coflit coniux
penholleus
et er iudi-
cium Ecclesie
circa diuor-
tium?

admisso, & consequenter ad eandem opinionem quod possit ob hæresim præteritam peti hoc diuortium, possit coniux Catholicus petere iudicium Ecclesie circa diuortium. Negant omnes, qui de condemnato iudicio secreto negarunt, & rursus idem videtur sentire Hurtado *dist. a. diff. 76. §. 2. 6.* his verbis, *si vero hæreticus sine accusatore adit iudicium, & ab eo reconciliatur more paterno, absque strepitu iudiciali, non potest deferri ab alio coniuge; quia illa non est sententia, nec eam sequitur ulla pœna forensis: & ratio videtur esse, quia cum hæc separatio sit pœna, non potest infligi hæretico non damnato, nec potest esse damnatio, ubi nulla est condemnatoria sententia.*

Hæc doctrina adhuc non caret difficultate, quia si decreta Pontificum ad hoc perpetuum diuortium coniugi Catholico concedendum nihil aliud exigunt, nisi ne fiat propria coniugis auctoritate, & sine iudicio Ecclesie, non facile apparet, cur coniux Catholicus non possit intentare causam diuortij ob hæresim coniugis, quamvis nulla de crimine sententia præcesserit. Vtitur enim iure suo ab Ecclesia sibi concessio, ut quia coniux hæreticus existit, Ecclesie iudicio liceat ipsi ab eo recedere. Poterit autem coniugis hæresim ex propria confessione comprobare, quia hæresi probata videtur habere ius ad separationem Ecclesie iudicio faciendam.

70

Ego distinguendum puto, si enim coniux Catholicus probare potest in iudicio hæresim sui coniugis, videtur consequenter ad illam opinionem posse, & debere audiri, ut obtineat iudicio Ecclesie facultatem, & diuortium, & separationem, quamvis coniux sponte ante comparuerit, & absque sententia condemnatoria reconciliatus fuerit. Si vero in iudicio non probare id potuerit, confessio coniugis sponte comparentis non faciet, quod ex vi illius indices proferant sententiam separationis. Ratio prioris partis est, quia hæc separatio sit quasi pœna hæresis, ob quam Catholico datur ius ad diuortium auctoritate Ecclesie faciendum: non est tamen merè pœna, sed fauor etiam mixtus, qui conceditur coniugi Catholico. Sicut etiam dotis amissio est pœna vxoris adulteræ, sed simul est fauor viri innocentis, ut dotem lucrari possit, & petere à iudice, ut eam sibi applicet; quare licet vxor sponte comparens apud iudices adulterium proprium confessâ impunitatem impetrasset; non tamen censeretur derogatum iuri mariti, ad lucrandam sibi dotem, & eam coram iudice petendam, si adulterium vxoris probare posset: nam impunitas concessa vxori non debet esse in præiudicium viri innocentis, cui ex lege ius datum est ad dotem lucrandam. Idem ergo dicendum videtur de hoc iure ad diuortium, quod ita est pœna hæretici, ut sit fauor lege concessus coniugi Catholico, cui in odium hæresis conceditur lege fauor ille, ut possit Ecclesie iudicio in perpetuum separari. Non est ergo hæc pœna sicut confiscatio bonorum, quæ est in merum odium hæretici, per accidens autem, & consequenter prouenit lucrum fisco, cui bona hæretico ablata applicantur. In nostro autem casu immediate attenditur fauor coniugis Catholici fugientis hæretici consortij, & in eius fauorem imponitur etiam hæc pœna coniugi hæretico, arbitrio tamen coniugis catholici exequenda, si ad Ecclesie iudicium recurrat: sicut amissio dotis vxoris

adulteræ respicit immediate fauorem viri innocentis, & qui grauitur ab vxore lapsus fuit, & ideo adulteræ imponitur etiam hæc pœna, si maritus eam à iudice petere voluerit.

Posterior verò nostræ sententiæ pars locum non semel habere poterit, quia sæpe coniux non poterit in iudicio probare hæresim sui coniugis, ut diuortium obtineat, nimirum quoniam sponte comparens, non solum voluit sibi promitti impunitatem ab aliis pœnis, & penitentis publicis, sed voluit etiam sibi ab hac alia præcautione, dando notitiam sui delicti solum in foro pœnæ, ita ut notitia illa non posset ad iudicium contentiosum deferre, sed solum ad remedium spirituale suæ animæ: quoad cætera verò inquisitores non possunt vii notitia, & confessione illa. Postea ergo, quamvis coniux Catholicus ex suspicionibus, & rumoribus id sciat, non tamen poterit sufficienter in iudicio probare hæresim sui coniugis, nec requirere ad notitiam, quam inquisitores aliunde habent, quia notitia illa deferre solum potest ad remedium, non ad damnationem hæretici: in quo, & similibus admitto sponte comparentes effugere posse hoc iudicium Ecclesie ad diuortium: secus verò, quando aliunde probari potest eorum hæresis à coniuge Catholico: tunc enim impunitas eis promissa sponte comparentibus non aufert ius suum coniugi Catholico, ne causam diuortij ob hæresim coniugis prosequi possit, si reuera diuortium ob hæresim præteritam peti potest. In nostra tamen sententia hæc dux vltimæ quaestiones locum non habent, quia ius ad hoc diuortium non conceditur, nisi durante coniugis hæresi: quare siue ipse sponte comparens, siue per sententiam secretam reconciliatus sit, non potest postea coniux intentare separationem iudicio Ecclesie, sed solum posset in eo perseverare, si ante reconciliationem iudicio Ecclesie separati fuissent.

Quæritur octauo, An ad separationem ob hæresim sufficiat vnicus lapsus, an vero exigatur repetitio, & perseverantia, quæ ostendat incorrigibilitatem. Negant communiter doctores sufficere vnicum lapsum ad separationem auctoritate propria, licet sufficiat ad eam iudicio Ecclesie faciendam. Plures asserunt, & sequitur Sanchez *disto lib. 10. diff. 15. num. 11.* Pontius *disto lib. 9. cap. 22. num. 2.* Hurtado *dist. a. diff. 76. §. 2. 8.* qui bene aduertit, sufficere vnum actum adeo vehementer expressum, ut non sit spes melioris frugis. Ratio autem est, quia cum facultas discendi ante iudicium Ecclesie non sit in pœnam, sed ex ipso iure naturæ ob periculum commercij, & cohabitationis cum hæretico, necesse est, quod hæresis ita egerit radices in corde coniugis, ut sit ab ea timendum: ex eo enim quod casu, & ex fragilitate semel, aut iterum coniux lapsus sit, ita ut facile resurdeat, & corrigendus credatur, non timetur praudenter tale periculum, imò coniugij ipsius amor exigit, ut coniugi lapsio manus porrigatur à coniuge Catholico, nec in ea necessitate spirituali deferatur. Cur autem vnicus actus aduersarij sufficiat ad diuortium, non verò vnus actus hæresis, ratio facilis est, quia per adulterium frangitur fides matrimonij, & frangenti fidem, non debet fides seruari: per hæresim autem matrimonij fides non frangitur, sed solum periculum commercij perniciosi reddit licitam separationem, quandiu coniux hæreticus non respiscit, vel

vel quando intercedit iudicium Ecclesie concedentis diuortium perpetuum in fauorem coniugis Catholici, & odium hæretici.

73 *An si uir- que coniux sit hæreticus*
 Quæri potest nono, an si uterque coniux sit hæreticus, possit quilibet vel propria auctoritate ad tempus, vel Ecclesie iudicio in perpetuum ab altero diuertere. Affirmant Doctores recentiores, Sanchez dicto lib. 10. disput. 16. num. 4. Hurtado dicta disp. 76. §. 2. 20. & fauet Basilius dicto cap. 22. num. 6. Quia pœna hæc imposita est in odium hæretici: ex eo autem, quod actor sit æquè nocens, non minuitur alterius delictum, nec fit ut minori pœna dignus sit. Nec obstat exemplum adulteri, qui non potest diuortium petere ab alio coniuge adultero, sed delicta quoad hoc compensantur: est enim differentia, quod diuortium ob adulterium conceditur in fauorem coniugis innocentis, & ab ipso debet hæc pœna infligi: diuortium uero ob hæresim conceditur in pœnam hæretici, qui semper manet ea pœna dignus, licet coniux etiam hæreticus sit.

74 Hæc sententia nunquam mihi satis placuit nec eam in antiquioribus reperio; nec vnquam in usu fuit, nec fortè moraliter continget, quod vnquam ad praxim reduci posset, & quod hæreticus petat diuortium ab hæretico, quia hæreticus est. Et in primis loquendo de separatione propria auctoritate facta absque iudicio Ecclesie non facile apparet, quomodo possit subsistere, cum iidem Auctores doceant, separationem illam non esse pœnam, sed esse licitam de iure naturæ ob vitandum periculum peruersionis. Quomodo ergo potest maritus, v.g. hæreticus, qui ipse propriam vxorem iam peruerit, & hæreticam fecit, separari ab illa, quandiu vxor non conuertitur, & hoc ad vitandum periculum ex eius consortio, cum tamen vir ipse in hæresi obstinatè persistat, & vxorem in hæresi confirmet; Apparentius dici posset, quod vxor tunc adhuc hæretica possit discedere à viro, si tamen aliqualem animum habeat cogitandi melius de religione vera eligenda, & examinanda, cui mari- ti coniugis impedimento maximo esse posset.

75 Loquendo uero de separatione, & diuortio faciendo auctoritate, & iudicio Ecclesie, non video, quomodo ex decretis Pontificum colligi possit, hæretico etiam aduersus hæreticum facultatem hanc concessam fuisse: Imo enim expressè dicunt id coniugi Catholico concedi aduersus hæreticum, ut constat ex sepe citato capitulo finali de conuersione coniugatorum, cuius verba sunt clara: *Mulier que in fide remansit potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur propter quam fuerat ab eo Ecclesia iudicio separata, ad religionem liberè conuolare, in quo eodem sensu loquutus fuisse videtur Urbanus III. in dicto cap. de illa, de diuortiis, ubi non videtur dubium, quod de vxore Catholica loquatur, dum dixit, de illa, que à viro suo labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio Ecclesie delinquit, videtur nobis, quod mulier ei, cum reuersus fuerit, est reddenda, que etsi reuer- ti noluerit, compellatur; si uero iudicio Ecclesie ab eo recessit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendam.* Certè si vxor fuisset hæretica frustra censuris Ecclesie compelleretur, ut ad virum conuersum rediret, cum ipsa Ecclesie censuras contemneret. Imò parum prudenter præciperet Pontifex, quod mulier hæretica redderetur viro

iam ad fidem conuerso; deberet enim potius separata tunc magis retineri, ne virum conuersum iterum peruerteret. Denique minus de vxore hæretica verificari possent verba postrema, *si iudicio Ecclesie ab eo recessit*: quomodo enim vxor hæretica, quæ Ecclesiam non agnoscit veram, recurrisset ad Ecclesie veræ iudices Catholicos ut diuortium obtineret? Decreta ergo illa nunquam egerunt, nisi de discessu coniugis Catholici, ab hæretico, & hæc sola quæstio erat illo tempore agitata prout satis significauit Innocentius III. in dicto cap. *Quanto*, de diuortiis, dicens. *Per hanc ipsam responsionem soluitur illa quæstio, utrum ad eum, qui ab hæresi, vel infidelitate reuertitur is qui permansit in fide, redire cogatur.* Non ergo erat quæstio generalis, de quolibet coniuge, sed de illo qui in fide remanserat, an posset coniuge iam conuerso adhuc separatus remanere.

76 Ratione item probari hoc ipsum potest secundo, quia inutilis esset lex concedens coniugi hæretico facultatem diuortii iudicio Ecclesie faciendi à coniuge hæretico: quia nunquam coniux hæreticus iudicium Ecclesie adiret, cum veram Ecclesiam non agnoscat, nec eius potestatem, sed ab ea per hæresim se separauerit. Quorsu ergo Ecclesia hunc fauorem lege sua promitteret hæreticis manentibus hæreticis, qui nunquam eo frui per Ecclesie iudicium vellent?

Tertiò probatur, quia coniux hæreticus excommunicatus est ipso facto, ut constat, excommunicatus autem excommunicatione maiori, non debet audiri in iudicio tanquam actor, sed repellitur ab agendo eo ipso quod est excommunicatus, ut constat ex cap. 1. de exceptionibus in 6. & ex cap. solet. de sententia excommunicationis eodem libro. Quod procedit etiam in excommunicato tolerato, & quidem, quando editæ fuerant illæ decretales Urbani III. & Gregorij IX. omnes excommunicati excommunicatione maiori erant vitandi, & non tolerati; quare inutiliter concederetur tunc hæretico ius agendi ad diuortium, cum eo ipso, quod esset hæreticus, non deberet in iudicio audiri ad aliquid petendum.

77 Quarta denique ratio à priori est, quia falsò supponitur hanc esse meram pœnam, & non etiam fauorem concessum coniugi Catholico; constat enim ex dictis, esse etiam fauorem coniugi concessum, & ideo ipso solum petente mandatur exsequutioni, & ipse coniux Catholicus potest postea iuri suo cedere, & reconciliari coniugi, à quo per iudicium Ecclesie discesserat, quod non posset facere, si esset mera pœna, ut constat in eo, qui cognouit consanguineam coniugis, & ideo non potest amplius debitum coniugale ab vxore petere, nec coniux innocens potest ei hanc pœnam remittere, quia non est fauor coniugis innocentis, sed mera pœna coniugis incestuosi. Non est ergo fundamentum, ut dicamus Ecclesiam hunc etiam fauorem coniugi hæretico concessisse aduersus coniugem hæreticum.

Hoc tamen contrariæ sententiæ concederem quando uterque coniux in hæresim lapsus est, & postea alter ad fidem reuertitur, posse hunc coram iudice Ecclesiastico agere, & petere diuortium à coniuge, nec posse excludi, eo quod etiam ipse fuerit hæreticus, quia iam nunc est Catholicus & vult recedere à coniuge ob eius hæresim, atque

que ideo verificatur de illo, quod remanens in fide à coniuge ob infidelitatem recedit, quod solum petunt Pontifices in illis decretis ad hoc diuortium perpetuum concedendum.

78

An coniux hæresi recessit, possit petere diuortium à coniuge, qui in hæresi remansit, & hoc etiam postquam hic etiam ad fidem rediit, & reconciliatus est. Hæc tamen difficultas solum procedit in sententia dicente, posse hoc diuortium ob hæresim præteritam, etiam postquam coniux est Ecclesiæ reconciliatus. Imò propter hoc absurdum ab illa sententia supra recessimus, quia possent coniuges hæretici, postquam uterque est Ecclesiæ reconciliatus alter ab altero diuortium intentare, eo quod hæretici fuerint, quod certe inauditum est, & nullo modo in iudicio Ecclesiæ audirentur. Vnde constat hanc actionem non concedi, nisi perseverante adhuc coniuge in sua hæresi, vel infidelitate, prout ex ipsis Pontificum decretis supra deduximus.

79

Decimo quaeritur, an coniux separatus à coniuge hæretico ob eius hæresim possit ingredi religionem. De coniuge Catholico iam dictum est supra, non posse ingredi, si recessit auctoritate propria, posse vero si iudicio Ecclesiæ recessit, ut constat ex dicto cap. finali de conversione coniugatorum, & aliis iuribus. Idem autem dicendum de facultate recipiendi ordines sacros extra religionem, docet Sanchez dicta disp. 15. num. 21. qui bene aduertit num. 22. ad hoc, ut Catholicus fiat religiosus, vel accipiat ordinem sacrum post sententiam illam diuortij, non esse necesse quod alter coniux damnatus de hæresi fiat etiam religiosus, vel voueat castitatem manens in sæculo, quia hæc facultas Catholico conceditur in prædictis decretis, sine ulla conditione, aut limitatione, nec potest ille alius coniux cogi inuitus ad professionem religiosam.

80

Difficultas est de coniuge hæretico, à quo Catholicus discessit, an possit ipse postea conuersus ad fidem fieri religiosus. Et quidem si Catholicus propria auctoritate discessit, non est dubium quod hæreticus postea conuersus non possit ingredi religionem, cum Catholicus teneatur illum iam conuersum recipere, quare solum posset id fieri, si uterque communi consensu religiosus fieret, sicut possunt ex communi consensu alij coniugati. Quando vero præcessit iudicium Ecclesiæ, vi cuius Catholicus diuortium fecit: tunc variae sunt sententiae, quas omitto, quia quaestio communis est etiam ad adulterum, à quo coniux innocens diuortium fecit, de qua videri potest Sanchez dicta disp. 15. num. 24. & disp. 10. eodem lib. Cum quo breuiter dicendum est, hæreticum post sententiam diuortij prolatam reconciliatum Ecclesiæ non posse, sine coniugis Catholici licentia, ingredi, & profiteri religionem: quia non obstante diuortij sententia, potest Catholicus quoties voluerit, hæreticum conuersum sibi reconciliare, & ad eum redire, nec diuortium datur in fauorem hæretici, sed Catholici, qui potest licentia sibi concessa uti, vel non uti, prout voluerit, & quantum voluerit. Censetur autem coniux Catholicus facultatem dare coniugi hæretico, ut religiosus fiat (& idem est ad ordinem sacrum suscipiendum, nisi irregularitas contra obstat) quoties ipse Catholicus religionem profiteretur, vel sacrum ordinem suscipit, cum iam non possit amplius ad coniugem redire. Sufficit item, si li-

centiam ei expressè concedat, quamvis contra Catholicum in sæculo maneat sine voto castitatis prout in simili dici solet de adultero per sententiam diuortij separato, in quibus consentiunt etiam Hurtado dicta disp. 76. §. 221. & Pontius dicto cap. 22. num. 4.

Vndecimo quaeritur, quid iuris habeat coniux Catholicus, si per vim impediatur, ne iudicem Ecclesiasticum adeat, & diuortium petat. Respondet Hurtado ubi supra §. 222. posse Catholicum religionem ingredi, & profiteri, vel sacros ordines accipere: quia non debet hæretico suauiter violentia, qua impedit ne Catholicus iure suo utatur, & obtineat diuortium, ad quod obtinendum in iudicio habet ius ex lege id concedente. Mihi tamen hoc difficile videtur: quia licet in damno pecuniarum, & aliis, quæ relaxari possunt ab eo; qui iniuriam infert, detur ex iniuria obligatio ad reddendum indemnem eum, qui passus est iniuriam, & violentiam: in iis tamen, quæ non sunt in potestate eius, qui vim intulit, ut reddat indemnem illum, qui vim passus est, non potest locum habere regula illa. Hoc autem maxime locum habet in iis, quæ pertinent ad dissolutionem vinculi, vel thori matrimonij. Exemplum, est in matrimonio rato non consummato, in quo sponsi habent bimestre, quo possunt non consummare, sed ingredi religionem, & per professionem dissolvere matrimonij vinculum. Vnde vir extorquens copulam intra bimestre à sponsa per vim oppressa, infert illi manifestam iniuriam contra iustitiam. Non tamen potest postea sponsa ita liberè ad religionem transire, ut dissoluat matrimonij vinculum, quia privilegium illud dissoluendi vinculum datur professioni solum circa matrimonium ratum, non circa consummatum, quale verè est illud, ut cum aliis pro certo tenendum docet Sanchez lib. 2. de matrimonio. disp. 22. num. 4. nec enim vis illa facit, quod matrimonium maneat solum ratum, & non consummatum: noluit autem Deus hanc facultatem concedere coniugi circa matrimonium reuera consummatum: similiter ergo noluit Ecclesiæ concedere diuortium perpetuum coniugi catholico, & facultatem ingrediendi religionem ob hæresim coniugis, nisi præcedente eiusdem Ecclesiæ iudicio. Vnde cumque ergo proueniat, quod desit Ecclesiæ iudicium, non potest matrimonium dissolui perpetuo quoad thorum ob hæresim, nec etiam per professionem religiosam coniugis Catholici; Quia coniux hæreticus ob vim illatam, non tenetur ad ponenda ea, quæ ipse non potest ponere, non potest autem ipse manens in sæculo laicus dare facultatem uxori ad profitendam religionem, id enim sola Ecclesiæ facere posset, & non facit, nisi præcedente sententia diuortij ob hæresim coniugis.

Dicit aliquis, retorqueri posse contra nos exemplum adductum: nam si sponsa post matrimonium ratum intra bimestre per vim oppressa fuerit ad copulam, quamvis, matrimonium non dissoluatur quoad vinculum, ipsa proficiente religionem; potest tamen inuito marito religionem profiteri ipso in sæculo calibe manente, ut cum aliis docet idem Sanchez eadem disp. 22. num. 6. quia sponsa ius habebat ingrediendi religionem, quo iure priuari non debet ab iniusto oppressore: ergo cum coniux Catholicus habeat ius ad diuortium ab hæretico, non debet eo iure posse priuari per violentiam ab hæretico, sed ipso

ipso inuito poterit religionem profiteri. Respon-
deo negando Antecedens, & doctrinam illam
Sancti, & aliorum, cuius contrarium docet com-
munior Theologorum sententia, quos affert
idem Sanchez, *ibidem* num. 5. & probat latè, &
benè Basilius Pontius lib. 9. de *matrim. cap. 10.*
num. 3. Nam illud diuortium non procederet ex
priuilegio professioni religioſe conſeſſo, vt diſ-
ſoluat matrimonium ratum: neque etiam ex alia
facultate ab Eccleſia conceſſa, cum nullibi re-
periat, neque ex conſuetudine, cum nunquam
fuerit in uſu. Ratio autem à priori eſt, quam in-
dicauimus, quia vir ratione iniuriæ non teneretur
ad ea, quæ non ſunt in eius poteſtate: non eſt au-
tem in eius poteſtate, quod manente viro laico
in ſæculo, vxor poſſit fieri religioſa, cum id Eccle-
ſia vniuerſaliter prohibuerit: non debet ergo vir
id permittere ad reſarciendam iniuriam per vio-
lentiam illatam.

83
Maior diſ-
ſenſus.

Maior eſt difficultas, An licet hæreticus per
vim impediens ne vxor diuortium petat, non poſ-
ſit poſtea, nec teneatur ſinere, quod vxor tranſeat
ad religionem, prout tranſire potuiſſet, ſi petiſ-
ſet diuortium, teneatur tamen permittere, quod
vxor ſit ſeparata ab eius thoro, ſicut fuiſſet ſi ob-
tinuiſſet iudicium Eccleſiæ ad diuortium, ſi ſuo
tempore potuiſſet illud petere. Ratio dubitandi
eſt poteſt, quia ſi ratione violentiæ adhibita vir
teneretur ad permittendam vxoris ſeparationem,
nec poteſt eam cogere ad thorum reperendum;
iam videtur vxor abſque iudicio Eccleſiæ ob-
tinuiſſe diuortium perpetuum. Quid enim vxor
Eccleſiæ iudicio obtineret, niſi facultatem ſepa-
rationis à viro, donec ipſa redire velleret? Hoc au-
tem totum videtur per violentiam ſibi factam
obtinuiſſe, cum iam non poſſit amplius vir eam
cogere ad thori repetitionem.

84

Cæterum in rigore loquendo, non videtur ne-
gandum coniugi Catholico hoc ſaltem ius ad
thori ſeparationem ob violentiam ſibi factam ad
non petendum diuortium, quod petere volebat.
Diximus enim, virum ratione iniuriæ, & violenti-
æ illatæ obligari ad reddendam indemnem vxori
in iis omnibus, in quibus ipſe indemnem
reddere poteſt. Hoc quippe onus ſecum affert ini-
uriam cõtra iuſtitiam, vt qui eam intulit, debeat
ſi poteſt reddere illum, qui iniuriam paſſus eſt, in
eum ſtatim, in quo fuiſſet, niſi præceſſiſſet iniu-
ria, ita vt nihil minus habeat, quam ſecluſa ini-
uria habuiſſet. Hoc enim eſt æqualitas, quam iu-
ſtitia intendit. Quamuis autem vir non poſſit
permittere poſtea vxori ingreſſum in religionem,
quia leges Eccleſiæ non permittunt hunc ingreſ-
ſum durante vinculo matrimonij, niſi in certis
caſibus, & cum certis conditionibus: poteſt ta-
men permittere ei ſeparationem thori: ad hanc
enim poſſunt ſe ſe inuicem pacto mutuo coniug-
es obligare, & poteſt quilibet eorum alteri pa-
cto remittere ius petendi debitum coniugale,
qua ceſſione poſita ex parte viri, v.g. non poteſt
amplius vxor à viro cogi ad debitum reddendum,
vt cum communi Doctorum docet Sanchez lib.
9. de *matrim. diſp. 37. n. 19.* Ad hoc ergo ipſum,
quod vir nulla præcedente iniuria, aut violentia
potuiſſet ſponte ſua promittere vxori, & ad quod
ex vi pacti teneantur, cur non poterit teneri ti-
tulo iniuriæ, & violentiæ illatæ, vt ſeruet quan-
tum poteſt vxorem indemnem, & fruentem ea-
dem libertate, quam habuiſſet, niſi per vim fuiſ-
ſet impedita à petendo diuortio perpetuo tunc,

Card. de Lugo de virtute Fidei diſtina.

quando facile diuortij ſententiam obtinere po-
tuiſſet?

Duodecimò quæritur, an coniux Catholicus
poſſit condonatione cedere huic iuri, quod ha-
bet ad diuortium ob hæreſim ſui coniugis. Ratio
dubitandi eſt poteſt, quod hæc ſeparatio eſt
pœna ab Eccleſia inflicta hæretico: pœna autem
criminis non poteſt condonari, niſi à Principe.
Omnes tamen ſupponunt, & fatentur poſſe con-
iugem Catholicum renuntiare huic iuri, & re-
conciliari ſuo coniugi, vt fatetur Sanchez lib. 9.
diſt. 15. num. 16. & ſolum dubitant, an per
copulam cenſetur hoc ius eſſe condonatum,
de quo mox dicemus. Ratio autem eſt, quia, vt
ſupra diximus, hæc pœna eſt mixta ex fauore
etiam erga coniugem Catholicum: quare ſicut
eo non petente diuortium, non incurritur ipſo
facto, ſic etiam eo remittente omnino ceſſat. Po-
teſt verò Catholicus multipliciter huic iuri ce-
dere: nam in primis ante ſententiam Eccleſiæ, ha-
bet ius diuertendi, donec hæreticus reſipiat, &
licet aliquando habeat etiam obligationem diſce-
dendi, & tunc non poſſit renuntiare huic iu-
ri, quia non poteſt obligare ſe ad non faciendum
id, quod ſub peccato facere teneretur: quia tamen
aliquando poteſt quidem, ſed non teneretur diſ-
cedere in iis caſibus poteſt renuntiare huic fa-
cultati, & obligare ſe ad non diſcedendum ſal-
tem ante ſententiam diuortij. Poteſt item renun-
tiare iuri, quod habet ad implorandum iudicium
Eccleſiæ circa diuortium. Poteſt denique poſt ip-
ſam diuortij ſententiam prolatam renuntiare
huic iuri, & obligare ſe ad recipiendum coniugem
non obſtante hæreſi præterita, & ſententia
diuortij prolata. Imò ante ipſam ſententiam po-
teſt antecedenter renuntiare iuri, quod per di-
uortij ſententiam acquireret, ſi forte ipſo non pe-
tente, vel etiam petente proferetur: hæc enim
omnia pacta non repugnant, cum totum hoc ius
ſit conſeſſum in fauorem Catholicæ, & eius vo-
luntati ſubdatur.

Quæritur ergo decimo tertio, An copula cum
coniuge habita ſit tacita & virtualis condonatio
ac reconciliatio, ac proinde æqualeat con-
donationi expreſſæ. Certum eſt copulam habitam,
durante in Catholico ignorantia de hæreſi con-
iugis, non eſſe implicitam condonationem, ſicut
etiam dici ſolet de copula habita cum coniuge
adultero, quando innocens ignorat adulterium.
Idem etiam eſt quando Catholicus ex errore
conſentiret copulæ putans ſe ad eam obligari,
non obſtante hæreſi ſui coniugis: non enim po-
teſt eſſe condonatio, niſi ſit ſpontanea, nec poteſt
eſſe ſpontanea, quando ex errore, & ignorantia
procedit, vt notauit Sanchez diſt. numero 26.
Quæſtio eſt de copula abſque ignorantia habi-
ta, in qua quæſtione aliqua ſunt communia cum
quæſtione ſimili, an coniux innocens per copu-
lam cum adultero condonet ei crimen adul-
terij: aliqua tamen ſunt in quibus ij duo caſus diſ-
ferunt.

Conueniunt primò hi duo caſus, quod in
vtroque copula innocentis habita poſt adulte-
rium, vel poſt ſententiam diuortij ob hæreſim la-
tam, non cenſetur condonatio diuortij, ſi vi, me-
tu, vel dolo fiat, debet enim eſſe libera, & ſpon-
tanea, vt cenſetur eſſe reconciliatio, & con-
donatio: de quo videri poteſt Sanchez diſt. lib. 9.
diſp. 14. num. 13. & ſequentibus, ubi varios ca-
ſus enumerat, quibus deficit condonatio ob de-

G G g

ſectum

85

An coniux
Catholicus
poſſit con-
donatione ce-
dere huic iuri,
quod habet
ad diuortium
ob hæreſim ſui
coniugis.

86

An copula
cum coniuge
habita ſit ta-
cita, & vir-
tualis condon-
atio.

Præcedens
quæſtio, qua-
dam habet
communiam cum
hac: An con-
iux innocens
per copulam
cum adultero
condonet
ei crimen ad-
ulterij?

87

In quo conue-
niant hæc dua
quæſtiones?

fectum spontanei. Secundò in vtroque casu sufficiunt ad præsumendam condonationem oscula, amplexus & alia similia: quibus adulter, vel expulsi post diuortium admittitur ad consortium conjugale, de quibus idem Sanchez *ubi supra* num. 17. Tertiò in vtroque casu potest esse eadem quæstio, an copula non solum in foro exteriori det præsumptionem condonationis, sed re ipsa sit condonatio, ita vt coniux innocens non retineat amplius ius ad diuortium, etiamsi copulam habuerit animo non condonandi. De qua quæstione agit latè idem Sanchez *ibi* num. 20. & *seqq.* & satis rationabiliter docet, non esse reuera condonationem, sed inducere præsumptionem illius atque adeo in foro interno posse coniugem innocentem, qui habuit animum non condonandi, retinere ius suum ad diuortium, & in eo perseverare.

88

In quo differant.
Prima differentia.

Differunt tamen in aliquibus. Prima differentia est, quod copula innocentis cum adultero præsumitur condonatio, siue habeatur ante sententiam, siue post sententiam diuortij, dum tamen spontanea sit, & post notitiam adulterij, vt cum aliis docet Sanchez *dicta* disp. 14. num. 7. At verò copula Catholici cum coniuge hæretico ante sententiam diuortij in mea opinione (in aliorum verò opinione, ante sententiam super crimine hæresis) non fundat præsumptionem condonationis quia nondum Catholicus acquisiuit ius ad diuortium perpetuum, sed solum potest ratione periculi separari ad tempus, donec coniux resipiscat: non ergo præsumitur reconciliari, qui adhuc non se separauit: ita Sanchez *dicta* disput. 15. num. 26. Hurtado *dicta* disp. 76. §. 2. 3. Pontius *lib. 9. cap. 22. num. 5.* Cæterum, sicut etiam ante sententiam posset Catholicus expressè condonare, & renunciare iuri, quod habebit ad diuortium post sententiam; ita potest tacitè per copulam condonare, etiam ante sententiam si velit, vt fatetur idem Sanchez *dicto* num. 26.

89

Secunda differentia.

Secunda differentia inter vtrumque casum esse potest, quòd copula innocentis cum adultero fundat adeo vehementem præsumptionem condonationis, vt etiamsi ipsemet coniux innocens neque habuerit animum condonandi, neque non condonandi, debeat tamen præsumere se condonasse, atque adeo non possit licitè diuertere: secus tamen in copula habita cum coniuge hæretico: quia magis connaturaliter, & quasi necessariò consequitur reconciliatio adulteri per copulam quàm hæretici, cuius iniuria non fuit diuisio carnis, quæ facile per copulam redintegratur, sed infidelitas in Deum: ita Sanchez, *dicto* n. 26. A quo proficetur se discedere Basilii Pontius *dicto* num. 5, docens, si copula habeatur post sententiam concedendam esse condonationem, & ita iudicandum in foro externo, quamvis Catholicus contrarium affirmet, nec quoad hoc differentiam esse inter illos duos casus. Sed reuera in hoc non discessit à doctrina Sanctij qui, vt eius verba legenti constabit, nihil ibi dixit de præsumptione, & iudicio faciendo in foro externo, sed solum dixit in foro interno esse differentiam, quia copula cum adultero est condonatio, etiamsi innocens non habuerit animum condonandi, nec non condonandi: copulam verò cum hæretico cum illo neutro animo non esse condonationem: non tamen negauit in foro externo præsumi condonationem & non credi

coniugi affirmanti se non habuisse animum condonandi.

Loquendo tamen de re ipsa, verius mihi videtur non esse quoad hoc differentiam in foro interno inter vtrumque casum: quia etiam requiritur in coniuge innocente animus aliquis potius condonandi adultero, sicut requiritur in Catholico ad condonandum hæretico: omnis enim condonatio debet constitui per voluntatem aliquam cedentem iuri præfenti, vel futuro; in praxi tamen in vtroque casu adest ille animus, dum non adest animus non condonandi; quia sicut verba habent ex se significare condonationem, atque adeo qui dicit coniugi, *condono tibi*, eo ipso habet voluntatem implicitam condonandi, si non habeat voluntatem contrariam: ita copula significat coniunctionem, & amorem, quare siue fiat cum adultero, siue cum hæretico, significat reconciliationem, & amorem, & ponit condonationem, nisi impediatur per voluntatem contrariam.

Tertia differentia esse potest, quam insinuare & considerare videtur Hurtado *dicta* disp. 76. §. 2. 18. quod innocens conscius adulterij sui coniugis, si copulam cum eo habeat, eo ipso condonat in totum, nec potest postea ei sui copiam negare: fidelis autem post sententiam diuortij potest copulari coniugi ob hæresim separatò, quin condonet in futurum, sed retento adhuc sibi iure ad diuortium, quòd cum sit pena ab Ecclesia inflicta, habet plures partes, & tractum successuum: quare potest fidelis coniux condonare, quoad vnā partem, nempe quoad hanc copulam, retento sibi iure ad negandas alias. Cæterum iam vidimus, in vtroque casu requiri voluntatem explicitam, vel implicitam condonandi: quare in vtroque casu, si coniux innocens, vel fidelis habeat voluntatem positam non condonandi, copula non sufficit ad condonationem, licet in foro externo præsumatur condonatio, quandiu voluntas contraria non probatur.

Hinc quæri potest decimoquartò, an contrahens matrimonium scienter cum hæretico censetur eo ipso condonare ius omne ad petendum diuortium ob hæresim; an verò possit postea coniuge in hæresi persistente, petere diuortium ob coniugis hæresim. Concedent fortasse, qui dicunt, quando vterque est hæreticus, etiamsi in hæresi permaneat, posse ab altero per diuortium discedere. A fortiori autem confirmari potest, quando alter est Catholicus, quia licet non possit discedere ob hæresim antecedentem, qua non obstante voluit matrimonium cum hæretico contrahere, & illi copulari: videtur tamen nouum ius acquirere ob hæresim postea perseverantem, & continuatam, quæ est quasi nouum hæresis crimen, ex quo resultat semper coniugi Catholico ius nouum ad diuortium: quare semper potest de nouo litem super diuortio intentare.

Hic casus multipliciter potest contingere. Primò, quod coniux Catholicus contrahat cum hæretico ignorans eius hæresim; & tunc non est dubium, quin postea factus conscius, & videns coniugem obstinatè perseverantem, possit petere diuortium. Secundò, fieri potest, vt coniux sciret hæresim materiale, non tamen formalem, hoc est, sciret coniugem habere talem professionem, non tamen sciret illam esse sectam hæreticam, & tunc eodem modo dicendum est, posse postea diuortium

mortium petere, quando cognoscit illam esse hæresim, & coniugem in ea retinenda pertinacem, & incorrigibilem. Tertiò, fieri potest, ut uterque ante matrimonium esset hæreticus, postea verò alter ad fidem Catholicam converteretur, & alter pertinax in hæresi perseveraret: & tunc puto coniugem factum Catholicum posse in primis propria auctoritate discedere ab hæretico, quandiu non convertitur, quia hoc ius independentè à concessione Ecclesiæ competit ex natura rei coniugi Catholico, ut supra vidimus, nec ex eo quod idem etiam fuerit antea hæreticus, privandus est hoc iure. Poterit etiam Ecclesiæ iudicio petere diuortium perpetuum: quia hoc ius in decretis supra relatis conceditur coniugi in fide remanenti adversus coniugem infidelem, vel hæreticum; cum ergo coniux Catholicus in fide permaneat, altero in infidelitatem lapsus, in quam quotidie per novam perseverantiam relabitur, poterit iure suo uti, ut ab eo in perpetuum separetur. Unde à fortiori idem dicendum erit, si alter coniux antea ignoranter hæresim amplexus postea melius instructus eam deferret: posset enim postea coniugem corrigi nolentem deferere, & diuortium perpetuum Ecclesiæ iudicio postulare.

94 Solum posset ob stare, quòd hæreticus cum hæretico scienter contrahens matrimonium, eo ipso videtur tacite renuntiare iuri diuortij, quod eo titulo posset petere: nam qui vult contrahere cum hæretico, eo ipso significat se velle cum eo cohabitare, & thorum communem habere, non obstante hæresi: non potest ergo postea, ob solam coniugis hæresim, quam iam prævidit, diuortium petere: diximus enim, posse coniugem per condonationem, & renuntiationem antecedentem spoliare se omnino iure petendi diuortij, quod aliàs posset ei competere. Ad hoc tamen responderi potest, in eo matrimonij contractu non intelligi explicitam, vel implicitam renuntiationem separationis: nam in primis non adest renuntio explicita, cum tunc temporis coniux nullum habeat tale ius, quòd renunciet, nec habiturus sit, donec ad fidem converteretur. Nec etiam est implicita renuntio: imò videtur esse retentio implicita talis iuris futuri, si quando erit, sicut enim contrahens sponsalia de futuro, & promittens matrimonium, semper intelligitur referre sibi facultatem ingrediendi religionem, atque adeo promittere solum sub conditione, nisi religionem ingrediatur: sic coniux hæreticus contrahens matrimonium cum hæretico, videtur à fortiori referre sibi facultatem diuertendi, si ad religionem Catholicam ipse solus transierit, atque adeo obligare se ad cohabitationem, & thorum sub conditione implicita, nisi ad religionem Catholicam transierit, & diuortium in iudicio obtinuerit adversus coniugem in hæresi persistentem: magis enim necessarius est ipsi transitus ad religionem Catholicam, quam sponso transitus ad vitam religiosam; quare minus videtur comprehendi casus ille, quam iste in illa obligatione generali.

95 Quartò, & ultimò potest contingere hic casus, si coniux Catholicus scienter contrahat matrimonium cum hæretico, siue obtemperante Pontificis, siue etiam non obtemperante in iis locis, in quibus ex consuetudine non est necessaria dispensatio. Quo casu non occurrere noua causa, non credo posse Catholicum petere in iudicio diuortium ob solam coniugis hæresim: tunc enim locum videtur habere tacita saltem renun-

tatio illius iuris. Quia Catholicus sciens coniugem esse hæreticum, & tamen volens eum in coniugem accipere, eo ipso significat se velle cum eo cohabitare, etiam si hæreticus sit, alioquin frustra cum eo contraheret, quem scit esse hæreticum, & nolle ad fidem converteri: quare nunquam ij diuortium postea petunt, nec credo in iudicio audiendos si peterent, quod etiam sensit Hurtado dicta disp. 76. §. 223.

Dixi tamen, non occurrente noua causa, si enim hæc occurreret, posset diuortium intentare, v. gr. si matrimonium contractum esset præcedente ex parte hæretici promissione amplectendæ fidei Catholice, quod postea expellere noller; frangenti enim fidem in re tanti momenti, non esset obligatio seruandæ fidei; idemque esset si alia promississet in fauorem fidei, nempe promittere vsum liberum religionis Catholice suis subditis, vel suæ, aut coniugis familiæ, permittere quod filij baptizarentur à ministris Catholicis, vel educarentur in religione Catholica, quæ postea non obseruaret. Similiter esset iusta causa, si coniugem Catholicum sollicitaret ad fidem deferendam, vel non sineret liberè, & pacificè ritu Catholico viuere: imò quoties coniux Catholicus non solum, posset, sed debere ab hæretico discedere propter periculum proximum peruersionis: promissio etiam explicita præcedens non diuertendi nullo modo obligaret ad cohabitandum: promissio enim de re alioquin illicita nullius est valoris, ut constat, cum nemo possit validè se ad illicita obligare: quare etiam si sciens cum hæretico contrahat matrimonium, semper intelligitur exclusus casus ille, in quo seclusa promissione non possit licitè apud coniugem hæreticum manere.

97 Queritur decimoquintò, an sicut in adulterio carnali datur compensatio, propter quam coniux adulter non potest petere diuortium à coniuge etiam adultero, sic etiam in hæresi detur similis compensatio, & ideo coniux hæreticus opponere possit hæresim coniugis petentis diuortium. Illi, qui dicunt, hæreticum posse petere diuortium ab hæretico, dicunt consequenter, si uterque sit per sententiam Ecclesiæ damnatus de hæresi, posse singulos à coniuge diuertere, nec dari compensationem, si verò alter sit damnatus de hæresi, alter verò nondum sit damnatus, posse hunc ab altero diuortium facere, non è contra, nec posse damnatum opponere non damnato, quòd ipse etiam hæreticus sit. Ita Sanchez dicto lib. 10. disp. 16. num. 4. cui ferè consentit Basilius Pontius dicto lib. 9. de matrim. cap. 22. num. 6. & Hurtado dicta disp. 76. §. 220.

98 Nos tamen iuxta nostra principia supra posita aliter ad hoc dubium distinguere debemus: nempe si uterque in hæresi permanserit, siue uterque, siue alter solus damnatus sit de hæresi, neutrum posse petere ab altero diuortium ob hæresim, quia hoc ius petendi diuortium ab hæretico, ut supra vidimus, solum inuenitur concessum coniugi Catholico: quare eo casu datur compensatio in hoc sensu, quòd neutri permanenti in hæresi conceditur ius petendi diuortium. Si verò uterque sit iam ad fidem conversus, neuter potest diuortium petere; quia hoc ius, ut supra vidimus, solum competit adversus hæreticum non conversum, & reconciliatum. Denique si uterque sit hæreticus, & alter conversus est ad fidem, poterit hic diuortium petere à coniuge coniugationem renuente, nec hæreticus poterit opponere,

GG g 2 quòd

Card. de Lugo de virtute fidei diuina.

quod alter etiam hæreticus fuerit: nam hæresis præterita non dat ius ad diuortium, nec impedit ius coniugis iam Catholici, vt petat diuortium ab hæretico: quæ omnia ex supra dictis satis constant.

99 *An coniugi Catholico petenti diuortium ab hæretico possit hæreticus opponere quod ipse sit adulter?*
Vltimò, quæritur an detur compensatio adulterij carnalis cum spiritali, hoc est, an coniugi Catholico petenti diuortium ab hæretico, possit hæreticus opponere, quod ipse sit adulter, & e ratione compensari debeant delicta, vel è contra, coniugi hæretico petenti diuortium à Catholico adultero possit Catholicus opponere, quod ipse sit hæreticus, sicut opponere posset adulterium carnale ipsius, vt ita delicta compensarentur. Prima sententia affirmat dari eam compensationem mutua iura Antoninus, Syluester, Rosella Hostiensis, Abbas, & multi Canonistæ, quos affert Sanchez *dicto lib. 10. disp. 16. num. 1.* quia vtrumque crimen est causa sufficiens diuortij perpetui, ergo potest inter illa admitti iusta compensatio. Secunda sententia concedit posse opponi hæresim, ad compensandum adulterium, atque adeo repelli hæreticum petentem diuortium ob adulterium coniugis, non tamen posse è contra opponi adulterium ad compensandum pro hæretico, atque adeo Catholicum petentem diuortium ab hæretico damnato non posse repelli, opponendo ei, quod sit adulter. Quia compensatio debet esse inter æqualia, grauius autem multo est crimen hæresis, quàm adulterij: quare non est æquum, vt hæreticus velit vt compensatione contra coniugem Catholicum reum solius adulterij: sed adulter poterit, non obstante proprio adulterio, petere diuortium ab hæretico. Ita Paludanus, Ouandus, Alfonso Castro, & alij quos affert Sanchez *ubi supra num. 2.* ex quibus Palacio id limitat, ne procedat, quando hæresis est occulta, & adulterium publicum, quo casu dicit forsitan dari compensationem.

100 *Tertia & verior sententia.*
Tertia & verior sententia negat compensationem quoad diuortium inter adulterium, & hæresim, quam cum aliis docet Sanchez *ubi supra n. 3.* & Basilii Pontius *dicto cap. 2. num. 6.* videtur etiam fauere Hurtado *dicta disp. 76. §. 20.* quatenus dicit, non dari compensationem inter hæresim vnius, & alterius quoad diuortium: sed tamen adhuc postea §. 23. dicit, vbi non est libertas conscientie hæretico accusanti coniugem adulterij non esse fauendum, si coniux ei probet hæresim, & addit hoc esse certum, loquitur autem in ordine ad diuortium petendum: quare non credo ipsum voluisse, quod detur compensatio adulterij cum hæresi; hoc enim non debuit, nec potuit dicere esse certum cum probabilior sententia id negat, sed fortasse solum voluit hæreticum, siue ob excommunicationem, siue ob hæresim repelli posse ab agendo in iudicio, atque adeo non esse audiendum, quando accusaret coniugem adulterum in ordine ad obtinendum diuortium. Tunc tamen non daretur propriè compensatio, sed maneret inutile ius ad diuortium ab adultera, eo quod actor hæreticus non audiretur in iudicio.

101
Loquendo ergo de compensatione, probatur communiter, eam non habere locum in hoc casu, quia duo delicta illa, ex quibus oritur ius diuortij, sunt valde diuersa: quæ tamen ratio explicanda videtur, & omittis aliis, quæ in eius confirmationem affert Sanchez *ubi supra*, explicari potest quia compensatio ex natura sua ten-

dit, vt is, qui compensatione vtitur, habeat id, quod suum est, vel quod sibi debetur. Hac enim ratione licita est compensatio occulta cum certis conditionibus, quia hoc pacto creditor obtinet idem *disp. 15. de iustitia sect. 3. num. 44.* dixi non esse locum compensationi in detractione famæ, ita vt possis non restituere famam Petro iniuste ablata, quando ipse non restituit famam tibi, quam iniuste abstulit. Quia nimirum retentio famæ alienæ, non facit villo modo, quod recuperes tuam saltem in æquivalenti, quare non potest illa esse propriè compensatio. Similiter in casu nostro non apparet, quomodo possit esse propria compensatio: nam vir vxoris adulteræ, & ex adulterio vxoris acquisiuit quidem ius ad diuortium, seu ad negandum ei debitum coniugale: postea vxor ex hæresi mariti acquirit etiam ius ad petendum diuortium, post cuius sententiam non teneatur reddere marito petenti debitum coniugale. Vterque autem coniux habet suum ius ad diuortium, & neuter alterum impedit, quod illud habeat. Pro quo ergo debito volunt sibi compensare? Vxor enim habet suum ius ad petendum diuortium, & negandum copulam post sententiam, quod ius maritus illi nec aufert, nec negat. Maritus etiam ob adulterium vxoris habet ius ad diuortium, & ad negandam ei copulam, quod ius vxor ei non aufert, nec negat: si ergo vterque habet, quod suum est, quomodo est compensatio? Appellari potius deberet quædam quasi permutatio, qua singuli cederent iure suo, vt alter cederet iure suo. Permutatio autem non fit iniunctis permutantibus, nec lex ipsa sine eorum consensu permutationes facit, sed finit singulos iura sua possidere. Hac ergo videtur ratio vltima à priori, ob quam non obligentur coniuges in casu nostro ad faciendam compensationem.

Hinc soluitur facile exemplum, quod aliqui afferunt dicentes, debita posse bene compensari, quantumuis procedant ex iniuriis, vel radicibus valde diuersis, si tamen debita sunt eiusdem rationis. Si enim debes Petro ex contractu centum, & ipse debeat tibi totidem ex furto, vel iniuria, sic compensatio: ergo licet iura ad diuortium oriuntur ex diuersis delictis adulterij, & hæresis, poterunt compensari. Respondetur facile ex dictis, debita quidem vndequeque proveniant posse compensari, quia retinens centum, quæ debes Petro ex contractu, recuperas centum quæ ipse debet tibi ex delicto: at in casu nostro neuter coniux debet, sed potius per ius ad diuortium definit esse debitor reddendi copulam: ad quid ergo indiget compensatione? Rursus, si quid viro v.g. debetur ob adulterium vxoris, est quod vxor non possit eum cogere ad cohabitationem, & thorum: hoc autem non acquirit sed perdit, si compenset postea adulterium cum sua hæresi: ergo non est locus compensationi, per quam neuter acquirit, imò perdit id, quod sibi debebatur.

Difficilius obijci solet exemplum compensationis, quæ fieri debet inter adulteria vtriusque coniugis: si enim vterque adulter sit, compensantur delicta, & neuter potest petere, aut violare sibi diuortium altero iniuncto: non ergo repugnat compensatio in ordine ad diuortium, nec apparet, cur sicut sit compensatio, quando iura ad diuortium procedunt ex delicto eiusdem rationis.

tionis, non possit etiam fieri quando procedit ex delictis diuersis heresis, & adulterij. Ad hoc etiā, omnis variis solutionibus, quæ in idem fortasse recidunt, responderi potest, differentiam magnam esse inter illos casus; nam inter adulteria vtriusque coniugis potest reperiri aliqua species compensationis in ordine ad diuortium, quæ non potest reperiri in vno casu. Ius enim, quod coniux habet ad diuortium ob adulterium sui coniugis fundatur in ipso contractu matrimonij: & in obligatione mutua vtriusque coniugis in ordine ad indiuisiōem corporum, vt sint duo in carne vna. Cui obligationi deficit adulter, atque adeo indignus redditur, cui fides seruari debeat; frangenti enim fidem in contractu fides non debet seruari. Hinc innocens acquirit ius ad non seruandam fidem adultero, manente tamen vinculo matrimonij, & obligatione radicali, quæ dissolui non potest, & ideo potest ab adultero diuertere, quia non debet seruare ei fidem cohabitationis & thori promissi. Quando verò idem innocens adulteratur, non potest amplius vt iure ad diuortium, quia iam vsurpauit sibi, & quidem modo illicito id totum, ad quod acquisierat ius: habebat quippe ius ad frangendam, seu non seruandam fidem, quoad corporis indiuisiōnem: id autem totum per proprium adulterium iam sibi vsurpauit: quare si vltius pergeret non tradendo corpus coniugi petenti, vellet iam ultra id, ad quod habebat ius: in hoc ergo sensu dicitur adulteria mutua compensari in ordine ad diuortium, quia extinguunt, vel impediunt ius ad diuortium; nam primus adulter nullum acquirit ius ad diuortium ex adulterio secundi adulteris, quia cum ipse non seruauerit fidem, non est facta ei iniuria talis à secundo, vt dederit ius ad diuortium. Secundus etiam non retinet amplius ius, quod acquisierat ex adulterio coniugis ad diuortium, quia iam fregit etiam ipse fidem, & vsus est iure, quod habebat ad non seruandam fidem, licet modo illicito, quare cum vinculum matrimonij manserit insolutum, obligat verumque quoad thorum, & cohabitationem, cessante impedimento, quod hanc obligationem antea impediēbat.

Hæc autem ratio non procedit, quando ius ad diuortium oritur ex heresi vnius, & adulterio alterius: nam hæreticus ex adulterio coniugis Catholici, acquisiuit ius, quasi ex contractu ad non seruandam fidem, & debitum coniugale negandum propter fidem sibi non seruata, quod ius retinet integrum, licet labatur in heresim, quia per heresim adhuc non negauit aliquid coniugi promissum, ad quod negandum acquisierat ius ex coniugis adulterio; ergo potest adhuc petere diuortium ab adultero. Rursus adulter ex heresi sui coniugis acquisiuit ius, ad petendum diuortium, non ob violatam fidem sibi datam, sed in pœnam heresis, cui talis pœna ab Ecclesia constituta est. Nec potest ei opponi, quod ipse etiam sit adulter: fatebitur enim se ea de causa dedisse ius coniugi, vt ab eo diuerteret, nec posse eum ad cohabitandum cogere; posse tamen se petere, vt patiatur etiam ipse pœnam lege statutam ne scilicet possit eum cogere ad habitandum cum ipso. Exemplum poterit esse ad hoc declarandum: si Titius conduxit famulum ad obsequium annuum, & famulus fidē contractus violat, poterit Dominus fidem pretij promissi non seruare, vel poterit etiam famulum cogere, vt iter

Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

promissis, & seruiat. Rursus si Dominus postea in heresim incidat: tunc famulus poterit petere, vt declaretur absolutus ab obligatione seruendi Domino hæretico; non tamen poterit cogere Dominum hæreticum, vt soluat pretium promissum. Ecce vterque retinet suum ius, Dominus ad non soluendum pretium ob fidem contractus non seruata: famulus ad non seruendum, quia habet ius, vt declaretur solutus ab obligatione famulatus, propter heresim Domini: nec dabitur compensatio; sed vterque ius suum retinet, Dominus ex fide contractus violata, famulus ex pœna à lege statuta, quæ duo iura habent obiecta diuersa: nam ius Domini habet pro obiecto retentionem pretij promissi, & ius famuli habet pro obiecto negationem promissi famulatus; & ideo non se se mutuo extinguunt, quia potest vtrumque ius simul manere ad obiecta omnino diuersa. Sic in casu nostro coniux hæreticus habet ius ob fidem sibi ab adultero non seruata: adulter etiam habet ius ob pœnam heresi constitutam: quæ duo iura possunt simul remanere, nec se se extinguunt, quia habent obiecta diuersa: nam hæreticus habet ius ad negandum suum corpus coniugi adultero, propter fidem contractus non seruata: adulter verò habet ius, vt declaretur absolutus à debito reddendi suum corpus hæretico: illa autem duo corpora sunt obiecta diuersa, quare singuli possunt retinere ius ad negandum suum corpus coniugi, sine eo quod illa duo iura se se inuicem extinguant.

Aliqui agunt hoc loco de libertate conscientie hæreticis neganda, vel aliquando iustis de causis, & ob necessitatem permittenda, de hoc tamen diximus, quantum satis erat *suprà disp. 19. sect. 2. §. 4.*

SECTIO IV.

De communicatione ciuili cum Paganis, & præsertim cum Iudeis prohibita.

Diximus de communicatione prohibita cum hæreticis: nunc dicemus de prohibita cum Paganis, vel Iudeis, vt postea dicamus alia communia, ad communicationes prohibitas cum omnibus infidelibus. Nunc autem sub Paganis, & Iudeis comprehendimus eos etiam, qui post baptismum, ad Paganismum, vel Iudaismum transierunt: nam hi etiam Pagani, vel Iudæi propriè sunt, & communicatio æquè cum illis prohibetur. Non est autem sermo nunc de communicatione in eorum ritibus: de hac enim diximus satis *suprà disp. 14. sect. 5. §. 4.* vbi visum est, quomodo, & quando ea communicatio contineat negationem externam fidei saltem implicitam.

Magis posset dubitari de communicatione quasi actiua, qua iis infidelibus ritus nostræ religionis communicamus. In quo certum est, non posse iis conferri sacramenta Ecclesiæ, cum non sint eorum capaces sine baptismo; ipse autem baptismus potest iis conferri, si sint sufficienter dispositi. Sacramentalia aliqua possunt iis communicari, quando non essent irreuerenter accipientes, vt panis benedictus, aqua benedicta, & alia eiusmodi: possunt etiam admitti ad communiter orandum Deum verum ritu Catholico. Difficultas esse potest de sacrificio Missæ, an possint per-

G G 3 mitti

mitti infideles, vt ei interfint. Aliqui enim id videntur in vniuersum negare, ex cap. *Episcopus nullum* 67. de consecr. dist. 1. Itq. Suarez alios referens in presenti disp. 18. sect. 6. n. 3. Coninch disp. 1. ad dub. 11. num. 164. & Castro Palao tom. 1. tract. 4. disp. 2. punct. 9. num. 4. qui tamen cum Coninch excipit casum, quo ex eorum admissione speraretur fructus, siue eorum conuersio; omnes verò concedunt, posse adesse Missæ, vsque ad offertorium exclusiue, vt constat ex dicto cap. *Episcopus nullum*, imò quia communiter fructus speratur, credo sæpè Ecclesiæ ministros conuere, nec expellere infideles, quando turmis fidelium se se immiscant, vt res nostras sacras obseruent.

107 *An admitti debeat Iudæus, vel Paganus, qui delicti reus, ad Ecclesiam confugit, vt eius immunitate gaudeat, & liberetur à ministris curiæ, qui eum capere volunt.* Negant plures: Suarez tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 3. c. 10. num. 11. Farinacius, Peregrinus, Megala, Layman, Pereira, & alij, quos affert Diana part. 1. tract. 1. resol. 22. & part. 4. tract. 1. de immunitat. resol. 50. & alij plures, quos affert, & sequitur Castro Palao tom. 2. disp. unica, de reuerentia debita locis sacris, punct. 7. num. 5. & seqq. quia fatentur gaudere immunitate infidelem, qui non simulato animo, sed vero baptismum petit, quamuis questio sit inter illos, an qui ante patratum delictum baptismum non petierat, & postea, quando extrahere eum volunt ab Ecclesia, baptismum petit, præsumendus sit fidei petere, & præsumptio illa sit iuris, & de iure, an verò possit probatio contra præsumptionem admitti, de quo puncto videri potest Suarez, Castro Palao, & Diana locis citatis. Fundatur potissimum hæc sententia in 1. Cod. de his, qui ad Ecclesiam conf. vbi dicitur Iudæum simulantem voluntatem baptismi non gaudere hac immunitate: quod idem dicendum videtur de Paganis, & Saracenis. Quamuis autem lex illa sit civilis, & ideo in materia Ecclesiastica non videatur attendenda; aliunde tamen videtur approbata in cap. inter alia; de immunitate Eccles. vbi Innoc. III. respondet, hanc immunitatem seruandam iuxta statuta Canonum, & traditionem legum civilium: quare cum lex illa non inueniatur reprobata in vilo Canone Ecclesiastico, non videtur immunitas infidelibus concessa.

108 *Secunda sententia.* Alij tamen multi dicunt, eos infideles gaudere hac Ecclesiæ immunitate, si ad eam confugiant, siue baptismum petant, siue non petant. Ita Antonius, Syluester, Azor, Gauantius, & alij plures, quos congerit, & sequitur Diana locis proximè citatis, & 5. part. tract. 1. resol. 2. quæ sententia mihi etiam placet, quia leges Canonice, quæ in hac materia attendendæ sunt, generaliter loquuntur, & fauorem non concedunt delinquentibus, sed loco sacro, cui videtur inferri aliqua iniuria, & violentia, quoties ibi delinqueri vis inferatur. Ad quod parum refert, quod ex Ecclesia violenter extrahatur fidelis, vel infidelis. Quod à posteriori confirmari potest, quia Legati Regum, & alij similes Principes agro animo faciunt, quod in eorum palatiis satellites publici, non petita saltem prius ab eis licentia, delinquentes capiant, quicunque illi sint, siue subditi, siue non subditi, siue suæ, siue alienæ, & contrariæ etiam nationis reputant enim minus reuerenter ad fieri, quod locus ipse videatur quodammodo

esse sub eorum protectione. Similiter ergo videtur fieri contra reuerentiam loci sacri, si iudices publici, & eorum officiales iurisdictionem ibi suam exercere præsumant; quod genus irreuerentiæ idem est siue sit contra fideles, siue contra infideles, si tamen sine licentia, & consensu Ecclesiæ id fiat. Denique (quod multum ponderis affert huic sententiæ) cum paucis ab hinc annis in hac nostra Romana Vrbe Iudæus quidam homicidio facto, ad Xenodochium agitudine simulata, & Iudaismo occultato, se receperat, & inter agrotos iaceret, cognitus tandem à satellitibus publicis extractus fuit, reclamans, & immunitatem loci sacri semper obtendens. Re denique multum agitata, iussus fuit loco sacro restitui, ne religio, & immunitas loci sacri in persona etiam infideli violaretur: cum tamen eodem tempore Christianus quidam ob homicidium, cum impunito Alfasinio factum, ab Ecclesia fuerit extractus, & capitali supplicio affectus. Vnde constat, mentem Pontificis esse, vt immunitas hæc ad infideles etiam extendatur. Aliam decisionem similem Congregationis immunitatis factam anno 1631 refert Barbosa de iur. Eccles. lib. 2. c. 3. n. 44.

Nec obstat dicta lex 1. C. de his qui ad Ecclesiam conf. nam limitatio in ea contenta videtur ratiōe reprobari in iure Canonico, in quo immunitas hæc ad omnes personas delinquentes vniuersaliter extenditur, vt constat ex pluribus decretis relatis 17. quæst. 4. In dicto autem cap. inter alia, non dicitur obseruandas esse limitationes contentas in legibus civilibus, sed solum dicitur ex decretis sacrorum canonum, & traditione legum civilium constare seruandam esse immunitatem; quod verum est, quamvis non tota, & quoad omnes personas constare possit ex solis legibus civilibus. Nec obstat, quod infideles non sint subditi Ecclesiæ, & ideo legibus Ecclesiæ non videantur comprehensi. Respondetur enim, hæc lege nihil infidelibus præcipi, sed fidelibus solis præcipitur, vt reuerentiam exhibeant locis sacris non illata vi vlla iis, qui ad ea confugiunt: quicunque illi sint. Sicut etiam præcipitur fidelibus ob eorumdem templorum reuerentiam, ne infidelium cadavera in iis sepeliant, & iudiciis fidelibus, ne iudicia secularia in templo exerceant etiam in causis infidelium. Denique licet non sint digni Ecclesiæ fauore, qui Ecclesiam non agnoscunt, nec audiunt; ipsa tamen Ecclesia digna est, vt propter eius reuerentiam fideles abstineant in templis ab omni violentia aduersus personas quaslibet exercenda.

Vnde inferitur, quid dicendum sit de hæreticis, qui ad templa confugiunt, non quidem ob hæresis delictum, sed ob alia, in quibus Catholici gaudent immunitate. Aliqui enim negant, quod Catholici gaudent immunitate, quia non sunt subditi Ecclesiæ, & ideo legibus Ecclesiæ non videantur comprehensi. Respondetur enim, hæc lege nihil infidelibus præcipi, sed fidelibus solis præcipitur, vt reuerentiam exhibeant locis sacris non illata vi vlla iis, qui ad ea confugiunt: quicunque illi sint. Sicut etiam præcipitur fidelibus ob eorumdem templorum reuerentiam, ne infidelium cadavera in iis sepeliant, & iudiciis fidelibus, ne iudicia secularia in templo exerceant etiam in causis infidelium. Denique licet non sint digni Ecclesiæ fauore, qui Ecclesiam non agnoscunt, nec audiunt; ipsa tamen Ecclesia digna est, vt propter eius reuerentiam fideles abstineant in templis ab omni violentia aduersus personas quaslibet exercenda.

III His ergo suppositis, nunc quæstio est de communicatione solum civili cum infidelibus prohibita. Quam prohibitionem in primis certum est non posse vniuersaliter dirigi ad infideles, cum illi non sint subditi Ecclesiæ, sed dirigitur ad fideles, qui Ecclesiæ subditi sunt, quibus prohibetur communicatio cum infidelibus in certis casibus: si tamen infideles illi fuissent baptizati, possent etiam ipsi ab Ecclesiâ obligari: suppono enim nomine Iudæorum, & Paganorum in his legibus comprehendi eos etiam, qui post baptismum ad Paganismum, vel Iudaismum defece- runt; nam ij etiam sunt proprii Pagani, vel Iudæi. Potest tamen Princeps Christianus hac ipsa prohibitione obligare directe infideles baptiza- tos sibi subditos propter pacem, & bonum regi- men Reipublicæ, imò & Infidelibus exteris, & non subditis, propter eosdem fines, & propter bonum religionis prohibere commercium cum suis subditis, & ingressum in suum regnum, vt notauit Suarez in præsentî disp. 18. sect. 6. n. 5. qui ibidem bene probat, non deesse iurisdictionem in Ecclesiâ ad prohibendam fidelibus hanc communicationem cum infidelibus, quamuis ex se & intrinsece non sit prohibita, vel mala: sicut alia sæpe præcipiuntur, vel prohibentur, quæ aliunde non erant præcepta, nec prohibita, sed talia, vt præceptum, vel prohibitio conducatur ad fines honestos.

III Primò itaque prohiberi fidelibus familiari- tatem cum Iudæis; supponit Suarez *ubi supra* num. 6. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 31. num. 3. Castro Palao 1. tom. tract. 4. disputat. 2. punct. 9. num. 6. cum aliis antiquioribus. Quod probant ex cap. Iudæi. c. Ad hæc, &c. finali de Iudæis. Sed in iis textibus non inuenitur ea prohibitio vniuersalis, sed solum quoad famulatum, & ali- quas actiones peculiare, quare familiaritas so- lum erit prohibita de iure naturæ, pro iis casibus in quibus periculum sit subuersionis, non verò de iure positio, vt bene notauit Coninch *dicta* disp. 18. num. 167. Videtur etiam colligi posse illa prohibitio ex Concilio Toletano IV. cap. 61. sed ibi non est sermo de omnibus fidelibus sed de conuersis nouiter ex Iudaismo ad fidem, quibus maius imminet periculum est frequenti conuersatione, & familiaritate cum Iudæis, vt fateretur idem Suarez *dicto* num. 6.

III Secundò prohibetur fidelibus habitare cum Iudæis; ita Sanchez *ubi supra* num. 4. Suarez num. 7. Castro Palao *dicto* num. 6. & alij, & desumitur ex cap. nullus 28. quæst. 1. cap. Iudæi 2. de Iudæis. Hunc casum aliqui reiciunt, quia il- lud caput nullus, desumptum est, ex canonibus Trullanis, qui in Ecclesiâ auctoritatem legiti- mam non habent, ita Coninch n. 168. sed reuera eadem prohibitio continetur in dicto cap. Iudæi, quod est Alexandri III. in Concil. Lateranensi, ubi expresse dicitur: *excommunicentur autem, qui cum eis* (nempe cum Iudæis, & Sarracenis, de quibus sermo erat) *presumpserint habitare.* Non tamen intelligitur prohibitum, quod Chri- stiānus seruum, habeat Iudæum, vel Sarracenum; imò id licitum supponitur in cap. *et si Iudæos*, de Iudæis: quia dominus non dicitur habitare cum seruo, sed seruus cum domino, nec seruus vide- tur Domino afferre ruinam occasionem, quam dominus seruo affert, & id praxis ostendit, qua Sarracenis seruis fideles passim vtuntur, vt ob- seruatur Suarez, & Sanchez, quos affert, & se-

quitur Hurtado *ubi supra* §. 42.

Tertiò prohibetur fidelibus, ne ad conuiuium Iudæi accedant, vel Iudæum ad suum conuiuium inuitent: ita Suarez, Sanchez, & alij locis supra citatis, & colligitur ex Concil. Agathensi cap. 40. relato in cap. omnes 28. quæst. 1. Idem etiam ha- betur in Concil. Aurelianensi 3. cap. 13. his ver- bis. *Item Christianis conuiua interdiximus Iu- dæorum, in quibus si forte fuisse probantur, an- nuali excommunicationi pro huiusmodi contuma- cia subiacebunt.* Vbi tamen non videtur prohibi- tum inuitare Iudæum ad conuiuium Christiano- rum, sed quod Christiani ad Iudæorum conui- uia accedant. Vtrumque tamen prohibetur in dicto Concilio Agathensi, ubi ratio etiam pro- hibitionis additur his verbis: *omnes deinceps cle- rici, siue laici Iudæorum conuiua euitent, neque eos ad conuiuium quisquam accipiat, quia eum apud Christianos communibus cibis non vtantur, indi- gnum, atque sacrilegum est eorum cibos à Chri- stianis sumi, cum ea, quæ Apostolo permittente nos sumimus, ab illis indicentur immunda; ac sic inferiores incipiant esse Christiani, quam Iudæi, si nos quæ ab illis apponuntur, vtamur, illi verò à nobis oblata contemnunt.* Quæ ratio ab aliqui- bus ita explicatur, ne nos videamur Iudæis mi- nus sancti, qui pluribus cibis abstinent. Alij ta- men, quos sequitur Coninch *ubi supra* num. 169. melius explicant, ne videamur nos iis hac in re tanquam inferiores cedere, nōsque illis submit- tere comedendo quæ nobis apponunt, atque ita eorum agendi modum aliqua ratione probando, cum illi nostrum improbant reiciendo, quæ illi apponimus.

Aduerte primò, non fieri contra hanc prohi- bitionem, si vel casu, vel ex industria in eadem mensa cum Iudæo comedas, nec ab illo inuitatus nec illum inuitans, sed in diuersorio communi, vel etiam in eius diuersorio emens ab illo cibos, licet ipse simul comedat; nam tunc non te inui- tat, sed vendit tibi cibos: ita auctores supra cita- ti. Vnde idem dicendum puto, si tu simul cum Iudæo ab alio Christiano inuiteris, quia tunc nec Iudæum inuitas, nec ab illo inuitatis, nec oblatos ab eo cibos comedis nec ipse oblatos à te respuit.

Aduerte secundò aliquos velle, non excusari Christianum ab hac prohibitione, etiam si Iudæi cibos non discernant, quia adhuc nimia familia- ritas cum Iudæis contrahitur: ita Sanchez n. 12. Alij tamen dicunt eo casu non fieri contra hanc legem: ita Azor, Rosella, Angelus, Tabiena, Ar- milla, quos affert idem Sanchez ibidem atque etiam Coninch num. 169. & Castro Palao dicto num. 13. quod videtur satis probabile.

Aduerte tertiò aliquos hoc extendere ad Sar- racenos discernentes cibos, ita Hurtado *ubi su- pra*, §. 42. & alij multi, quos refert, & appro- bare videtur Sanchez num. 25. Addit tamen Hurtado id intelligi in prouinciis Christianis non Mahometanis. Alij in vniuersum negant hanc extensionem, quia lex odiosa non debet ad alios non expressos extendi: quare quoad eos re- manet solum obligatio iuris naturalis vel diuini vt id non liceat, quando cederet in præiudicium nostræ religionis. Imò addit Coninch hoc to- tum quod ad conuiuia spectat, regulandum esse solo iure naturali, vel diuino, & iuxta consuetu- dinem in singulis locis receptam, quia canones illi supra adducti editi fuerunt in Conciliis Pro- uincia

uincialibus, quæ non habent vim obligandi extra suas Prouincias. Vnde multò minùs hac prohibitione comprehendi videntur ea, ad quæ Sanchez *num. 17.* eam extendit; nempe ad nuptias Iudæorum accedere, vel ad eorum festiuitates eorum templa ingredi, cum eis ludos, & choreas agitare. Quæ omnia, vt benè notat Castro Palao *n. 13.* solum intelliguntur prohibita iure naturæ, & hoc quando vel subuersionis periculum esset, vel in præiudicium nostræ religionis cederet, aut eius implicitam negationem continerent.

118 Quartò prohibetur fidelibus Azyma Iudæorum comedere, vt habetur in cap. nullus 28. q. 1. quem Canonem hac etiam de causa suspectum habet Coninch *num. 168. in fine*, ne fortè sicut alij editus sit ab aliquibus in odium Latinorum, vt suggilarent nostram consuetudinem consecrandi panem azyum, quam deinde eorum potestati in Ecclesia Latina appetitè damnarunt. Quidquid de hoc sit, id solum est illicitum, quando in approbationem ritus Iudaici id fieret. Alioquin ex curiositate, vel alia de causa non est illicitum panem azyum manducare, vt fatetur Coninch *num. 168. & Castro Palao num. 9.* & videtur consentire Suarez *ubi supra num. 7.* Addit tamen propter suspicionem, & periculum intelligi hanc prohibitionem de quacunque manducatione azymi panis cum ipsis Iudæis, vel accipiendo ab ipsis, secluso autem scandalo, & præsertim interueniente necessitate, non esse illicitum illum tanquam communem panem manducare. Ego tamen video Romæ nullum esse scandalum, imò solere à Iudæis dono dari in festo sui Paschatis Prælaris, & aliis nobilibus Christianis placentas ex azymo accurate factas, quæ sicut cibi alij ex parte delicatioris absque vllò scrupulo, ob delicias comedantur.

119 Quintò prohibetur fidelibus in eodem cap. nullus, ne in infirmitate Iudæos curationis causa aduocent, vel ab iis medicinam accipiant. Quod omnes primò intelligunt extra casum necessitatis, in qua vtrumque licet. Secundò intelligitur, ne medicina per manus, & ministerium Iudæi recipiatur, & applicetur, quare licebit eam vel gratis, vel pro pretio à Iudæo accipere, ab aliis postea applicandam, ita contra alios, quos affert Sanchez *n. 9.* Suarez *n. 8.* Hurtado *s. 42.* Castro Palao *num. 11.* Quidquid autem sit, an ex illo cap. nullus sit hæc obligatio (nam aliqui illius auctoritatem negant) idem habetur ex Bulla Gregor. XIII. quæ est 68. inter eius Bullas, in 2. tomo Bullarj communis, in qua renouauit eandem prohibitionem factam à Paulo IV. pro statu Ecclesiastico, & confirmatam à Pio V. & extensam ad omnes alias Prouincias in quadam Bulla, quæ est 6. inter Bullas Pij V. in eodem 2. tomo Bullarj communis, in quibus prohibentur Iudæi, & alij infideles Medici etiam vocari, venire ad curandos Christianos, & iidem Christiani eos vocare. Notat autem Suarez dicto *num. 8.* prohibitum hoc fuisse, non solum propter periculum spirituale agrotantium, sed etiam propter corporale: quasi significari posse merito timeri aliquid mali à Medicis Iudæis Christiani nominis, & sanguinis hostibus. Quam suspicionem indicasse etiam mihi videtur Gregorius XIII. in prædicta tabula, in qua semel, & iterum dicit id prohiberi, ne Iudæis Medicis periculum detur grauius delinquendi.

Addit Sanchez *num. 10.* eodem modo licere

Medico Christiano dare, aut vendere medicinas Iudæo agrotanti, non tamen eas illi exhibere, & applicare extra casum necessitatis; eadem enim est ratio familiaritatis vitandæ. Hoc tamen merito reprobatur Castro Palao *num. 11.* tum quia lex prohibens non est extendenda ad personas non contentas, & lex illa solum prohibet Christianis Medicum Iudæum, non è contra Iudæis Medicum Christianum: tum etiam, quia non est eadem ratio, cum magis obligatus maneat infirmus Medico Christiano, ne afficiatur Medico Iudæo, à quo curatus est, quam timendum sit Medico Christiano, ne afficiatur Iudæo, quem curauit. Adde posse rationem proxime indicatam periculi corporalis quod Christiani egroti subeunt, dum curantur à Iudæis quod periculum non subeunt Iudæi, si curentur à Christianis.

Sextò prohibentur fideles, ne simul cum Iudæo in eodem balneo lauentur in dicto cap. nullus: quod communiter intelligunt, ne quasi socij, & ex conditio id faciant; secus esset, si casu eodem tempore balneum ingrederentur, nec ibi familiaritatem contraherent. Addunt Coninch, & Castro Palao, hanc prohibitionem non haberi, nisi ex dicto cap. nullus, cuius auctoritas non est legitima, vt supra retulimus.

Septimò prohibentur formæ Christianæ ne sint nutrices filiorum Iudæorum: de qua prohibitionem, & eius sensu diximus satis *disp. 19. s. 3. r.*

Octauò prohibentur fideles, ne Iudæos heredes suos, vel legatarios instituant, quod probari solet ex l. 1. Cod. de Iudæis; sed ibi solum excluditur Vniuersitas, seu Collegium Iudæorum. Affertur etiam caput, si quis Episcopus, & cap. in iurisdictione, de hereticis, sed ibi prohibitio fit solum Episcopis, & Clericis, ne conlangueos etiam hereticos, vel non Catholicos heredes instituant, vel legatarios: in hoc tamen standum est consuetudini, iuxta quam dicunt institutiones, & legata huiusmodi, à quocunque fidele fiant haberi pro irritis: videatur Suarez *num. 9.* Sanchez *num. 22.* Coninch *num. 172.* Castro Palao *num. 16.* Hurtado *ubi supra s. 44.* vbi benè aduertit, Cathecumenum non comprehendi hac prohibitionem, sed posse hæredem, vel legatarium fidelem esse, cum non sit hereticus, nec infidelis, sed Catholicus.

Vltimò prohibentur fideles famulam Iudæis, vel ipsos ad officia publica eligere inter Christianos: ipsi etiam Iudæi prohibentur seruos, vel ancillas Christianas habere in terris Christianorum: de his tamen dixi latius *dis. 19. s. 3. r.* nec oportet ea iterum repetere.

Circa hæc tamen nonnulla sunt aduertenda: Primum est, concessum esse iis, qui fidem infidelibus prædicant, vel de eorum conversione agunt, cibos ab iis recipere, & cum iis manducare, vt ex eo cap. quam sit, de Iudæis, colligitur Doctores communiter. Sanchez *num. 16.* Suarez *num. 4. & 7.* Castro Palao *num. 13.* qui alios referunt.

Secundò aduertendum est, præcepta hæc eo modo, quo obligant de iure politico, non esse dispensabilia, nisi à summo Pontifice; quia sunt præcepta vniuersalia, & ipsius Pontificis summi, in cuius legibus non possunt Episcopi, vel alij inferiores dispensare, nisi fortè in casu particulari magnæ, & vrgentis necessitatis, & per quamdam epicheiam, de quo in materia de legibus. Atque ita in casu nostro docent Sanchez *n. 27.* Suarez

Suarez num. 9. Castro Palao num. 19. & alij communiter.

124 *An ha prohibitiones intelligantur in ordine ad omnes Paganos.*
Dubitatur primò, an ha prohibitiones intelligantur solum in ordine ad Iudæos, an verò in ordine ad omnes Paganos. Affirmant aliqui, quos affect Sanchez num. 25. & Castro Palao num. 18. Alij dicunt comprehendere saltem Sarracenos, non verò Ethnicos, seu gentiles: ita Suarez num. 10. tum quia iura saepe expriment Sarracenos simul cum Iudæis: tum quia eadem videtur esse de illis ratio, cum non minus sint hostes Christianæ religionis; nec minus sit eorum familiaritas perniciosa. Alij melius negant comprehendere alios infideles, nisi in iis casibus, in quibus exprimuntur: Ita Sanchez, & Castro Palao locis citatis, Hurtado §. 40. & alij. Nam lex penal non debet ad alios in ea non comprehensos extendi: & quia peculiaris est ratio in Iudæis, qui acerbiores sunt hostes Christianæ religionis, & magis solliciti de propagatione suæ sectæ, atque adeo magis perniciosa est eorum communicatio. Denique quando lex voluit Sarracenos, vel alios Paganos comprehendere, illos etiam expressit: quare dum exprimit solos Iudæos, de aliis non censetur curare. Addit Castro Palao in duobus solis casibus, expressos fuisse alios, nempe non famulari Iudæis, & Sarracenis, & non præficere Iudæum, vel Paganum publicis officiis. Sed certe sunt & alij casus, in quibus alij præter Iudæos exprimuntur, v. gr. in cap. Iudæi secundo de Iudæis, ubi prohibetur habitare cum Iudæis, & Sarracenis. Item in bullis supra citatis Pontificum, prohibetur vocari medicum Iudæi, vel infideles, & ipsi prohibentur venire ad agrotos Christianos. Item in cap. in eos de hereticis, prohibentur clerici aliquid testamenti relinquere Iudæis, vel aliis non Catholicis: oportet ergo singulas prohibitiones examinare, & videre, an soli Iudæi nominentur, an etiam Sarraceni, an denique omnes alij Pagani vel infideles.

125 *An transgressio huiusmodi sit gravis.*
Dubitatur secundo, an transgressio horum legum sit gravis an solum peccatum veniale. Negant aliqui esse gravem, quando nec est periculum subversionis, nec dignitas Christiani nominis in aliquo minuitur, quæ sunt rationes illarum prohibitionum, quas refert Sanchez ubi supra num. 26. & probabile putat Hurtado §. 39. saltem in aliquibus casibus. Ipse verò Sanchez dicit non excusari à mortali, quæ quasi continuam conversationem, vel nimiam familiaritatem inducunt, ac fidei dignitati derogant, ut cohabitatione cum Iudæis, famulari illis domesticè in quibusvis ministeriis, eos in officiis publicis tolerare. At reliqua excusare à mortali, quando deest contemptus, & subversionis periculum, ac scandalum, saltem si addit aliqua causa iusta, vel ex incuria sit transgressio: excipi tamen eum azy-morum Iudæi, qui semper est mortalis extra necessitatis casum.

126 Hanc sententiam nimis laxam iudicat Suarez, num. 6. & 9. dicens has prohibitiones tam ex materia, quam ex fine esse graves, & obligare sub mortali ex genere suo, quamvis ex leuitate materia possit transgressio interdum esse venialis: cui consentit Castro Palao num. 17. dicens esse per se mortalia omnia illa, quæ in hac materia iure communi prohibentur. Quod ex genere suo mihi etiam verum videtur: nam vocare medicum Iudæum sine necessitate gravissimè

prohibetur in bullis Pontificum, quem tamen casum non numerat Sanchez in iis, quæ sunt peccata gratia: quare immeritò à Castro Palao affectur idem Sanchez tanquam exprimens casum illum de Medico, inter eos, qui obligant sub mortali: id enim non inuenio saltem in eo loco, in quo citatur. Ratio etiam est optima, quam insinuat Suarez illo num. 6. quia si prohibitio legis vniuersalis est, non cessat obligatio in particulari, etiam si finis legis negatiuè tantum in tali persona cesset: quæ ratio maiorem vim habet in casu præfenti, quia non cessat in totum ratio legis, ex eo quod aliquis se firmum in fide reputet, & ideo putet non sibi imminere periculum peruerfionis: multi enim se tales reputant, qui postea in ipsa occasione periclitantur. Alioquin possent etiam libros hereticorum legere, qui se firmos reputant in fide, nec timent periculum peruerfionis: quod tamen Sanchez non concedet, & merito, quia lex iuste id prohibet omnibus, propter periculum, quod imminet multis, si possent licet eos libros legere quicumque antea nihil sibi periculi timent. Idem autem cum proportionem est de quolibet alio genere communicationis, & familiaritatis, cum Iudæis, & Paganis, quæ iuste poterit omnibus prohiberi propter periculum generale, quod aliqui verè poterunt subire, si omnes, qui nihil timent, possent cum illis conuersari. Si ergo lex aliquid vniuersaliter omnibus prohibeat in eo genere, obseruandum est ab omnibus, licet videantur sibi à periculo tuti, exceptis sepe iis, quibus incumbit cura conuertendi infideles; in quibus finis legis cessat non solum negatiuè, sed etiam contrariè, ut notauit idem Suarez illo n. 6.

Hoc loco tractat late Hurtado dicta diff. 7. 6. sect. 3. de prohibita armorum delatione ad infideles. Hoc tamen pertinet ad materiam de censuris, in expositione Bullæ cœnæ, ubi late à Doctoribus explicatur, nec enim oportet omnia, quæ vbi libet circa infideles tractantur, reducere ad tractatum de fide, qui hac occasione cresceret in immensum. Qua etiam de causa omitto questionem, quam late tractat idem Hurtado ibidem sect. 4. de communicatione licita cum infidelibus in bello, nimirum quando liceat illos in bello adiuvare, vel ab illis ad bellum adiuvati, quod pertinet magis ad tractatum de bello.

127 *De prohibita armorum delatione ad infideles, remissum.*

SECTIO V.

Disputatio cum infidelibus, an, & quomodo licita sit.

Hoc etiam pertinet ad communicationem cum infidelibus prohibitam, & commune est omnibus infidelibus, tam Iudæis, & Paganis quam etiam hæreticis. Potest autem prohibitio hæc provenire aliquando ex iure naturæ, aliquando ex iure positivo humano. Notant autem aliqui, duplicem esse disputationem, alteram formalem, alteram quasi materiale: disputatio formalis dicitur, quando fit ad convincendum aduersarium, & persuadendum ei, quod ipse negat esse verum: materialis verò dicitur, quando uterque idem credit, sed tamen exercendi ingenij causa, & ut dici solet, disputationis gratia, impugnatur conclusio de fide animo tamen catholico. De hac itaque disputatione materiali circa res fidei

128

Disputatio alia formalis, alia quasi materialis.

fidei non est prohibitio aliqua iuris positiui, sed solum in ea seruari debent conditiones, quas ratio naturalis dicit, & quas attigit grauius Suarez *presenti disp. 20. sect. 1. num. 1.* qui bene aduertit, non debere procedere ex dubitatione disputantis, nam dubium ipsum in rebus fidei pertineret ad hæresim, vt dictum est in superioribus. Non est etiam permittendum, vt etiam disputationis gratia proponantur defendendæ assertiones contra fidem, vel etiam erroneæ, imò nec improbables; tum quia doctrina assertio- num, eo ipso asserti, & affirmari videtur; tum etiam quia ad nihil id deseruit, nisi vt paulatim afficiantur auditores ad doctrinam, quæ defen- di potest.

129 Non est tamen putandum, disputationes om- nes fidelium cum fidelibus esse solum materia- les; imò enim ferè semper sunt formales, quia raro disputatur de veritate dogmatis fidei; sed de rebus partim philosophicis, partim etiam Theologicis, sed quæ in opinione versantur, & in quibus disputantes singuli trahere conantur ad suam sententiam aduersarios; quod proprium est formalis disputationis. Hæc tamen non est prop- riè disputatio de rebus fidei, atque adeo non censetur prohibita iis, quibus de rebus fidei di- sputare prohibetur: est enim hæc disputatio de conclusionibus aliis, quæ ex fide probabiliter de- ducuntur, vel de ratione diuersa, qua fidei dog- mata, vel probantur, vel defendi possunt: circa quem probandi, aut defendendi modum possunt diuer- se esse sententiæ apud Catholicos alioquin in fi- de ipsa, & dogmate quolibet consentientes.

130 Loquendo ergo de disputatione formali circa res fidei, certum est apud omnes, eam ex se lici- tam esse posse, vt cum S. Thoma *in presenti disp. 10. art. 7.* docent omnes Theologi, & probat latè Suarez *disp. 20. sect. 1. num. 3.* & sequentibus: Colligitur autem ex Scriptura ad Titum 1. vbi dicitur, Episcopum oportere esse amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermo- nem, vt possit eos, qui contradicunt arguere; & ex 1. Petri cap. 3 vbi omnibus fidelibus loquens di- cit: Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe, sed cum modestia: vbi in Græco legitur, para- ti semper ad Apologiam; & apud Fulgentium le- gitur, ad responsionem, & Actuum 6. surrexe- runt disputantes cum Stephano, & non poterant resistere sapientia, & spiritui, qui loquebatur & cap. 17. Paulus diserebat de scripturis secun- dum consuetudinem, & infra: disputabat in Synagoga cum Iudeis: & passim reperiuntur exem- pla sanctorum Patrum, qui voce, & scriptis dis- putarunt contra gentiles, & hæreticos, iuxta il- lud Augustini præceptum epist. 48. cum hæreticis verbis etiam agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum. Quod ipse Augustinus opere præstitit, vt constat ex eius disputationibus con- tra hæreticos variis, & eruditis, quæ in 6. & 7. tomo operum ipsius continentur. Denique hoc ipsum necessarium est ad conuincendum hæreti- cos, ad confirmandos Catholicos, ad fidem ip- sam persuadendam, quæ ex auditu concipitur, nec potest prodenter admitti, nisi propositis mo- tiuis, & argumentis euidentis credibilitatis, at- que adeo dissolutis contrariis argumentis quæ omnia disputatione indigent: videatur ultra alios Valentia *in presenti disp. 1. quest. 10. puncto 4.*

Huic certissimæ doctrinæ videtur ob stare lex nemo Cod. de sum. Trinit. vbi dicitur, nemo Cle- ricus, vel militaris, vel aliter cuiuslibet con- ditionis, de fide Christiana publicè turbis con- uentis, & audientibus, trahere conetur in pos- tulum ex hoc tumultus, & perfidia occasione re- quirens. Ad quam tamen legem, Azor tom. 1. lib. 8. capite 26. quest. 2. & Sanchez lib. 2. in Decalog. cap. 6. num. 8. respondent, cum sit lex merè ciui- lis, non potuisse obligationem in hac materia inducere. Sed ceterè S. Thomas dicto art. 7. in 2. argumento supponit legem illam esse per sacros canones confirmatam, & Suarez vbi supra n. 7. in fine, non sine fundamento putat legem illam editam fuisse ab Imperatore Martino, consensu, vel etiam horratu Leonis Papæ, vt colligi videtur ex epist. 48. aliàs 50. Leonis ad ipsum Martinum in illis verbis, in eam fidem, quam Evangelicis, & Apostolicis prædicationibus declaratam, per antiquos Patres nostros accepimus (nulla penitus disputatione cuiusquam retractationis admissa) omnium corda concurrant, ne per vanam subla- cemque versutiam, aut infirmam videantur, aut du- bia, quæ in Christo firmata sunt, & sine fine man- sura. Melius ergo S. Thomas vbi supra respondet, ibi solum prohiberi disputationem, quæ procedit ex dubitatione fidei, non autem illam, quæ est ad fidei confirmationem. Qui sensus colligitur satis ex verbis proximè subsequenibus eiusdem le- gis: nam & iniuriam facit iudicio Reuerendissima Synodi, si quis semel indicata ac rectè disposita re- uoluere, & publicè disputare contenderit. & in- fra reddit aliam similem rationem, quia non solum contra fidem verè expositam veniunt, sed etiam Iudeis & Pagani: ex huiusmodi certamine profanant veneranda mysteria. Ex quibus verbis constat solum prohiberi ibi, vt dixit S. Thomas disputationem, quæ ex dubitatione procedit, & qua in quæstionem, & dubium reuocatur; ac no- uo examini subiacitur id, quod à Conciliis sta- bilitum est. Non ergo prohibetur disputatio, quæ ordinatur ad confirmandam fidem, eamque incredulis persuadendam. Alia Scripturæ, & Pa- trum loca obici solent, quæ tamen non substan- tiam disputationis improbant, sed defectus alio- quos, qui eam possunt reddere vitiosam, vt ex di- cendis constabit.

Sunt ergo necessariæ conditiones aliquæ ad disputationis honestatem. Prima est, quod dispu- tans ita sit in fide firmus, & constans, vt non sub- eat periculum dubitandi ea occasione de rebus fidei, alioquin non se debet ingerere, ne forte dum alios lucrari intendit, ipse miserè corruat. Secunda est, vt sit doctus, quantum ad id mun- dis sustinendum requiritur; ad quod consideran- dæ sunt vires aduersariorum: minus enim requi- ritur ad disputandum cum heretico simplici, & imperito, quam cum docto, erudito, & sagaci, quales hodie in Hollandia & Gallia reperiuntur non pauci. Alioquin disputatio cederet in contem- ptum fidei, & periculum auditorum. Notat au- tem Coninch *disp. 1. 8. n. 141.* sufficientiam hanc plerumque non tam meritiendam ex maiori do- ctrina, quam ex praxi & viu, ac facilitate sese ex- plicandi ad caprum audientium.

Tertia conditio est ex parte illius, cum quo disputatur, vt scilicet talis sit, cui speretur proba- tura disputatio: sunt enim hæretici plures, qui non ex ignorantia, sed ex malitia errant, nec cor- rigi cupiunt, & cum iis regulariter est illicita di- sputatio.

sputatio, vt notat Coninch *num. 143.* Suarez *n. 113.* & alij. Nam tunc disputatio erit non solum otiosa, sed etiam scandalosa, quatenus sine utilitate præbetur occasio hæretico committendi noua peccata in ipsa disputatione, & obstinata defensione proprii erroris. In quo sensu intelliguntur verba Pauli ad Titum 3. *hæreticum hominem post unam & secundam correptionem denita, sciens, quia subuersus est, qui huiusmodi est, cum sit proprio iudicio damnatus.* vbi Chrysostomus homil. 6. dicit: *hoc de illo monet, qui corrigi non vult, quem insanabili morbo detineri videris.* Addit autem, non esse facile desperandum, sed expectandum patienter: & ab illis solis, inquit, discendum est, de quibus aperta possumus ferre sententiam, certique sumus, quod quantalibet faciamus, eos nunquam ad veritatis viam reuocabimus. Imò eo etiam in casu non est damnanda disputatio, si fructus speretur in auditoribus, qui vel conuertentur, si hæretici sint, vel in fide solidiores manebunt, si erant Catholici, vel certe hæretici timidiore fierent, nec ita insolenter insultabant, vt dixit Bernard. sermone 64. in Cantic. *et si hæreticus non surgat ex face, Ecclesia tamen confirmatur in fide.* His autem conditionibus cessantibus, & spe fructus ablata, disputatio fugienda est: & in eo sensu intelligi debent Gelasius Papa in communitario ad Faustum dicens, *nobis nullum fuit esse inire certamen cum hominibus communicationis aliena, dicente Apostolo hæreticum hominem,* &c. Et Augustinus contra Faustum c. 12. dicens: *non disputationem amant hæretici, sed quoquo modo superare impudentissima pertinacia, vt congregent, que non pepererunt.* & Auctor imperfecti in Matth. sub nomine Chrysostomi homil. 12. dicens: *Audi homo fidelis, qui contra hæreticum libenter contendis, si Pharisei illi non sunt, tu certando contra hæreticum poteris eum placare, cum gesseris?* Ex hoc tamen ipso exemplo constat, non semper disputationes omittendas, eo quod hæretici conuertendi non sint, cum & ipse Christus frequenter publice cum Phariseis disputauerit, qui ob suam pertinaciam conuertendi non erant: proderat tamen disputatio illa ad eorum confusionem, & vt alij conuerterentur, vel in fide confirmarentur. Vide alia similia loca Patrum apud Suarez *n. 3.*

134
Quarta conditio est ex parte auditorum, ne forte illis nocere possit disputatio audita, quod magis cauendum est, quando non sunt docti, vel ita perspicaces, vt rationes nostræ fidei callere possint, sed simplices, & rudes, qui aliis in fide quieti debebant, & fieri facile potest vt argumentis contra fidem commoueantur non ita facile solutionis vim capientes, vel certe turbati incipiant, cogitantes posse in dubium reuocari ea, de quibus antea nunquam dubitauerunt, qui primus gradus est ad hæreses introducendas, atque adeo omni ratione cauendus: si tamen simplices illi iam ab hæreticis sollicitarentur, & timeri potest, ne ab iis deciperentur, oportet coram ipsis disputare, ne silentium nostrum meliorem fortasse apud plebem reddat hæreticorum causam, & quia videbunt saltem non deesse nobis rationes ad tuendam fidem, licet ipsi eas non omnino percipiant. Ad quod facit illud Gregorij in Pastoralis part. 2. cap. 4. *sicut incerta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium, eos qui erudiri poterant in errore relinquit.* Aduerte tamen cum Hurtado *dicta disp. 74. §. 39.* non esse

constituendos iudices disputationis, & controuersæ auditores Laicos, qui nullo modo de rebus fidei iudicare possunt. Nec obstat apud August. *tom. 1. in breuiculo* referri disputationem habitam coram Tribuno, & aliis ex edicto Constantini Imperatoris, illi enim non erant iudices disputationis, sed imperiali auctoritate aderant ad continendos in officio securusque reddendos disputantes, & vt fideliter argumenta, atque responsa describerentur.

Quinta conditio exigitur ex parte modi, vt appareat in disputante modestia, sincerus veritatis amor, sine contentione, sine iniuriis, emulatione, vt non minus moribus, quam rationibus aduersarios vincamus, quod optime probat S. Thom. vbi supra ex illo Pauli 2. ad Timoth. 2. *noli contendere verbis, ad nihil vile est, nisi ad subuersionem audientium;* cui consonat illud eiusdem Pauli 1. ad Corint. 2. *si quis videtur esse contentiosus, nos talem consuetudinem non habemus, sed neque Ecclesia Dei:* & in eodem sensu refertur Silinij sententia apud Socratem lib. 5. histor. cap. 10. *disceptantes non solum nos reconciliare schismata, sed potius hæreticos ad contentionem magis accendere.* Quod maxime locum habet, quando contumelia adfliccentur, quia vt dixit Chrysostomus dicta homil. 6. in 2. ad Timoth. vt verbum fructificet, oportet vt alter gratè audiat, gratè autem affici eum, qui iniuriis afficitur, vix contingere potest: de quo videri etiam potest Epistola Constantini Imperatoris apud Eusebium in eius vita, lib. 2. & Nicephorum lib. 8. cap. 13.

Potissima conditio requisita de iure positio Ecclesiastico est, vt disputans non sit laicus, vt habetur in cap. 2. §. *inhibemus* de hæreticis in 6. his verbis. *inhibemus quoque, ne cuiquam laica persona liceat publice, vel priuatim de fide Catholica disputare; qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.* Quam excommunicationem notant communiter Doctores non incurri ipso facto, sed post sententiam, vt colligitur ex illo verbo, *innodetur*: id tamen sufficit, vt præceptum obliget sub peccato mortali: nam pro solo veniali non posset excommunicatio maior imponi. Aduerte etiam, intelligi non de disputatione materiali, sed de formali, vt supra diximus, in qua disputantes dissident circa fidei veritatem, vt cum Caietano notauit etiam Hurtado *vbi supra §. 20.* qñ bene etiam aduertit, non habere locum hanc prohibitionem, quando consentiunt circa fidei veritatem, & disputatur solum de ratione Theologica, ad eam confirmandam, vel ad eam explicandam, quia hoc non est de fide disputare. Magis dubitari posset, quando disputatur, an res aliqua sit, vel non sit de fide, prout sæpe inter Theologos disputari solet: tunc enim videtur esse disputatio de ipsa fide. Ceterum si reuera opiniones sint probabiles apud Catholicos circa hoc ipsum, aliis asserentibus, aliis negantibus id esse de fide, non credo comprehendí sub hac prohibitionem, in qua solum videtur laicis prohiberi disputatio de rebus fidei certis, & exploratis, non de rebus fidei dubiis, quod etiam ex Caietano significat Coninch *vbi supra num. 146.* dicens, prohiberi solum disputationem susceptam aduersus eos, qui in fide errant, in prædicto autem casu, neuter videtur errare in fide: & ita videtur vsu comparatum, cum passim discipuli Theologi, qui adhuc clerici non sunt, sed meri laici, de

135
Quinta conditio.

136
Potissima conditio est, vt disputans non sit laicus.

iis questionibus publicè disputent. Quorum disputatio non possit excusari, eo quod non sit formalis, sed solum materialis: nam reuera est formalis, vt supra monui, cum sit sententiarum diuersitas, & disputans intendat aduersario id neganti persuadere rem illam esse de fide, quod tamen ille alter omnino negat.

137 *Qui intelligatur nomine laicorum.*
Circa hanc prohibitionem quaeritur primò, qui intelligantur nomine *laicorum*. Certum est, non comprehendi clericos etiam primæ tonsuræ, quandiu clericatus statum retinent. Peccabunt tamen ij contra ius naturale, si absque doctrina sufficienti, vel aliis debitis conditionibus, sese ad disputandum ingerant. Certum etiam est, non comprehendi religiosos, qui simul ordines habent, saltem primam tonsuram: neque enim ij sunt laici. Dubium est de religiosis, qui nullum ordinem, nec primam tonsuram habent. Multi dicunt, eos non comprehendi nomine laicorum in hac prohibitione. Ita Sanchez dicto cap. 6. num. 6. Castro Palao dicto tract. 4. disp. 2. punct. 4. num. 4. & probabile ac tutum dicit Suarez *ubi supra* num. 10. licet videatur in contrarium inclinare quoad eos religiosos, qui in suis ordinibus laici appellantur. Affertur etiam pro eadem sententia adud Castrum Palaum. P. Coninch num. 145. qui tamen contrarium docet illo loco, quoad religiosos laicos, his verbis: *Nota sub pena excommunicationis ferenda, prohiberi omnibus laicis, (quales sunt omnes ij, qui non gaudent privilegio clericali, id est etiam Religiosi, qui non ad studia, sed ad opera domestica destinantur) ne cum hæreticis de fide disputent.*

138 *Religiosi laici an comprehendantur nomine laicorum.*
Alij ergo de iis Religiosis laicis dicunt comprehendendi lege illa nomine laicorum, ita Coninch proxime citatus, & inclinat Suarez vt vidimus, & acriter Hurtado *ubi supra* §. 2. durioribus in religiosos laicos inuectus verbis, quos quidem non debemus despiciere: sed magis tamen credo eos hac prohibitione comprehendendum quia verè & in rigore sunt laici: tum quia ratio eadem in illis procedit, nempe carentia sufficientis doctrinæ ad disputandum necessariam. Alia est ratio de illis, qui ex vi suæ professionis ad studia, & ordines sacros destinantur: ij enim licet adhuc ordinibus careant, possunt tamen clerici appellari quatenus iam ex sua professione ad clerum spectant, atque ita nec Hurtado, nec alij dixerunt eos hac lege comprehendendi; habent enim ex genere suo, & ratione status doctrinam requisitam, quæ si alicui in particulari desit, is siue primam tonsuram habeat, siue non habeat, lege naturali à disputando arcetur.

139 *An laicus doctus possit licitè disputare cum hæreticis.*
Secundò quaeritur, an laicus doctus possit licitè disputare cum hæreticis. Affirmant aliqui, Caietanus, Bañs, Petrus de Ledesma, quos affert & sequitur Hurtado *ubi supra* §. 24. & sequentibus, & probabile fatetur Sanchez dicto cap. 6. num. 5. fundamentum est, quia in eo cessat tota ratio legis proxima, & remota, nempe periculum disputantis, & Auditorum, ac etiam ne cedat in contemptum fidei.

Alij tamen melius id negant. Suarez *ubi supra* num. 11. cum alijs relatis Sanchez dicto num. 5. Coninch *ubi supra* num. 145. Valentia, Azor, & alij, quos affert & sequitur Castro Palao *ubi supra* num. 4. Fundamentum præcipuum est, quia reuera non cessat tota ratio legis: nam, vt sæpè diximus in alijs casibus similibus, si unusquisque laicus maneat iudex sui ipsius in hac materia,

plures iudicabunt se habere doctrinam sufficientem ad disputandum: sumus enim faciles ad despiciendos alios, & ad gloriosè de nobis sentendum: vnde eadem inconuenientia sequeretur, ad quæ vitanda poruit rationabiliter id laicis omnibus prohiberi; quia communiter loquendo, laici non sunt docti in iis materiis, & melius est quod vnus, vel alter laicus doctus non disputet, quàm quòd disputent laici plures indocti, & leges attendere debent ad ea, quæ communiter accidere solent. Confirmarique potest, quia hæc Ecclesiastica aliquid de nouo prohibuit: laicus autem indoctus iam erat iure nature prohibitus, ergo comprehenditur etiam doctus: alioquin non oportuit explicare laicos, sed indoctos: nam æquè clericis, ac laici indocti prohibiti sunt saltem quoad culpam.

140 *Laici possint laicos disputare.*
Tertio quaeri potest, an saltem iubentibus clericis possint laicos disputare. Affirmant Suarez *ubi supra* num. 11. in fine, & Castro Palao n. 7. quod probant ex S. Leone episc. 62. c. ultimo dicente: *laici præter eos, qui sunt Domini sacerdotes, nulli sibi carius docendi & prædicandi audeat vendicare, suæ sit monachus laicus qui alicuius scientia nomine gloriatur*: & ex 6. synodo can. 64. Trullano, ubi laicus prohibetur, ne sibi vendicat publicè docendi auctoritatem, & clarius videtur haberi in Concil. Carthagin. 4. cap. 98. his verbis: *Laicus presentibus clericis, nisi ipsis iubentibus, docere non audeat*. Hæc tamen loca nimium vel parum probant. Nam S. Leo solis sacerdotibus permittit propria auctoritate docere: cum tamen Suarez, permittat etiam Diaconis, & alijs clericis disputare. Deinde Canon Trullanus solum prohibet laico publicè propria auctoritate docere, quare priuata disputatio non esset illi prohibita, quod tamen Suarez, & alij non concedunt. Denique in Concil. Cathag. solum prohibetur laicus docere presentibus clericis, nisi eorum iussu: quare clericis non presentibus possit facere: quod etiam Suarez non concedit. Non possumus ergo ex illis locis colligere facultatem, qua laici clericorum iussu disputare possint: sicut nec possumus eam colligere, vt possint in priuato, vel absentibus clericis id facere, & sicut non possumus colligere prohibitionem disputandi pro Diaconis, & alijs, qui sacerdotes non sunt.

Merito ergo Hurtado *ubi supra* §. 24. arguit sententiam illam inconsequentem, quatenus agnoscit prohibitionem extendi ad laicos etiam doctos, & aliunde concedit posse id facere iubentibus clericis: nam lex postrema hoc prohibens contenta in dicto cap. 1. §. *inhibemus* sicut non exceptit laicum doctum, sic etiam non exceptit laicum iussu à clericis: si ergo laicus doctus non potest disputare, nec etiam poterit iussu à clericis, cum nullibi reperitur concessa clericis hæc potestas permittendi laicis disputationem cum hæreticis. Non est ergo in hoc pacto standum decretis antiquioribus quatenus derogata videtur hoc decreto posteriori, siue illa lenior hoc sint, siue magis stricta.

Quartò quaeri potest, an hæc prohibitiōe comprehendatur laicus fidelis disputans de rebus fidei cum alio fidei. Affirmat Sanchez *ubi supra* num. 9. quia formalis disputatio prohibita laicis est omnis illa, quæ ad fidei veritatem confirmandam, & suadendam suscipitur: qualis etiam est, quæ hæreticorum argumenta adducit, vt veritatem fidei iis solutis confirmet. Id tamen negant Hurtado

Hurtado §. 21. & Castro Palao num. 5. qui adducit Caltrum lib. 1. de iusta hereticorum punitione cap. 19. fauente Coninch num. 146. dicens prohiberi solum disputationem susceptam ad conuincendos eos, qui in fide errant, & Suarez ubi supra num. 1. dicens, non prohiberi disputationem quæ non suscipitur contra hereticos, sed inter fideles fit, quia illa non est formalis disputatio de fide. Et quidem non video, quomodo aut in quo possit P. Sanchez ab hac sententia dissidere, cum ipse ibidem dicat, non prohiberi nisi disputationem formalem, quæ non est, nisi quando persuadendi causa suscipitur, non verò quando fit exercitij gratia, vel ingenij acuminis ostendendi. Si enim disputatio fit inter Catholicos, nihil de fidei veritate dubitantes, aut formidantes, necesse est, quod vel fiat solum exercitij gratia, vel certe si ordinatur ad conuincendum & persuadendum non fit ad persuadendam fidem sed modum probandi, aut rationem aliquam, circa quam possit esse contentio, & diuersitas opinionum: quod tamen, vt diximus, non est de fide disputare, sed de rationibus, aut modo illam defendendi, quæ disputatio non videtur prohibita in illo derero, sed sola disputatio de fide.

142 Duplex limitatio opponi communiter solet huic prohibitioni. Prima est necessitas, v. g. si nullo præfente clerico, qui fidei partes tueri possit, hereticus cum iniuria, vel præiudicio eiusdem fidei loqueretur, eamque improbarer: tunc enim si adesset laicus doctus, posset, imò & plerumque teneretur fidem defendere, vt os obstrueret heretici: ita Aragon. & Valentia, quos affert, & sequitur Sanchez num. 7. Suarez num. 11. Coninch num. 147. Castro Palao num. 6. Hurtado §. 23. qui nomine necessitatis dicunt intelligi etiam magnam fidei utilitatem, quam quidem lex illa impedire non intendit. Secunda limitatio est pro regionibus, & provinciis, in quibus heretici grassantur, ubi per contrarium vltim derogatum esse huic prohibitioni, testatur Valentia in præfenti disp. 1. quæst. 10. punct. 4. cuius testimonio fidem adhibent Sanchez dicto num. 7. Suarez num. 11. in fine, Castro Palao num. 8. Hurtado §. 22. & Coninch num. 148.

Secunda limitatio.

143 Iuxta doctrinam huius sectionis, responderi poterat ad id, quod ante biennium quæsitum fuit an scilicet posset, consentiente saltem summo Pontifice, in provincia quadam fieri conuentus Ecclesiasticus in quo Principis iussu conuenerent etiam schismatici, seu heretici illius Provincia simul cum Prælati Catholicis, ad disputandum de religione, & stabiliendam concordiam inter ipsos. Dixi enim primò, non debere vllò modo permitti synodum, ad quam schismatici vel heretici, aut eorum Prælati conuenerent etiam vt iudices, & cum iure suffragij: cum hoc iure omnino careant, nec debeant comparere vt iudices, sed vt rei, vel certe vt à veris Prælati instruuntur & reducantur. Secundò non esse conuocandos Prælatos Ecclesiæ ad hunc conuentum à Principe seculari, ad quem hoc munus non spectat, sed benigne inuitandos, & petendam summi Pontificis facultatem, vt possint ea de causa à propriis Ecclesiis abesse: schismaticos verò posse à Principe cogi, vt vocati à Prælati Catholicis veniant ad reddendam rationem sui erroris, vt ita corrigi, & conuinci possint. Qui effectus cum non aliter, nisi hac via sperari posset, vt dicebatur, videbatur posse Pontificem consensum præ-

Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

stare ad hunc conuentum potius, quàm synodum, faciendum: non quidem ad examinandas res fidei, aut de illis decernendum, sed ad conferendum eorum cum schismaticis, eosque conuincendos; videbantur enim concurrere conditiones supra requisitæ ad licitam disputationem reddendam: disputaturi quippe erant nō laici, sed Prælati Ecclesiæ, & alij sacerdotes Theologi, & docti, & hoc cum hominibus vt plurimum indoctis, & imperitis, qui facile conuinci possunt, præsertim ostensis eorum libris à suis Ministris euidenter falsificatis ad eos decipiendos: quare spes erat, quod eorum multi reducerentur ad Ecclesiam. Item disputandum erat non coram plebe, sed coram viris doctis: & hac ipsa occasione Catholici simplices magis confirmarentur in vera fide, quam à suis Prælati scirent ita gloriosè defendi, nec posse ab aduersariis oppugnari. Cauendum tamen, ne pacta aut concordia ibi cum hereticis fieri possent, saltem nisi sciente, & consentiente summo Pontifice, & multo minùs, ne dogmata de religione decernantur, sed solum vt dogmata à Conciliis generalibus stabilita, & doctrina Romanæ Ecclesiæ defendatur & aberrantes ad eam regulam reducantur. Quia tamen re maturè examinata, compertum fuit, non concurrere conditiones illas requisitas, licentia meritò denegata fuit.

Agere solent aliqui hoc loco de communicatione licita, vel illicita cum infidelibus, dando illis res indifferentes, quibus ipsi ad falsos ritus sacrilegè vtuntur, v. g. an dari possit Iudæo agnus, quem vult ad sacrificium Iudaicum, vel ethnico idolum, quod perit ad illud colendum & sic de aliis. Quod tamen propriè spectat ad tractatum de scandalo, cum sit quæstio generalis de danda, vel non danda re aliqua ab usuro. Videri autem interim possunt Sanchez lib. 1. in Decal. capite 7. Coninch in præfenti disput. 18. dub. 13. & alij Recentiores, quos congerit Diana p. 5. tract. 7. de scandalo resol. 6. & 36.

DISPUTATIO XXIII.

De pœnis spiritualibus hereticorum.

SECTIO I. De excommunicatione hereticis imposita.

- II. De actione externa requisita ad constituendum hereticum externum. & incurrendam excommunicationem.
- III. De absolutione ab hæresi, & excommunicatione ob hæresim contracta.



N duplici genere sunt hereticorum pœnæ: quædam sunt spirituales, quædam temporales, vel etiam corporales. Nunc agimus de solis spiritualibus, quarum notitia magis necessaria est Theologis, quia magis spectant ad forum internum; nam temporales, & corporales ferè pertinent ad forum externum, in quo per Canonistas examinantur, & mandantur executioni. Nomine autem hereticorum, in ordine ad pœnas intelliguntur etiam Pagani, Mahometani, Iudæi,

HHh 8c